

З В І Т

Дирекції ц. к. гімназії з руским
викладовим язиком в Коломиї

за рік шкільний

1907/1908.

З М И С Т :

1. Наукова часть — Ярослав Гординський: Причинки до студій над „Енеїдою“ І. Котляревского. II.
2. Урядова частина — Директора.

НАКЛАДОМ НАУКОВОГО ФОНДУ.

В КОЛОМИЇ 1908.

З друкарні Вільгельма Бравнера в Коломиї.

Mr. i Mdm. Sjor. 307

Ярослав Гординьский.

Причинки до студий

над

„Енеїдою” І. Котляревского.

ІІ. Частъ.

Отсі стрічки наміряють головно порівнати „Енеїду“ Котляревського із іншими перерібками Вергілієвої поеми та з самим Вергілієм. Пожиточності такої праці не буде ніхто оспорювати. Недостача порівнання мотивів Вергілія із єго наслідувачами дає ся вже давно відчути в західноєвропейській науці, дає ся она відчути передовсім у Українців, для яких „Енеїда“ так дорога. Вже давно вказував на се пок. проф. Дашкевич, що тільки таким способом виступить ясніше не лише творчість Котляревського та степень єго орієнталності, але й виявить ся ряд ріжних впливів на поета. Впрочім і сам порівнянний перегляд мотивів поеми представляє богато інтересного. А тимчасом бачимо на сім полі ледви початки.¹⁾

Перерібок Вергілієвої „Aeneidos“ — поважних і комічних — є у ріжних мовах з кілька десятків і стягнути їх усіх відразу прямо неможливо, хочби й тому, що деякі з них находять ся тільки в рукописях,²⁾ а за деякими треба глядати по чужоземних бібліотеках та антикварнях. Поки що вдало ся нам поставити побіч себе тільки дванайцять „Енеїд“. Се суть: 1) українська „Віргілієва Енеїда на українську мову перелицьована“ Івана Котляревського³⁾; великоруська „Віргілієва Енеїда, вывороченная наизнанку“ Миколи Осипова⁴⁾; 3) продовжене й докінчене попередньої травестії,

¹⁾ Перегляд найважнішої літератури сего предмету подали ми у I. частині наших „Причинків“, стор. 27—28.

²⁾ До таких належить пр. інтересна травестія Німця XVIII. в. Шмідта — одна з перших прояв травестії Вергілія в Німеччині (Das Buch der Parodien und Travestien. Herausg. v. Prof. Dr. Friedr. Umlauft. Wien 1894, стор. 264.) та польська Хотомського (також XVIII. в.), про яку згадує др. Франко — бо єї знов здає ся Котляревський — у рецензії на нашу працю (Літ. Наук. Вістн. 1907., кн. VIII—IX. стор. 447).

³⁾ Цитуємо по виданю (хоч з наукового боку недостаточнім, але практичним з огляду на нумерацію строф): Руска письменність I. Твори Івана Котляревського, Петра Артемовського-Гулака, Евгенія Гребінки. У Львові 1904. (Видане Юл. Романчука). Цитати означають: частину, сторону й строфу.

⁴⁾ Ч. I. Спб. 1791; ч. II. 1791; ч. III. 1794; ч. IV. 1796. Се перше видане травестії Осипова — нині вже бібліографічна рідкість. Докладніший опис сеї книжки поданий у першій часті „Причинків“, стор. 38. і сл. Цитати у нас означають: часть, пісню і сторону.

доконане Олександром Котельницким¹⁾; 4) німецка травестия „*Virgils Aeneis*“ Альйса Блюмауера²⁾; 5) Блюмауерів переклад-перерібка Поляка С. Б.³⁾; 6) „*Leben und Thaten des theuren Helden Äneas*“ Німця Йоганна Беняміна Міхаеліса⁴⁾; 7) французький „*Le Virgile travesti*“ Поля Скаррони⁵⁾; 8) „*La suite du Virgile travesti en vers burlesques*“. Жака Моро де Бразе (Jacques Moreau de Brasei)⁶⁾; 9) італійська „*L'Eneide travestita*“ Джованні Баттісті Лялля⁷⁾; 10) норманська поема — роман „*Eneas*“⁸⁾; 11) середньо-горішньо німецька „*Eneidt*“, пе-

1) Ч. V. Спб. 1802; ч. VI. 1808. Про цю травестию пор. замітку до Осипова.

2) Перше видане 1782—1788. Цитуємо по виданю „G. Ch. Lichtenberg, Th. G. v. Hippel und Al. Blumauer. Herausg. v. Felix Bobertag. Berlin u. Stuttgart. Kürschners Deutsche Nation. — Litterat. 141. Band. Зазначуємо книгу й сторону.

3) *Eneida* Wirgiliusza przewrócona przez Blumauera, Z niemieckiego zaś na polskie przełożona przez S. B. Kraków 1834. Перекладач відступає декуди від Блюмауера, ідучи за Хотомським.

4) Про Міхаеліса печатаємо окрему розвідку у „Записках Наукового Тов. ім. Шевченка“. Цитуємо по виданю: *Sämmtliche Poetische Werke Des Herrn Johann Benjamin Michaelis. Erste vollständige Ausgabe. II. Theil. Wien Gedruckt für Franz Anton Schrämbel bey Ignaz Alberti 1791.* Всі твори Міхаеліса обіймають чотири томи і находяться у бібліотеці віденського університету п. ч. I. 120447. Початок єго травестії явився скоріше — він умер 1772. р. — а цілість обіймає ледви 80 строф, т. є. початок першої книги Вергілія.

5) Явився 1648 і сл. Цитуємо по загальнодоступному виданю „*Bibliothèque nationale*“ — три томи в рр. 1899, 1901 і 1898. Цитати визначають том, книгу й сторону.

6) *Le Virgile travesti en vers burlesques par Paul Scarpon avec la suite de Moreau de Brasei: Nouv. édit. par Victor Fournel. Paris (1875).* Видане з передним словом і поясненнями.

7) Перше видане 1633. Цитуємо книжку: *L'Eneide travestita del Signor Gio. Battista Lalli. In Roma. È di nuono in Macerata, per Agostino Grisei. 1651. Con licenza de' SS. Superiori.* В титулі рід гербу із львом в середині й написю: *Nyllivs occvrsu.* Зазначуємо: пісню, сторону й строфу.

8) *Bibliotheca normannica. Denkmäler normannischer Literatur und Sprache herausg. v. Hermann Suchier. IV. Eneas Texte critique publié par Jacques Salverda de Grave. Halle 1891.* Поема написана около 1150 р. по Хр. і обіймає 10156 віршів. До недавна вважано автором сеї першої перепічки (поважної, не комічної) Вергілієвого епоса Беноа де Сен Мор (Benoit de St More), автора роману про Трою та норманської хроніки. Та д. Грав зазначає (стор. XXIV.), що так не є, бо се поема норманська (стор. XXII.). Кромі відступів нема в сім виданю іншого поділу. Тому цитати визначають сторону й число вірша.

перібка сеї поеми Гайнріха фон Фельдеке¹⁾; 12) вкінці латинський епос Публія Вергілія Марона „Aeneis“²⁾.

Хоч до повного вичерпання теми ще далеко, все таки виявить наша праця богато нового, тим більше, що досі не підіймався її ніхто в такім обсямі.

Вкінці ще одна замітка. Подати у гімназіяльним звіті відразу розвідку про цілу „Енеїду“ неможливо ізза недостачі місця, тому ми й не могли вийти поза початок I. частини — тим нехай буде оправдане її се, що ми не подаємо перекладів чужоземних „Енеїд“, а цитуємо їх тільки в оригіналі.

I.

Руйна Трої. Утеча Енея.

Особа Енея та його бурлацька судьба були від давна — ще далеко до Вергілія — звісні в широких кругах грецьких та римських письменників. До наших часів доходилося кілька певних съвідоцтв про се, а з них бачимо, що традиція виказує часами великі ріжниці і в характеристиці самого Енея і в оповіданню про його пригоди. Ціла скаля поглядів — від закиду зради Енееви аж до рівнобожеского почитання його³⁾ — пересувається перед нашими очима в тих переказах. Старинна

¹⁾ Die Eneidt Ein Helden-Gedicht aus dem zweoelften Jahrhundert von Heinrich von Veldecken zum ersten Male aus der Handschrift abgedruckt. На кінці книжки замітка: Gedruckt in Berlin bey Christian Sigismund Spener, im Jahr 1783. geendigt im Anfang des Aprils. Отсє интересне видане (бібліотека віденсь. універс. I. 113200) приготовив гімназіяльний професор у Берліні Христофор Гайнріх Міллєр (Müller). Оно друковане in 4° (має 104 сторони — сама поема до 102). Поема має 13331 віршів. Видавець присвятив книжку Фрідріхові Вільгельмові Прусському. Значимо сторону й число вірша — поділу на книги нема. Повстала ся поема між 1183 а 1190 рр.

²⁾ P. Virgili Maronis Aeneis. Erkl. von Dr. Oskar Brosin.-Edw. Heitkampf. Gotha. Знчимо книгу й вірш.

³⁾ Пор. пр. апoteозу Енея в XIV. кн. „Метаморфоз“ Овідія.

традиція, оперши ся на Гомеровій „Іліяді“¹⁾, витворила про сі події ряд оповідань, які тільки й мають спільноге з собою, що Еней відобразився живий з Трої (згідно з „Іліадою“). Та як се стало ся, в сїй справі розходилися вже гадки дуже²⁾.

В кождім разі не виходив Еней зовсім чистий із сїї традиції і Вергілій мав богато труду, коли хотів представити у гарнім съвітлі батька римского народу³⁾. І хоч як майстерно поступав ту римский поет, все таки роля Енея виказувала і в него поважні сумніви, бо пр. не змазувала (хоч оправдувала) факт, що Еней утік із Трої. Не могла не завважати сего потомність, а вже з радістю підхопили се травестії.

Підчас коли у Вергілія читаємо, що Еней „Troiae . . . primus ab oris Italiam fato profugus . . . venit“ і терпів усні муки „Vi superum“⁴⁾, а довгого оповідання про збурене Трої та его хоробрість при тім слухають усі з напружену увагою (*intentis omnibus unus* (Еней) *Fata narrabat*, як говорить ся III, 716—17.), звели травестії сїї его спомини аж до ка-

1) οὗν δὲ δῆ Aineiaν βῆτη Τρωεσσιν ἀνάζει καὶ παιδῶν παιδεῖς τοι κεν μετόπιτε γένουνται. (II., 20, 203).

Вергілій переробив сї слова відповідно до ціли своєї поеми:

Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
Et nati natorum et qui nascentur ab illis (III, 97—8).

Такі слова підхліблiali очевидно Римлянам. — Щікаво, як обійтися з сим місцем травестії Й перерібки. Ляллі травестує відповідно до італійских відносин:

E sian gli Eneadi, e la lor discendenza
Più ricchi, che il Gran Duca di Fiorenza. (III, 86, 25).

Скаррон ослабив значно слова Вергілія:

C'est là que la race d' Enée,
Après longs travaux couronnée,
Verra ses enfants triomphants,
Et les enfants de ses enfants. (T. I. Liv. III, 162—3).

У Блюмауера перероблене ціле се пророцтво Аполльона на ряд практичних, хоч не все дуже благородних рад. Інші „Енеї“ пропускають се місце.

2) Сї перекази зібрани в знаменитій книжці: *Virgils Epische Technik von Richard Heinze Leipzig 1903*, стор. 20 і сл. Пор. також уступ: *Die Aeneassage в: Geschichte d. römisch. Litter. Von Martin Schanz Zweiter T. Erste Half. Zw. Aufl. München 1899*, стор. 54 і сл.

3) Heinze, стор. 4 і сл.; також наших причинків ч. I, стор. 24 і сл.

4) I, 1—4.

рікатурного комізму¹⁾). Вже у Лялля не бере собі сам Еней надто до серця свого власного оповідання, коли він, кінчаючи оповідане, каже:

Poche trouo, o Regina, in questo loco

Buona cera, buon vin, buona hosteria (III, 123, 174).

А у Скарона пригоди Енея такі інтересні й зворушливі, що всі — не впімаючи залюбленої Дідони — позіхають або її сплять:

Ainsi finit maître Aeneas,
De conter si longtemps si las,
Et si pressé de faire un somme;
Qu'il bâillait toujours, le pauvre homme!
Dame Didon bâillait aussi . . .
Tyriens et Troyens bâillaient,
Quelques — uns debout sommeillaient. (II, 3, 23—4):

Міхaelіс зазначує зараз із початку з очевидними кипами, що Еней, „weil er Feuer scheute, Aus Troja lief“²⁾. Знова опісля оглядаючи картагінську съятишю Юнони (die Kirche St. Juno, як каже автор), бачить він па образах цілу облогу Трої і

Sah sich bey jeder Action,
Doch meistens, als die Hauptperson,
Nur bey der Retirade. (ст. 218).

Блюмауер заявляє також відразу, що Еней Aus Troja nahm 's Fersengeld (I, 307.), а при кінці свого оповідання про

¹⁾ Та не тільки комічні „Енеїди“, а й поважні не придають очевидно такого значення оповіданню Енея про руину Трої, як сего бажав собі Вергілій. Вже й середновічний письменник ne voit pas l'idée religieuse de la glorification de Rome et Auguste qui domine l'Eneide (розум. Вергілія) як влучно поясняє Сальверда де Грав (XXX). І се була безперечно причина, що неримским письменникам було доволі байдуже очищене Енея від закиду трусості в его утечі з Трої. Факт, що він утік з Трої, став вже надто звісний і его не треба було пояснити аж способом Вергілія. От тому відай Фельдеке скоротив зовсім Іллюстэріс Вергілія (она займає в него стор. 7—10, вірші: 904—1224), хоч Дідона вислухала того оповідання уважно, коли автор додає: Des (т. є. оповіданю) wunderte vroven dydo. (10, 1225). Те саме бачимо і в старофранцузькім вірци Фельдека. Оповідане Енея займає ту стор. 34—45, вірші 849—1196. Із порівняння норманського роману із Вергілем бачимо, що наш автор пропустив просто цілу III. книгу Вергілія (Salv. стор. XLI.) Отсі обставина цікава для нас, бо під тим зглядом зближає ся до обох тих поем і українська, де пропущено цілу II. і III. книгу. Та супроти пізнійших travesties вказано в норманській перерібці все таки виразно за Вергілем: Tuit se torent par le palais
et escolterent a grant pais (33, 845—6).

²⁾ Werke II. T., стор. 113.

борбю в Трої робить він сам увагу Дідоні: „Allein ihr schlaft schon, seh' ich wohl“. (III, 351).

Дещо легше виражав ся ту Осипов. І він каже вправді, що Еней „ну б'єжать“ з Трої, але додає виразно, що сталося се тоді: коли Греки спалили „обманомъ“ Трою, а конечність змусила єго скитати ся (I, 13). Але прип кінці свого оповідання про упадок Трої говорить Еней також: „Но что я вижу? вы ужъ спите?“ (I, 134) — дословний переклад із Блюмауера.

Коли таке вражене робило оповідане Енея про его нещасну судьбу, то з того ясно виходить, як представляють собі травестії тую „геройську“ утечу. Як бачимо, сарказм острій і зовсім ясний, та ще острійший він у Котляревського.

Якже він користував ся тою традицією? Про подїї в Трої довідуємо ся тільки й всього, що Греки спалили Трою, а тоді Еней утік відти, забравши з собою горстку осмалених ланців — товаришів (I, 1). Потім ще додано, що Греки дали Троянцям „прочухана“, а Енея вигнали „в три вирви“. Так отже згідно з переважною частиною переказів та з Верглієм оповідає Котляревский, що Еней утік живий із Трої і то аж після її руїни. Як відбуло ся се збурене, як заховував ся при тім Еней, про се не говорить Котл. ні словечка, хоч у всіх висіше згаданих єго попередників посвячено сим подіям багато місця. І мимоволі повстає сумнів у читача що до доброї слави Енея. Чому ж він не поляг у борбі за рідне місто, чому ж він утікав перед Греками? На ці питання не знайдемо відповіди у Котл. Взагалі Троянці із своїм Енеем виходять трусами, що осмаливши собі чуби в пожарі Трої, кидають усю й утікають чим скорше. Ледви Еней підмовив їх плавати з собою (I, 23). Котл. съміє ся з сеї утечі — каже, що Еней „Пятами з Трої накивав“ (I, 1). Так отже трусами являється і Еней і єго товариші, а Котл. не тільки не думає зовсім оправдувати їх, але противно має навіть намір змалювати в тім разі свого героя трусом. Може бути, що майже сучасна судьба єго власного народу (поступоване Запорожців під час руїни Січи) піддала українському поетові таку характеристику.

І так коли вже в старинній традиції не виходив Еней чистий від тяжких навіть закидів, то в дальшій потомності

сії закиди тільки розросли ся, бо они кидали ся самі в очи. I таки найбільше оригінально поступив ту Котляревський, здерши всяку маску навіть комічного героя з утечі Троянця — се й вповні самостійний елемент, який вийде у свою поему наш поет. Таким способом являє ся Еней Котляревського статтю з дуже відмінною характеристикою, чим Еней усіх попередників „Енеїд“.

Так представляє ся утеча з Трої в „Енеїді“ Котляревського. Нам здає ся, що артистична цілість поеми зискала на такім представленю справи дуже. У всіх перерібках *Мюнхенські* злишна — она мала свою ціль у Вергілія, але в травестії се безперечно непотрібний баласт. Котл. викнув її й сконцентрував через се більше своє оповідане. Випадки йдуть по собі скоро, жваво, а в комічній поемі то дуже важне. І комізм підніє ся тим способом значно. Коли Еней утік трусливо з Трої, то якже комічно виглядають єго мрії про обіцяний Рим! І вже хочби й з того одного бачимо, що не сліпє наслідуване, а жива творчість сотворили „Енеїду“ Котляревського.

Взагалі Котл. не бере дуже трагічно утечі Енея з Трої. Для Енея не було бурлаковане таким великим нещастям, бо оно відповідало подекуди єго вдачі. Приглянемо ся тільки початкови поеми:

„Еней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак!
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятійший од всіх бурлак“. (I, 1.)¹⁾

Ся характеристика повстала під впливом слів Осипова:

„Еней быль удалой дѣгина,
И самой хватской молодецъ“. (I, 13).

Се знова прямо перерібка початку поеми Блюмауера:

Es war einmal ein grosser Held,
Der sich Aeneas nannte. (ст. 307).

¹⁾ В першім виданю читаємо: „На лихо здався винъ проворный“. (Перше видане Енеїди I. Котляревського. Львів 1898., стор. 5).

А початок до цих стрічок дав Міхаеліс, якого „Aeneas“ зачинається: „Es war der Held von Venus Stamm“ (ст. 213).¹⁾ Дальше говорить ся у всіх трох травестіях про що іншого.

Нам ходять о останні слова Котляревского, яких не находимо у його попередників. Они в цічим іншим, як коротким, але досадним мотивованем (бодай у часті) вандрівок Енея. Попищати Трою не було Енеєви так дуже страшно, бо він був і так „зазнайомлений“ од всіх бурлаків.

Тому то й після спалення Трої він як типовий бурлаць — взяв торбу, поробив човни, насаджав в них Троянців і поїхав, куда понесли очі. Сі риси зближають уже Енея його товаришів зовсім до козаків — тим більше, що Запорожці, яким удавалося втіти з Січі, втікали також на човнах. Цікаво, що про човни²⁾ говорить ся тільки у Котляревського — інші травестії говорять згідно з Вергілієм про кораблі³⁾. Таї взагалі виїзд з Трої виглядає в інших „Енеїдах“ не так як у Котл. Правда, Осипов зараз з початку говорить, що Еней утік, „взявши котомку“ (I, 13), — але Еней оповідає опісля:

„Отца взвалилъ себѣ на плечи . . .
Асканія же вель рукою,
Креуза вмѣстѣ шла со мною . . .
За мной которые бѣжали,
Кричалъ имъ, чтобы не одстали . . .“ (II, 82—83).

Про всю цю нема у Котляревского навіть і згадки. Таким робом Котляревский (а вже почасти й Осипов) змінив

1) Годить ся замітити, що італійска й французька травестії держать ся в цім місці більше Вергілія, інші згадані йдуть за Міхаелісом (кромі обох поважних перерібок). — Цікава супроти наведених уступів характеристика Енея у Фельдека, коли ему доводиться говорити у перве про свого героя. Згадуючи про троянський замок, каже він:

Do wonte eyn richer man.
Den ich gename wol kan.
Das was der herre eneas.
Der do herzoge was. (I, 35—38).

Се оригінальна перерібка з норманського, де читаємо:

A un part de la cité
tint Eneas en eritē
de la vile bien grant partie. (4, 25—7).

2) На іншім місці названі они поромами (I, 4).

3) Тільки в норманськім „Енею“ читаємо:

Eneas cercha les rivages,
trové i a vint de lor barges (6, 83—4).

знова основно характеристику Вергілієвого Енея, якого головно визначає „pietas“. Вергілій хоче осьпіувати „Insignem pietate virum“ (I, 10), який крім вичисленого в Осипова забрав ще з собою богів і на се кладе римський поет притиск: *Multa... passus, dum conderet urbem Inferretque deos Latio.* (I, 5–6).¹⁾ Ся pietas, яка виявляє ся при опущенню Трої, підчеркнена також сильно у Фельдека — *mutatis mutandis*:

Seinen vater hiez her danne tragen (2, 32),
Seinen son leite her an der hant (2, 36).

А се відповідає словам норманського роману:

O sei en fist porter son pere
Anchisés, ki molt vielz oem ere,
et par la main mena son fil. (5, 55–57).

Згадувати проче уважали очевидно оба автори злишим.

Підчеркує се досить сильно — хоч в пишім зміслі — також Скаррон:

Je chante cet homme pieux,
Qui vint, chargé de tous ses dieux
Et de monsieur son père Anchise. (I, 3).

Про всю тові нема у Котляревського й згадки. Міхаеліс пропускає також ці слова, але за те Блюмауер називає Енея часто (розуміє ся, іронічно): *der fromme Held Aneas*²⁾.

Виходить отже, що український Енейявляє ся вже від перших стрічок постатю з доволі самостійною характеристикою.

Куди ж піде сей Еней? Котл. не говорить про се відразу. Донерва пізніше довідуємо ся, що цілію его подорожі е Рим, а радше латинська земля. Перший раз маємо згадку про се донерва I, 16, коли Венера говорить до Зевеса: „Куди

¹⁾ Virgil hielt die εὐσέβεια des Aeneas . . . natürlich fest. (Heinze, op. cit., стор. 29). Так само говорить про Енея й другий знаменитий римський поет, Овід:

Sacra et, sicra altera, patrem
Fert umeris, venerabile onus, Cythereus heros.
De tantis opibus praedam pius eligit illam
Ascaniumque suum. (Metam. XIII, 624–627).

²⁾ Міхаеліс дає свому героєви епітетон: *der theure Held* (ст. 213). Ляллі, як і Скаррон, часто називає Енея *galant' huom* (пр. I, 1, 2).

йому (Енеєви) уже до Риму^{“1”}), а у відповідь її малює Зевес будуче щастє Енея в Італії. Доперва ту довідуємо ся про властиву ціль вандрівок Енея. Вергілій робить се докладнійше в „Іллюстрованій“ — у Котл. виходить се якби мимоходом, неначеб Енеєви її не дуже ходило про сю обіцяну землю.

II.

Юнона. Еол. Буря. Нептун.

I хто знає, якби був плив Еней, колиб він не мав тяжкого ворога поміж богів іп, що вже від давна наставав на єго згубу. Се була „зла“ Юнона. У Котляревского не має ся стати нічого з поваги богині. I у Вергілія говорить ся про гвів „saevae Junonis“ (I, 4), але все таки она змальована зовсім поважно, хоч — відповідно до римських поглядів — із прікметами та хібами людей. А в українській трактості виходить она більше сварливою інтриганкою, що раз у раз „кудкудає як квочка“, чим богинею. Місцями она правдива баба-цокотуха на торзі^{“2”}).

1) Пор. Осипова :

Теперь я вижу очень ясно,
Ему что Рима не видать (I, 26).

У Блюмауера :

Er soll, nicht wahr, ich merk' es wohl,
Italien nicht finden ? (I, 312).

У Скаррона :

Est-ce là les traiter d'amis ?
D'Aeneas, de ce galant homme,
Devait tant venir cette Rome,
Dont le destin a fait partout
Cent contes à dormir debout (I. 21).

У Берпріля інакше :

Quid Troes potuere, quibus tot funera passis
Cunctus ob Italianam terrarum clauditur orbis ? (I., 232—3).

Фельдеке, що стремить більше до природності й зменшає через те ролю богів у своєму творі, пропускає епізод з Венерою. Те саме й старороманський роман.

2) Так само у Скаррона є Юнона:

. . . déesse acariâtre,
Autant ou plus qu'une marâtre. (I, 3).

У Блюмауера названа она „Jupiters Xantippe“ (I, 307). А Осипов каже досадно, що Еней мусів „Отъ бабей злости пропадать“ (I, 13).

А мала она чого лютувати на Енея, бо він: 1) ні в чім не просив її; 2) народився в Трої; 3) звав Венеру мамою, а що найважнійше, 4) єго покійний дядько Парис дав Венері путьовочку.

Справа з путьовочкою се звісцій суд Париса, який споміж трьох богинь, що сперечалися про красу, призначав перше місце Венері. Звідки взяла ся загадка про яблоко в суді Париса¹⁾, не знати ще певно. Вергілій не згадує нічого про яблоко; не згадує про цього й Овід (*Heg. XVI*, 53; *XVII*, 116). За те говорить ся про яблоко в романі про Трою Де Сен Мора (v. 3828). Беноа опирає ся в сім місці на Дареті, та в сего послідного не бачимо яблока і ще кілька інших деталей. Дехто з учених думав, що Беноа взяв їх із коментаря Сервія до Ен. I, 27. Та Де Грав подає бистрі аргументи проти того, виказуючи, що Сен Мор мусів доповнити відки інде оповідання Дарета. Замітна річ, що яблоко являє ся в суді Париса доперва в дуже пізній літературі. *Dans les fables* — замічає вкінці Де Грав²⁾ — *qui vont sous le nom de Hygin, le rapport entre les noces de Peleus et de Thétis . . . et le jugement de Paris est établi. Dans Lucien également, et ici il est dit expressément qu'on avait écrit sur la pomme qu'elle était destinée à la plus belle de trois déesses. Apulée (Metamorphoses, 10) raconte le jugement au large, mentionne la pomme i т. д.* Оттака істория путьовочки, яка згадується у Котля-

¹⁾ Суд Париса належить до тем дуже улюблених у всесвітній літературі (передовсім середніх віків). Деякі матеріали в сій справі вказані у книзі: „Ізъ исторіи романа и повѣсти. Материалы и изслѣдованія Акад. А. Н. Веселовскаго. Выпускъ второй. Спб. 1888“ У вступній статті до повісті про Трою. Дуже гарно оброблений сюжет вже в старині у Овідія (але без загадки про яблоко) в єго „Героїдах“ (Лист Париса до Гелени. Пор. Р. Ovidius Naso Ex Rudolphi Merkelii recognitione edidit R. Ehwald Tom I. Lipsiae MCMIII., стор. 132—3, вірш 53 і сл.). З новійших письменників находимо єго пр. в поемі Іоганна „Reineke Fuchs“ (Goethe's sämmtl. Wer. Fünft. Bd. Stuttgart u. Tübingen 1840, стор. 252—253). В старорускім письменстві був він також досить звісний, бо находився в повісті про Трою. Ту оповідається, що коли на весілі Фелеша (Фелешь) з Тетишом не запрошено сварливої Диевошкордіє, она з пімsti підкинула золоте яблоко з написию: найкрасшій. Три пророчиці стали спорити про се яблоко і пішли на суд перед Бога Тебохом і пророка Інітера. Та они відіслали їх перед пастуха Парижа. За присуджене яблока обіцяла Парижові Млада богатство, Палеж хоробрість, а Венуша гарну Єлену. Париж присудив нагороду сій остатній. (Веселовській ор. cit. стор. 103—104). З Енеїд оповідає найширше суд Париса тільки один старофранцузький роман, де він займає стор. 6—9, вірші 101—183.

²⁾ Вступне слово до *Eneas*, стор. LXIV. і сл.

ревского і ми уважали не злишною річию поговорити про неї ширше.

Повертаючи до Юнони бачимо, що зовсім зрозуміле, чому она ображена в своїй жіночій гордості, не любила і Париса і Венери і Троянців¹⁾.

В сім місяці відсупив Котляревський також значно і від Вергелія і від інших Енеїд. Ог зараз Осипов, замітивши:

... „что на Олимпѣ бабы,
По нашемужъ бывають слабы,
И такъ же трудно ихъ унять“²⁾

говорить далі:

„Юнонѣ больше перечоса
Парисъ когда то досадилъ,
Когда у н й вдругъ изъ подъ носа
Съ насмѣшкой яблочко схватилъ.
Юпитера подозрѣвала,
И къ Ганимеду ревновала,
Которой быль Енею сватъ.
Парисъ по матушкѣ Енею
Быль самой ближнею роднею:
А именно: крестовой братъ“. (I, 14).

Ту причину гніву Юнони тільки дві, а з них тільки перша схожа з Котляревським. Зате Парис у Котляревского така сама рідна Енеїви, як і в Осипова. Вирочім Осипов переробив докладно Блюмауера (розширивши тільки деяцо³⁾).

Зовсім інакше виглядає ся справа у Міхаеліса, бо там сказано про Юнону:

Karthago nähmlich ging ihr nah,
Es hatte Schutz vonnöthen,
Und ging, wie sie in voraus sah,
Durch seine (Енея) Enkel flöten. (стор 214).

А Скаррон, висказавши здивованн€, чому тії гарні боги Вергелія і Гомера такі дурні, що гнівають ся як і ми, вичисляє отсї причини гніву богинї: 1) судьба, яка рішила, що

1) До того королівский дім Трої мав походити від Дардана, сина Юпітера й доньки Атласа Електри. Отже ревнива Юнона мала дійсно причину до гніву ізза невірності чоловіка. (Аеп. V. Bros. — Heit. I, стор. 3).

2) I у Котл. находимо зовсім подібне місце:
Богинї в гніві также баби
І также на утори слабі“. (VI, 17).

3) Блюмауер говорить коротко, що Еей був з Венерою та Парисом „verwandt“.

любу її Картагіну зруйнують колись Троянці; 2) суд Париса; 3) молодий Ганімед¹⁾, котрий став фаворитом єї пустого чоловіка.

Супроти того знає Ляллі аж пять причин гніву. Він; згадавши, як дорога була Картагіна Юноні, додає:

Questa hauea inteso, che douea ben tosto
Da la razza Troiana effer disfatta;
E che vn lor Duce ne verria disposto
Di mandarla in tre colpi a casa matta.
Si ricordaua ancor, che a lor gran costo
S'oprò contro i Traiani a spada tratta;
E che in fauor de' Greci suoi diletti
S'hauea più volte alzato i manichetti.
Teme a ragion de la Troiana gente,
Di Pari ha in mente la sentenza strana,
Che faciendo del giusto, e del faccente,
Hebbe ardir d'anteporre vna puttana.
La spreggiata beltà la fà dolente,
Di Ganimede poi la cifra è piana:
Cagioni tutte, che crucciosa, e pazza,
Sempre odiò di Venere la razza. (I, 3, 7—8).

Натомісь старонімецька поема знає тільки дві причини:

Do was die gottine ivno.
Enease vil gehaz.
Vnd tet iz vmb daz.
Das sie ime schaden wolde.
Durch den apphel von golde.
Den paris venus gab.
Da quam alle der nit ap.
Daz troye wart zu brochen.
Da mitte wart das gerochen.
Das saget vns virgilius.
Das gehalf die vrove venus.
Das paris elenam nam.
Da gross vbel von quam. (2, 55—67).

Ще менше, бо тільки одну причину гніву Юноні находимо в норманськім романі — іменно суд Париса, який однаке підчеркнений дуже сильно, значно сильніше, чим у Вергілія:

Juno ki est del ciel deesse esteit vers els molt felenesse,
forment aveit coilli en he toz cels de Troie la cité del jugement
quel fist Paris; pour lui haeit tot le païs. (6, 93—98).

¹⁾ Він був також сином троянського короля.

І далі йде докладний опис того суду.

Із всіх цих перерібок найближче ще до латинського оригіналу підходить оповідання Лялля, бо і у Верг. читаємо:

Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces;
Hinc populum late regem belloque superbum
Venturum excidio Libya; sic volvere Parcas.
Id metuens veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis
Necdum etiam causae irarum saevique dolores
Exciderant animo, manet alta mente repostum.
Judicium Paridis spretaeque iniuria formae
Et genus invisum et rapti Ganymedis honores. (I, 19—28).

Виходять, що в цім місці не держав ся Котляревський ніяких із згаданих поетів — хиба згадка про споріднене з Парисом онера на Осипові... Суд Париса одинокий всім Енейдам спільній крім Mix. Як тільки Геба¹⁾ донесла, що Еней сів на пороми, „Юнону взяв великий жах“ (I, 4). Сі останні слова — се очевидно вплив Вергілія, у якого Юнона висказує свій жах ізза появи Енея на морю²⁾, бо дотеперішні подїї в українській „Енейді“ не дають Юноні ще віякої причини до жаху. Задріженою в гринджоліта (або в тарадайку — як читаємо в першім виданні, стор. 6) павовою пігнала богиня чим скоршіше до Еола. Отсей мотив запозичений (із змінами) у Осипова, де говорить ся, що Юнона

„Проворно въ праздничну тельгу
Своихъ павлиновъ запрягла“. (I, 16).

Се знова перерібка Блюмауера:

Sie liess sich nach Äolien
Auf ihrem goldenen Wagen . . .
Von ihren Pfauen tragen. (I, 308.)

Верг. не знає цієї пав — він каже коротко, що Юнона Aeolianam venit (I, 52). Те саме Ляллі³⁾ та Скаррон, а пізні „Енейди“ пропускають навіть без згадки гостину Юнони у бога вітру.

¹⁾ Згадку про Гебу — богиню молодості — находимо тільки у Котл.

²⁾ . . . Et quisquam pumen Iunonis adorat

Praeterea aut supplex aris imponet honorem? (I, 48—9).

Подібно і у Лялля [I, 4, 13] та Скарона [I, 7].

³⁾ Ляллі додає тільки, що Юнона: a rompicollo corre [I, 4, 14].

А Юнона прибрала ся до старого діда не аби як:¹⁾

„Сховала під кибалку мичку,
Щоб не съвтила ся коса;
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сіллю на тарілку,
К Еолу мчалась як оса”. [I, 4].

Одяг і звичай — як бачимо — наскрізь українські. Юнона ховав жмутки волося під очіпок, без якого замужня жінка на Вкраїні не покаже ся між людий²⁾ — обетавина, якої нема в першім виданні. Спідниця — частина убору новійших вже часів, уживана давніші звідка по селах. Та й тепер уважає її народ не своєю одіжю. Пр. оден народний оповідач, розказуючи про Запорожців на Кубані, оповідає таке: „Бабы одеваются такъ одышно: сорочки такъ понашивано червонымъ. Шляпты хороше, Господы! Въ запаскахъ не ходить такъ, яъ мужички — въ спіднициахъ: сказать по мищанській лынії³⁾. Шнурівка — се вже одяг панський. Значить, Юнона убрала ту як українська пані з тих старих, що то ще жили житем зближеним до простого люду — дарма, що біла — як стіть у першому виданні — „Кужилку кинула підъ лаву” (стор. 6). Брати хліб (або „бублыкинъ за шагъ іль тярілку” — в першім ви-

¹⁾ Се вже додаток самого Котл., бо ніякий із згаданих поетів не говорить про одяг Юнони в цім місці. Тільки оден Скаррон згадує перед тим, що Юнона мала шнурівку (як і у Котл.). Богиня так рогнівала ся:

Que, si son lacet n'est rompu,
Outre qu'elle avait bien geru,
Je crois, Dieu viewille avoir son âme! (I, 7).

²⁾ „Малоруссія женщины считаютъ грѣхомъходить съ открытою головой по выходѣ замужъ. Обыкновенно на другой же день послѣ брака „покрываютъ“ голову и съ того раза уже никому не показываются съ неповязанной головой“ (з малими вимками). Труды эти, — стат. эксп. въ зап. — рус. край. Собр. П. П. Чубинскимъ. Т. VII. стор. 424. Характеристична з того погляду пр. галицка пісня, де дівчина каже парікові:

„Ой шо ты ся наговоривъ, ажъ слухати гедо —
Я не можу вандровати, бо ми косу видко.
Будемо мы вандровати черезъ Коломью,
То куплю тѣ рантушину, та косу укрыю“.

(Народн. пѣсн. і ал. і Угор. Руси — собр. ..., Э. Головацкимъ. Ч. I. М. 1878, стор. 49. № 9).

³⁾ Українські записи Порф. Мартыновича. Кіев. Стар. LXXXVII 1904, ноябрь, стор. 228.

даню) з собою в дорогу і класти его опісля на стіл в гостях (I, 5) — також український звичай¹⁾.

Так само по українски (словом: „здоров!“) витає ся Юнона з Еолом і сідає від ослін. Відтак без довгих вступів просить діда, щоби він ізбив Енея та его товаришів з пантелеїку, бо той „суціга, паливода і горлоріз“ (або „коновід“ — в перш. вид.) випле ще богато людських сліз. В нагороду за се дасть она ему гарну, чорнобриву дівчину — отже красу в українськім смаку.

Ту кінчить ся властиво поява Юнони. Супроти Вергелія має ся сцена у Котл. деякі зміни. Пропущено довгий монолог Юнони на вид троянської ватаги, а за те описано ширше її виїзд до Еола. Попередники Котляревского кромі Міхаеліса і обох поем XII. в. — сі останні не знають нічого про Еола в сім місци — парафразують досить точно Вергелія.

Ще одно ту цікаве з огляду на технічну творчість Котл. Ото характер Юнони зазначеній у него двома — трима обрисами. Довідуємо ся тільки, що Юнона „зла“, що она кудкудає з гніву як квочка, що мстива — коротко, що она „як оса“. До того вміє інтригувати на свою користь, а поступає при тім дуже хитро. Всё тое кинено тільки загально, без подробиць.

1) . . . „Малоруссъ, выходя изъ дома въ праздничные дни, береть за пазуху „палиницю або хлѣбъ“: „може кто зустрѣне або до господы зазове, то не годит ся безъ хлѣба у хату ввѣйти“. Часто случается такъ что гости зазываютъ на домъ въ компанию; если у него за пазухой хлѣба нѣть и онъ совсѣмъ безъ хлѣба войти въ избу, то хозяинъ виносить ему свой хлѣбъ. Взявшися хлѣбъ, онъ заворачиваетъ его въ платокъ и, войдя въ избу, отдаетъ хозяину или хозяйкѣ. Лицо принявшее отъ гостя хлѣбъ, цѣлууетъ его и кладеть на столъ; а при выходѣ гостя оттаєтъ ему другой“. (Чуб. VII., стор. 449 зам.). Подібно — з малими змінами діє ся і в Котляревского. Як раз у Полтавскій губерній записав Костомарів пісню, в якій брат, видячи, що йде до него вбога сестра, говорить до жінки:

Приймай, жінко, хлѣбъ зо стола,
Дѣ въ гості сестра моя.
Ховай, жінко, хлѣбъ у хижу,
Я своеї сестри ненавижу;
Клади, жінко, хлѣбъ на полицю,
Бий мою сестру въ потилицю“.
Сесgra къ сінечкамъ приїжає:
То братови слова зачуває:
— Ой стій, брате, не лякайся,
Зъ хлѣбомъ, сілію не ховайся*. [Чуб. V., стор. 929. № 490].

Отже сковати хлѣб значило вимовити гостеви хату.

Тимчасом у Верг'. змальована в сім місяці душа Юнони значно докладнійше — згаданим монольгою. Она, *divum regina Jovisque Et soror et coniunx* (I, 46—7.), не може дати собі ради з одним—однієїнським племенем, бо всевладна судьба скотіла так. І горда богиня важить ся навіть виступити проти волі судьби. Значить, она вперта її зарозуміла та беззглядна в своїм завзятю. А щоби виконати свою пімету, не вагає ся она благати такого — слугу супроти неї — Еола о поміч, бо она до него *supplex his vocibus usa est.* (I, 64). Такими яркими красками змалював Верглій ненависть Юнони до Троянців.

Блюмауер, а ще більше Осппов, значно ослаблюють цю характеристику. Ту Юнона хоче тільки показати, що зможе зробити королева, яка має властивість і над своїм громовладним чоловіком. Осппов додає ще, що Юнона „Какъ бѣшеная заплакала“. (I, 15).

Інакше представляє ся справа у Скаррона. Він майстер у характеристиці і з позрівнаною зручністю та гумором уміє підхоплювати дрібні прояви душевного життя — в тім лежить головна сила її краса єго поеми. Тому її ту вмів він використати нагоду. Юнона, хоч *La soeur et femme du grand dieu*, являє ся *sans honneur et sans foi*, коли попадає в люті. А як її чого забажає ся, то її сам Юпітер мусить улячи тій за-баганці, бо не в силі оперти ся її. Щож доперва мав робити бідний Еней, па якого она мала злість за обиду власної краси!

Не диво отже, що з Еносом поступала она так, як *les laquais font aux chiens.* (I, 6.) Як тільки доглянула *par la trappe de cieux* (I, 7), що Троянці веселі, так розлютила ся, що ледви не вмерла із зlosti:

*Elle en accrut si fort son ire,
Que, si son lacet n'eût rompu,
Outre qu'elle avait bien repu,
Je crois, Dieu veuille avoir son âme !
Qu'elle eût crevé, la bonne dame.* (I, 7.)

А потім наче не при умі стала кричати люто, що она не позволить ніяк на се, щоби такі обідранці як Троянці сьміли робити її на перекір. Хтож тоді скоче ще почитати її? Хто принесе її жертву? Пожалують її тоді не то корови або вівці, а навіть мерзленого щура!... І як стояла, поле-

тіла до Еола... Сцена жива, схоплена майстерио з природи, а не вичитана з книжок...

Не дорівнє їй і в приближеню Ляллі, хоч і він старався змалювати досадно лютъ богинї. Він оповідає, що Троянці пили собі весело недалеко Спіцілії,

Quando Giunon, lasciando anco la cena,
In rimirar, che hauean vento soaue :
Per la rabbia crudel, che la trasisse,
Così tra sè, farneticando, disse. (I, 3, 10).

І починає ся відомий монольго (I, 4, 11—13).

Вкінци обі поеми XII. в. зближені в характеристиці Юнонн до Веpr'. Юнона в нормандськім романі для Троянців deesse... molt felonesse. Она іж падто дразлива на свою красу, коли они обі з Паллядою :

por seul l'acheison de Paris
hairent puis tot le pais (роз. троянський) (9, 181—2).

Она її завзята, бо molt se pena de lui (мова про Енея grever (9, 184). Впрочім єї гнів не описаний докладніше.

Подібно й Фельдеке, тільки в него менше підчеркнена образа жіночої гордості. Юнона і ту для Енея Vngenadit vnd gram (2, 170). Ту додає Фельд. характеристичний уступ:

Sie was ime io widere.
Mit starkeme vngewittere.
Die buch sagen vns vor war.
Das sie ime wol siben jar.
Auf dem mere errete...
Das war ir vnmere.
Des leit her grose quale... (2, 173—181).

Згадка про єм літ опирає ся на Вергілію (I, 755.) і на старофранцузькім романі (9, 185: VII. anz toz pleins le trailla). Отак представляє ся Юнона у всіх тих перерібках. Безперечно найкрасше входить ту Скарроп, але найоригінальніший таки Котляревський.

Вертаємо до Еола. Оповідання про него основує ся на Гомеровій Одисеї. Там находитися обо в X. кн.¹⁾ Гомер розказує, що на окруженні крищевим муром острові Айолії мешкає з жінкою та 12 дітьми (6 синами і 6 доньками) приятель богів Айольос (Αἴολος Ἰπποδάτη, οὗτος ἀθανάτωνι θεῖσι,

¹⁾ Цитуємо по виданню: Homeri Odyssea. Edidit I. La Roche. Pars I. Vindobonae et Pragae. Lipsiae. 1892, стор. 159 і сл. Пор. Heinze, 72—74.

як стоять і, 2), котрого Зевес (Κρονίου) поставив правителем вітрів так, що Айольос може їх: ἦμεν παυέμεναι ἢδε ὄφενόρεν, δύ κ' ἐθέλησε (і, 22). Вергелій розвинув сей переказ дальше. Він представляє вітрів вязнями, яких треба держати в тюрмі, в печері та кайданах, бо они такі буйні, що зруйнували би гнеть увесь сьвіт. Они ждуть тільки на се, щоби в печері показався хоч маленький отвір, а тоді они вилітають та гуляють нестримно. Еол виходить ту могутним володарем, що сидить на високому замку й держить вітрів спльною рукою. Такого образу треба було Вергелієви для змальовання силы вітрів¹⁾.

Так само абсолютним володарем вітрів є Еол Лялля, бо Юпона біжить туди,

Doue Austro, e gli altri venti Eolo imprigiona;
E può lor senza tema il freno imporre,
Come colui, che n'è Rè di corona. (I, 4, 14.)

І як у Верг. старає ся кождий з тих вітрів пірвати свої ланцюхи й тому е romoreggia, е tuona. А сусідна гора аж дрожить від того. Нé диво, що Еол держить їх в строгім заперті:

Egli a sua voglia in quell' horenda stanza
Attaccati gli tien sin con la pece,

бо інакше рознесли би они весь сьвіт (I, 5, 15) — зовсім подібно як і в латинськім оригиналі. А всю тую владу має Еол — як сам признає I, 6, 19 — з ласки Юпони. Коротко кажучи, его стать не ріжить ся іншим від Вергелієвого Еола — хиба єго абсолютна влада над вітрами підчеркнена в італійській травестиї ще спльнійше.

Та вже у Скаррона образ той значно змінений, а тим самим сила вітрів на така величава як у Вергелія. Еол є ту Roi non pas des plus absolus (I, 8), бо вітри, над якими він панує, дають ся ему вераз добре в знаки, хоч il les comprisonne, il les lie. Влаштиво тільки одному „le vent coulis“ дозволено виходити, коли ему подобає ся, але й прочі вітри не багато роблять собі з приказів свого короля, бо вириваються часто па буйні герці.

У Блюмауера Еол ще слабший²⁾. Він ту нe бог, нe цар, а просто наче чарівник, що держить вітрів у мішку³⁾, а в его

1) Heinze, I. c.

2) Міхаеліс згадує тільки про Windvoigt Äolus, що посилає бурі (стор. 214).

3) Сей мотив опертий здає ся також на „Одісей“, бо Одісей лістає мішок з вітрами.

державі безмежна суволя її анархія, бо ось як жалує ся він Юноні:

Mein Auster hat die Lungensucht,
Mein Eurus ist nun auf der Flucht,
Und dient den Zeitungsschreibern.
Mein Nordwind, den wir izt zum Wehn
Am besten brauchen könnten,
Ist athemlos: ich lieh' in den
Berliner Recensenten,
Die machten ihn zum Hektikus . . .
Sogar den Zephyr haben mir
Die Dichter weggenommen. (I, 309).

Завважимо, що Вергілій говорить на цім місці коротко: *Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis Africus.* (I, 85–86)¹⁾.

І коли у Вергілія являє ся Еол могутним володарем, у Скаррона хоч більше ліберальним, але все таки королем, то у Блюмауера є він прямо безсильним пануючим-чарівником, що не вміє вдержати найменшого ладу в державі, а його силами користуються ся до вподоби інші.

Коміам Блюм. підніс і подекуди скарикатурував Осипов. У него Еол, не володар, а „старий дітина“ з бородою²⁾. Та мимо того єго голос не в міру сильний, бо він „Рыкнуль ей такъ какъ доброй воль“ (I, 17). Волю Юнони сповинувши він радо, так щож!

„Борей съ похмѣлья въ лазаретъ,
А Нотъ еще въ прошедшемъ лѣтѣ
Ушибенъ больно на бою;
Зефиръ въ наймахъ у стихотворцовъ.
Евръ водитъ за носъ крючкотворцовъ“. (I, 18) —
точна перерібка Блюм.

І Котл. називає Еола старим дідом, який „порозпускає“ усі вітри. Борей лежить недужий із похміля, Нот поїхав на весілля³⁾, Зефир залишає ся до дівчат, а Евр найняв ся в го-

¹⁾ Скаррон пропускає ту зовсім назви вітрів, хоч в інших місцях пр. II, 120 він знає: *Les vents Eure, Note et Zephire*. Перший і останній згадані ще I, 13, 14 і т. д. Верг. опер ся ту на Гомеровій Одисеї, Пор.: οὐδὲ Εὖρος τε Νότος τε πέσου Ζέφυρος τε ὡςαιτήκαι Βορέης αἴθριγχενετης μέτα κορα κολύμδου.

Лялл згадує тільки, що Еол вязнить Austro і інші вітри (I, 4, 14).

²⁾ І у Скар. має Еол *tête chauve*, Qui fut jadis de couleur fauve.

³⁾ І Осипов згадує, що деякі вітри „въ сулѣ“.

дешники. Отже наш поет не вдає ся в ційкі п'ятірки на тодішні відносини в літературі або в моді (як Блюм, і Осип.). Він бере тільки з Осип. мотив про похміля Борея і представляє вітрів як сільських парнів¹⁾.

Вкінці Еол Котляревского годить ся сповинти волю Юнони за ціну гарної дівчини. В римській поемі висказана ся обіцянка в лагіднійшім виді Юнона обіцяє дати Еолові в постійне подружje (copubio iungam stabili) найкрасшу із своїх пімф — Деіопею (I, 71—73). А Еол годить ся сповинти її волю не для сеї обіцянки, але з ідеяності, бо Юнона зробила єму багато добра (I, 76—80). Ліллі травестує подібно:

Hò sette, e sette Ninfe, e linde, e belle,
La più bella di tutte è Deopea;
Appresso a la cui rossa, e bianca pelle,
Parratti vna bertuccia Citerea.
In moglie questa, ò qual vorrai di quelle
Io ti darò, se tu sommergi Enea. (I, 5, 18).

Така сама обіцянка находить ся і у Скаррона, але ту Деіопея змодернізована в комічній спосіб, бо она не тільки гарна її припадна, але її

entend et parle fort bien
L'espagnol et l' italien;
Le Cid du poète Corneille,
Elle le recite à merveille,
Coud en linge en perfection
Et sonne du psaltérion. (I, 9.)

1) Завважимо, що й наші людові перекази про вітрів схожі в деяком з оповіданнями Римлян та Греків про Еола. Не маючи претенсій на повноту, згадаємо тільки, що в нашого народу олицетворює ся вітер. Він живе за морями, а одні перекази кажуть, що се дуже сердитий старець, а другі, що він прикований великими ланцюхами до камінної стіни. (Чуб. I, стор 33). Цікава казка „Про вітрового батька“, записана в Волинській губернії. Наведено дословно єї початок, бо она схожа деякими мотивами із переказами про Еола.

„Бувъ то собі такій чоловікъ, вінь бувъ вітеръ, и було въ ёго двадцять синивъ; але вінъ самъ ніколы не дувъ — все дули ёго сыны. Отъ, приходять всі двадцять синивъ до батька та ѹ кажуть: — Тепера підемъ, та будемъ дуты такъ, щобъ всі горы и ліса поздуватъ, щобъ скрізь рѣно було. Пішли ото воны; якъ заходились дуты, такъ розгойдалы на морі хвили, що ще більши якъ хаты, идуть єдна за другою...“ (Чуб. II, стор. 15).

Є ще між українським народом й інші перекази, що представляють інакше вітрів, та ми помилюємо їх. Як у Греків і Римлян, так і в Українців вітер не дує сам, а каже дути своїм синам (зглядно своїм підданим) і в Гомера і в наших казках має вітер 12 дітей. і у Вергелія і у згаданих переказах вітер неспокійний так, що єго треба держати в кайданах, бо він розбив би світ...

Еол годить ся радо па весьо, що Інона бажає, бо она зробила єму богато добра тим, що спонукала Юпітера допустити его до небесних пирів. І як у Вергелія і Лялля випускає зараз вітрів із камяної печери.

Сей мотив змінений зовсім у Блюм. Ту обіцяє Юнона дати Еолови свою „schönstes Kammermädchen“. Еол заявляє ся, що вітрів нема дома (про се у Верг., Скар. і Лял. навіть нема згадки), а вкінці годить ся сповнити бажання богині — тільки нехай она не забуває своєї обіцянки!

У Осип. тая сцена така сама, тільки Юнона обіцяє єму німфу і лишає єму самому вибір.

Натомість Котл. переробив се всю в народнім дусі. Юнона обіцяє дати дідови дівчину типово української краси і тільки ся обіцянка, а більше нічого, спонукує Еола до сповнення просьби богині. Противно, як у Верг. він зовсім не боїться Юнони, а навіть грозить їй:

„Обіцянки не забувай ся,
Бо послі, чуєш, ні чичирк;
Як збрешеш, то хоча надсідь ся,
На ласку послі но понадь ся,
Тоді від мене возьмеш чвирк“. (I, 8).

а того останнього нема у попередників Котл.¹⁾

Так само цікавий образ бурі, спричиненої Еолом. У Котл. він сильно скорочений, (пр. пропущені довгі паріканя Енея) але все таки досить гарний. У него обіймає опис бурі її замішання, яке она спричинила, не цілих дві строфки, коли між тим Верг., ілучш за Гомеровою Одисеєю та Аполлонієм²⁾ зу живаває на се 42 гекзаметри (I, 81—123). У Лялля він також доволі обширний, бо розтягнений на 7 строф (I, 6—7, 20—26). Ще довше, (хоч дуже пластиично) вийшов сей опис у Скар. (стор. 10—13). Супроти коротенької згадки у Міхаел. заняла буря у Блюм. 8 строф (стор. 309—311), а у єго вірного наслідувача Осип. 6 строф свободної перерібки (стор. 19—22)³⁾.

¹⁾ І в наших народних казках обіцяє ся вітрови в нагороду дівчину. Пор. Жите і Слово 1894, II, стор. 360.

²⁾ Паралелі вичислені у Heinze стор. 75.

³⁾ Замітне у Осип., що під час бурі:

„Иной отъ страха и отъ скучи
Сивухой наповняль животъ“ (стор. 20).

Та цікаво, що образ Котл. нагадує в лечім Верг., а ще більше Скар. Слова Котл.:

„Як раз на морі і гора!
Все море зараз спузирило,
Водою мов в ключі забило,
Еней тут крикнув, як на пуп;
Заплакав ся і заридав ся,
Пошарпав ся, увесь подрак ся,
На тілі начесав аж струп.
Прокляті вітри роздули ся,
А море з лиха аж реве;
Слізьми Троянці облили ся,
Енея за живіт бере.
Всі човники їх розчухрало,¹⁾
Богацько війська тут пропало,
Тоді набрались всі столях! (I, 9—10)

нагадують у лечому Верг., де вітри впавши на море totum a sedibus imis ruunt, а опісля:

Insequitur clamorque virum stridorque rudentum . . .
Extemplo Aeneae solvuntur frigore membra;
Ingemit et duplices tendens ad sidera palmas . . .
Hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis . . .²⁾

Та ще більше нагадує ся тут уступ із Скар.:

. . . la mer toute pervertie . . .
Les vagues que les vents enflèrent
Jusqu'au ciel les vaisseaux portèrent,
Mais ils en furent rapportés
Plus vite qu'ils n'étaient montés.
Le choc des vagues forcenées,
Le fracas des nefs ruinées,
Le cris et les gémissements,
Les vents et leurs mugissements . . .
Tout cela faisait un beau bruit. (I, 10).

¹⁾ Пор. у Ос.: „Бросало порознь всѣ суда“ (I, 19); у Блюм. Die Schiffe flogen her und hin (I, 310).

²⁾ В Енеїді Житецького (із рукп. 1799) й виданю Парнури читаємо:

„Якъ разъ на морѣ и гора,
А далѣ, потѣмъ яръ глибокый.
Еней стоявъ въ водѣ по боки,

Злякався, крикнувъ, якъ на цупъ“. (Енеїда Котляревскаго и древнѣйший списокъ ея. П. Житецькаго Кіевъ 1900, стор. 7 тексту). Сей уступ більше зближений до Вер. Котл. поправивъ его въ виданю 1809 р. так, якъ ми навели вище.

Подібність гадок очевидна — можливо, що Котл. писав ту під впливом Скаррона, хоч, розумів ся, годі ручити за певність сего.

Скарронова буря пригадує дуже опис бурі в старофранцузькій „Енейді“:

A un jor li mut grant tempeste,
ki molt forment comut la mer ;
les nes comencent a walcrer,
toné et pluet, vente et esclaire,
molt comence lait tens a faire,
chicent foldres espessemement,
comeüe est la mers forment ;
si fait oscur ne veient gote,
ne ne sevent tenir lor rote ;
ne veient clarté ne soleil.
Il ne sevent d'els nul conseil,
de nule part ne veient port,
et ciels et mers lor promet mort ;
ne veient lune ne esteiles,
rompent les cordes. chieent veiles,
brisent et mast et governail . . . (стор. 9–10, 188–204).

Безперечно мусів Скаррон мати цю сцену перед очима і она лишила доволі яркі сліди свого впливу на него. І в свободній перерібці Фельдека виходить сей опис також живо:

Sie tet ime grose tormint.
Beide donre vnd wint.
Mit reime vnd mit hagele.
Do brachen ire nagele.
An irem schiffe vaste.
Ire sigele vnd ire masste.
Ir ruder vnd ire rachen . . .
Doch quram iz also.
Das der schiffe eines vorsanc.
Vnd das volc ir tranc. (2, 85–191 : 194–6°).

І бідні Троянці були би відай прошли, колиби Еней не призвав на поміч Нептуна і сей не втихомирив моря. А прибув Нептун сейчас, як тільки почув, що Еней хоче єму всунути в руки пів копи грошей за втихомирене бурі.

Отсей уступ дуже цікавий для характеристики соціально-них поглядів Котляревского. Се безперечно проба сатири на тодішні несправедливі порядки на Україні — сатира, прикрита зручно гумором. Се одно з тих місць в українській

„Енейдії“, що підноєть єї високо над рівень звичайної перебірки, бо се виплив гуманих почувань поета.

Розуміє ся, годі в сім місці говорити про наслідування Верг. З латинської поеми взято ту тільки загальний мотив, що море успокоює Нептуна в сей спосіб, що проганяє буйних вітрів¹⁾. У Верг. нема навіть загадки про се, що Еней визиває помочи Нептуна — бог моря успокоює море з власної волі, бо его обурює свавільне поступоване вітрів у его власнім царстві²⁾. Про „молитву“ Енея до Нептуна нема загадки у Лялля та Скаррона. У Міхаел. виглядає се місце так:

„Verwettert!“ fuhr mit einem Mahl'
Neptunus aus dem Bette;
Ist das ein Lärm auf meinem Saal!
Versteht ihr Etikette?
Und wisst ihr, wer hier Amtmann ist?
Euch soll der — Bst! ihr Wellen, bst!
Euch Schelme sprech' ich weiter!³⁾
Die Winde schlichen sich davon,
Wie Murrmer aus der Küche,
Und liessen selbst, indem sie flohn,
Den Blasebalg im Stiche“. (214—215).

А Блюм., що має на ціли вісімнадцять релігійні відносини, говорить, що Еней обіцяв богою міле до Льоретто, аби тільки стихла бура. Натомість Осип. зближений до Котл., бо у него обіцяє Еней принести Нептунові в жертву козла. У Котл. виходить Нептун, „іздавна драпічка“, представителем хабарника, що всьо зробить ізза півкопи.

Отсє хабарництво становило від давна нещастє нашого народу. Простий люд розумів дуже добре тоє зло і висказав своє обурене з тої причини в таких іронічно-сатиричних приповідках, як: „Дай куку в руку“⁴⁾ і и. З особлившою си-

1) Пор. у Верг. I, 124—156. Хиба слова Котл.: „I вирнув (Нептун) з моря . . .“ відповідають Верг.: et alto Prospiciens summa placidum caput extulit unda (I, 126—7).

2) Норманський роман пропускає зовсім епізод із Нептуном. Ту сказано тільки, що четвертого дня:

li venz failli, del tot cessa,
li solez lieve, ne plu mais,
del tot remest la mers en pais:
assoagiee est la tempeste (12, 264—9)..

Те саме й Фельдеке.

3) Пор. у Блюм.: Still, Wellen, still! — ihr Schurken! (I, 311).

4) Чубинський. Труды т. I. стор. 231.

лою виступило оно в другій половині XVIII. в., отже за часів Котляревского. Оно дало ся добре в знаки й самому Котл., бо коли він покинувши учителювати по поміщицких дворах пішов у судовики, „тая служба не була єму по нутру, тому-що товариші-судовики були хапуги, що принявши хабар є робили справу й розправу“¹⁾.

А оден дослідник історії селянства лівобережної України в другій половині XVIII. в. говорить про се:

„Но належать полный и характерный матеріалъ дають дѣла архива для іншихъ отношений козаковъ къ старшинѣ, составлявшихъ также одну изъ существенныхъ причинъ заключенній, отношений опредѣлявшихся тою властью, какую имѣла старшина въ качествѣ администраціи края и какая особенно усилилась со временемъ ослабленія, а затѣмъ и исчезновенія изъ жизни выборного принципа. Пользуясь этою властью въ свою пользу, отдѣльные представители старшини, не стѣсняемые никакимъ общественнымъ контролемъ, не церемонились эксплуатировать управляемое ими населеніе. Въ числѣ дѣлъ архива хранится множество дѣлъ о различныхъ притѣсненіяхъ козаковъ, взяткахъ, вымогательствахъ, насильственномъ отнятіи земель, побояхъ, доходившимъ иногда до убийства, приужденій, къ различного рода работамъ, наконецъ прямомъ обращеніи въ посполитые. Крайне цѣннымъ является то обстоятельство, что большинство имѣющихихся дѣлъ касается не верховъ администраціи вродѣ генеральной старшины или полковниковъ, сравнительно мелкихъ дѣятелей. Масса дѣлъ возбуждена противъ сотниковъ, иногда сотеныхъ атамановъ, и такимъ образомъ получается возможность установить средній типъ жизни и прослѣдить на яркихъ примѣрахъ тѣ пути, какими проникло впливаніе администраціи въ народную жизнь. Грубое насилие, обусловленное возможностью безнаказности, является здѣсь однимъ изъ наиболѣє постоянныхъ фактовъ“²⁾.

Ми умисне привели ту дословно сей уступ — він характеризує докладно відносини на лівобережній Українії не-

¹⁾ Истор. литер. руск. Нап. Ом. Огоновскій. Ч. II. 1, вбд. Львовъ, 1889. стор. 187.

²⁾ В. Мякотинъ. Дѣла по історії крестьянства лівобережной Малороссії въ XVIII. в. въ Кіевскомъ центральномъ архивѣ. Кіевъ, Стар. Т. XXXII. 1891. г. стор. 305—306.

довго до Котл. А це ліпше було і після знесення козацьких порядків. Навіть такий лояльний горожанин як Квітка не міг дивити ся на це спокійно і виступив остро проти хабарництва (пор. „Козир дівка”¹⁾).

Взагалі стать Нептуна виведена у Котляревського досить оригінально — інакше як у єго попередників. Він спочиває собі на запічку як український дід²⁾, а їздить по морю раком — образ, який витворив собі певно сам Котляревський³⁾. Так само приказ Нептуна вітрам короткий, а не такий довгий, як у єго взірців. А вражінє слів Нептуна на вітри вже зовсім вигадка Котляревського, бо попередники не згадають про се нічого — хиба оден Mix. говорить про се більше. Скаррой каже тільки, що вітри A cela n'eurent rien à dire (стор. 11). Подібно їй Ляллі, у якого вітри відходять con l'orecchie basse (I, 8, 30). Вітри, почувши Нептунів голос, схаменулись і почали втікати „До ляса мов Ляхи . . . Або од йжака тхорі“. Цікаве з побутового згляду передовсім перше порівнання, де говорить ся очевидно іронічно про Ляхів (навіть ужито їх власне слово „ляса“ місто „ліса“).

Отсей дрібний натяк в дійсності такий характерний для Українця, що его годить ся підчеркнути. В нім являє ся Котляревський згідний із тим тоном, яким переповнені оповідання про Поляків (зглядно панів) українського народу. Досить переглянути перший лінгвістичний збірник народних анекдотів, щоби переконати ся про правдивість наших слів⁴⁾.

1) Котл. виступає ще нераз у своїй поемі про їх хабарництва. Маємо ще 10 таких місць в „Енеїді“: II, 3, 53, 56, 66; III, 17, 24, 26, 73, 98; IV, 2. I взагалі з XVIII. в. маємо богато натяків на се в літературі. От пр. в однім стихотворі читаємо досадно:

„Геперь, якъ кто съ патрономъ да денегъ довольно,
Тому убить, и грабить, и разбиватьвольно“.

П. Ефименко. Образцы обличительной литературы въ Малоросс. Кіев. Стар. 1882, т. I, мартъ, стор. 544).

2) В переказах українського народу являє ся морський цар — дідом. Пор. казку „Про морського царя и єго дочокъ у Чуб. II. стор. 17—24.

3) Може бути, що згадка про рака має жерело — як догадував ся Дашкевич — у слова Скаррона:

Fit faire avec beaucoup d'art
A son char mille caracoles . . .

4) Огляд політичних відносин Русинів до Поляків подає нам істория, але побутова сторона тих відносин оброблена ще дуже мало — може бути тому, що се „зломъ ділъ“. Та вже дещо зроблено в тім згляді. Цікавих відсилаємо до прегарної статті Л. Мацеєвича п. з. „Поляки и русины“. (Къ історії ихъ бытовыхъ отношеній). Кіев. Стар. Т. I. Февраль. 1882, стор. 301—312. Ту показана історична еволюція тих відносин, але — як се признає й сам автор — ся справа вимагає ще ширшої дискусії.

Котл. нераз згадує про Поляків у скоїй „Енеїді“, а майже всі тії згадки подібні своїм характером до згаданої¹⁾.

Сей висказ — се безперечно натяк на якусь подію із гайдамацких часів, до яких наш поет любить з часта повертати. Може бути, що его треба поставити у звязь із епі зодом у „Гайдамаках“ Шевченка:

„Приїхали,
Стали кругом ліса:
дивляться: нема нікого
— „Ту їх до — сто — біса!
Які груші уродили!
Збивайтے, хлопята!
Швидче, швидче! Оттак, оттак!
І конфедераты
Посипалися до — долу“²⁾.

Що до польських слів, ужитих Котляревским, то звісна річ, що наш народ любить нераз вмішувати польські слова, згадуючи про Поляків — не говорячи вже й про се, що навіть съпівав польські пісні — розуміє ся, звичайно дуже по-писані з огляду на мову³⁾. Се впрочім і зовсім зрозуміле серед спільногого пожиття обох народів. Такі приміри маємо і з околиць, в яких пробував Котл., з Полтавщини, як се вказує пісня, де Лишенськи підмовляють Касю:

„Ой ти, Касю, сестра наша!
Сядай зъ нами у коляса;
Сядай зъ нами, молодцями,
Поїдемо въ Польшу нашу“⁴⁾.

Подібна мішанина слів як і в „Енеїді“. Можливо отже, що народний съвітогляд впливув на Котл. в тих уступах.

Та повернім до Троянців.

Насваривши на вітрів, взяв ся Нептун успокоювати море. Він зараз узяв мітелку і вимів нею море, а тоді сонце глянуло на съвіт. Се вже оперте зовсім на взірцях. І в Осипова Нептун

„Трезубецъ взяви и метёлку
Онь море зачаль тёмъ равнять . . .
И просияль вдругъ красный день“. (I, 23).

1) Пор. IV, 11; 127; V, 95.

2) Т. Шевченко. Кобзарь. Сіб. 1907., стор. 104.

3) Польські пісні чули ми пр. між гагілками в селі Склі, Яворівського повіту, а між весільними піснями в Кульчицях під Самбором і т. д.

4) Чуб. V, стор. 909 № 478 Д.

А се відповідає образови Блюмауера:

. . . ebnete die Wellen;
Bald pflegte sich der Sonnenschein
Auch wieder einzustellen. (I, 311)

У Міхаел. нема про се згадки, а Скаррон оповідає:

Le bon Neptune cependant
Rendit d'un seul coup de trident
La mere, auparavant si fiere,
Paisible comme eau de riviere . . .
Et le Soleil pareillement
Revenu depuis un moment. (IV, 11)

а у Вергілія: *dicto citius tumida aequora placat . . . solemque reducit-* (I, 142—3). Як видно з того, користав ту Котляревський з Осипова та Вергілія, але скоротив значно образи, які там знайшов. Таким способом зближив ся він до так само короткого образу Блюмауера.

III.

Пир.

Коли вже втихла буря, Еней зовсім на мужицький лад перехрестив ся з п'ять разів та звелік готовити обід. Де відбував ся сей обід, чи на човнах, чи єа суші, про се не каже нічого Котляревський. Отже ми мусимо приймити, що Троянці покріпляли себе таки на човнах, бо так виходить із звязі подій у поемі. В тім згляді не годить ся Котляревський із своїми взірцями, бо всі оци говорять виразно, що пир відбував ся доперва тоді, коли Троянці прибули до Лібії. Не в се недогляд із сторони Котл., бо се годить ся зовсім із дальшим ходом подій в єго „Енеїді“. Бо троха низше (I. 19.) оповідає ся, що Еней поплив дальше, а доперва опісля пристав до берега (I, 20). Отсе перша важнійша зміна подій — у „Енеїді“ Котляревского. Досі — як ми бачили — скороочував він тільки оповіданє попередників, ту змінив він у перве хід подій. Тому сей уступ (кінець 12-тої строфї і цілу 13-ту) треба вважати зовсім оригінальною вставкою Котляревского. Поет хотів ту очевидно дати опис пиру, а що ему

видавало ся, що перериване оповідання (I, 20) буде не на місці, він поставив опис прту, де кінчить ся частина оповідання пригод Троянців, т. є до часу, коли виступає Венера, щоби приготувати своєму співові побут у картахінської Дідона (I, 14 sq.) Розуміє ся, се лише наш здогад, але в такий спосіб дастися пояснити ся вставка.

Описи сцен їди та птия займають в „Енеїді“ Котляревского визначне місце і очевидно наш поет не уважав їх маловажними. Они дуже причинають ся до надання національного характеру поемі.

Думаємо, що буде цікавою річию зібрати всі сцени їди й птия в нашій „Енеїді“ в одну главу та розглянути їх по біч себе. А управляє нас до такого розложения матеріялу се, що тії сцени становлять майже всі оригиналні описи Котляревского. Так вступлять они красше і буде ясніший їх перегляд.

Описи їди й птия находимо: I, 13; 15; 26—28; 31—34; 38; II, 7—8; 12—18; 26; 29; 36; 40; 43; 45; 73; 74—75; III, 1; 6; 8; 38; 117—118; IV, 16; 27—31; 35; 39; 53—54; V, 11; 18—22; 47; 91; VI, 21—22; 88; 138. Так отже в цілі „Енеїді“ є 33 сцен їди та птия — тільки дуже незначні дрібнички лишили ми на боці. З того маємо 22 широких описів. Роздивимо вичислене у вказаному порядку.

1) Троянці наставили мисок і їдять: з салом галушки, лемішку й куліші; до того тягнуть кухликом брагу та хлістають горілочку. Вставши із за столу, лягають спати (I, 13). Страви, нації її посудина наскрізь мужицькі, українські¹⁾.

В Осипова властиво відповідного уступу нема, бо ту Троянці, приставши до берега, розкладають огонь і кладуть ся спати. Доперва пробудивши ся,

Тотчас сварганили селянку,
І стали плотно куликатъ —

та заливати „сивухой“ свою журу (I, 24).

Блюмауерів Енеї застрілив ein Dutzend Hasen, а при їді Ging Punsch herum im Kreise (I, 312). Міхаеліс згадує тільки загально, що Троянці, а передовсім Еней, їдять та

¹⁾ Всі они вичислені у Чуб. VII — ідучи за порядком стор: 440, 442, 439, 447. Посудина стор. 338. Докладніше сказати — се чумацька южа. Зовсім так само представляє ся образ чумаків у: Чумацькія народныя пѣсни. И. Я. Рудченка. Кіевъ 1874, стор. 47—48.

плють (стор. 215). У Скаррона розкладає Ахат огонь і при нім печуть вола. Споживають також дарн Церери. А коли Еней убиває ще оленів, плють усі на родощах вино. Описавши докладно приготовлене оленів для їди, каже Скар., що Троянці:

se remplirent à foison
De vin vieil et de venaison.
Si bien burent, si bien mangèrent,
Que la plupart s'en devoyèrent. (I, 17—20).

Так само її Ляллі оповідає, що il diligente Acate розложив огонь, при якім сушив собі кождий перемочену одіж. А про поживу читаємо:

Le vettouagli le lor, per l'acqua grande,
Eran già diuentate vn guazzabuglio;
E gran di sagio hauean de le viuande,
Che l'hauea poste il mar in garbuglio.
Ciascuno i cibi molli al foco spande,
E chi gli asciuga, e chi ne fa vn miscuglio;
Altri i cibi più sodi intento stassi
A macinare, od à pestar co' sassi.

Опісля виходить Еней на горбок, а побачивши оленів, убиває їх. Появу оленів бере він за добру віщбу і повернувшись до своїх

E pose i vasi del licor di Bacco
Dono d'Acete, allegramente à sacco.

Після відповідної промови Еней

Fra tanto adosso i Cerui i compagnoni
S'aumentarono tutti; altri gran fette
N'attende ad infilar ne gli schidoni;
Altri a bollir dentro vn caldar la mette,
Ogn'vn fa fuoco, ò stuzzica i tizzoni;
Perche l'arrosto, e il bollir s'affrette:
Ogn'vn mangia, e diuora, e a colma tazza
Beue, fa branzi allegramente, e sguazza.

Весь цей широкий опис пири обіймає 10 строф (I, 9—12, 34—43). Як бачимо хочби її з наведених відривків, єму не рівнати ся ані із жвавим, цікавим у подробицях описом французского поета, ані з живим описом Котляревского, що так і діше правдою — італійский поет ту надто розтягає й нудить.

Якоже представляє ся таї справа в обох поважних „Енейдах“ XII. в.? Норманський роман згадує тільки побіжно:

et cers et biches ont bersé :
si home en ont assez porté.
Les feus alument el gravier,
si aprestererent le mangier,
el bois le pristrent liément. (I, 287—291).

У Фельдека посилає Еней чоловіка, що звався Ylionix (Іліоней) із 20 іншими, щоби розвідали ся про краї:

Vil sie da vunden.
Kouf vnde speise. (3, 66—7).

Вкінці Вергілієві Троянці, що спасли ся на лібійський беріг:

Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
Expediunt fessi reruin, frugesque receptas
Et torrere parant flammis et frangere saxo. (I, 177—9).

Опісля йде убиті оленів, пітє вица й промова Енея.

Так отже Скаррон і Ляллі держать ся ще найбільше латинського оригіналу. Анальгічного до української травестиї неходимо у попередників Котл. таки нічого.

2) Зевес кружає сивуху та зайдає оселедцем (I, 17). Пе кубком — здає ся, завбільшки осьмухи — з кварти¹⁾). Осип. має зовсім подібний уступ:

„Зевесь тогда съ постѣли вставши
Съ просонья морщился, зѣвалъ ;
И только лишь глаза проравши
Нектару чашку ожидалъ,
Иль по просту отъемной водки
Для прочищенья пьяной глотки ;
Съ похмѣлья онъ лѣчился симъ,
Туть Ганимедъ съ большимъ подносомъ,
И съ кружкой Геба съ краснымъ носомъ
Тотчасъ явились передъ нимъ“. (I, 25).

Епізод виведений значно ширше чим у Котл., але піддав саму послідному безперечно основний мотив. Повертаючи до нашого місця, не можемо поступована Зевеса призвати справдї мужицким звичаєм. Він закусує оселедцем, а се хоч у нашого мужика можливе, але належить все таки

1) В першім виданю не так:

„Зевесь тогди лыгавъ випинивку,
Маковыками заѣдавъ ;
И пятую еще кондійку,
Отъ Гебы зъ ліоху дожидавъ. (стор. 9.)
Згадка про Гебу нагадує Осипова.

до виємків¹⁾) — до того він пе кубком. Виходить: Зевес являє ся тут представителем українського пана — а звичай деяких українських панів, як се звісно, подібні були в тих часах у многім до мужицьких.

Інші „Енеїди“ не виказують в сім місцп ніяких аналогій.

3) Еней із Дідоною ідуть у „світлицю, та її на піл“ і плють сивуху та закусують сімяною макухою:

Покіль кликнули іх за стіл.
Тут Іли різний потрави,
І все з поливяних мисок,
І самі гарні приправи
З нових кленових тарілок :
Свинячу голову до хріну
І локшину на переміну,
Потім з підливою індик ;
На закуску куліш і квашу
І з маком медовий шулик.
І кубками пили слиянку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку. (I, 26—28).

Відповідне місце в Осипова :

„По приказаню Дидони . . .
За столъ всѣ сѣвши проклажались,
Сытнѣй какъ можно наѣдались,
Не забывали запивать.
Лишь рюмки тамъ у всѣхъ сверкали ;
Такъ часто ихъ перемѣняли,
Что не успѣшь и считать“. (I, 44).

Уступ схожий у дечому із Котл., тільки в останнього сцена п'ятя коротша. Та даліше пир дуже відмінний :

„Различны ъствы тамъ заморски,
По почтѣ все привезено ;
Дурнаго не было ни горстки ;
Все на подрядъ припасено ;
Пудъ въ десять окорокъ Вестфальской,
Съ большую башню сыръ Голландской,
Жаркаго часть быль цѣлой быкъ,
На пирогъ жъ или паштетѣ,
Катайся цугомъ хоть въ каретѣ ;
И съ свинью быль у нихъ куликъ.
Напитками лишь не лѣнися

1) Чуб. VII, стор. 437. Те саме сказатиб і про „маковники“.

Хоть прудъ себѣ изъ нихъ пруди;
Лиши только самъ въ томъ не плотися,
А то на нихъ хоть не гляди.

Виномъ Шампанскимъ хоть облейся . . . (I, 44—45).

У Котл. нема тої чужоземної застави і до того опис більше здержаний. Основується очевидно на Блюмауері, у якого сей пар ще більше бліскучий. Ріжні дорогі заморські страви, вишукані архітвори кухарської штуки й добре впна пересувають ся перед очами чигача й оселіплюють його прямо — цілых 5 строф вичислив автор сї ласощі. Ми поминаємо їх, та за те наведемо дословно польську перерібку (яка впрочім держить ся основної гадки Блюм.) сего місця (основану на травестії Хотомського, як замічав сам С. В.¹⁾):

. . . jak wilki zajadali,
Pieczeń huzarską, wołową. —
Tóżto był obiad!! od początku świata
U żadnego we Lwowie nie było Prałata,
Takiej wspaniałej biesiady.
Jarzynę z Włochów przywozły sztafety,
Z Paryża ciasta i sosy,
Tudzież z karłami pasztety;
Z Polski z kapustą bigosy,
Sztufady były z Ukraińskich Wołów,
A lody w puszkach dawano do stołów,
Sprawdzone aż z Kamczatki.
Z Komarna były karpie i szczupaki,
Tudzież pstrągi niezmierzono,
Od Szumana karmne raki . . .
Wół zdobił serwis — a jeśli nie kłamie
Szparagi grubsze ot, nad moje ramię,
A ostrygi jak półmiski!
I ananasy . . . zdumieńcie kucharze —
Eh tort cudnej był struktury . . .
Jakiego dano do stołu nam wina! . . .
Tokaju, Kapu, i Lachrima Christi,
A Węgrzyn . . .
Takeśmy tego doili szampana . . . (I, 18—19).

Дійсно, се подобає на пир львівського пралата.

Та всі тї описи оперті безперечно на Міхаелісі, у якого Дідона видає едикт із приказом: *Tractirt die Herrn, wie Fürsten!* I почав ся пир по цілому краю:

¹⁾ Eneida, стор. 213, зам. 11.

In kurzem wimmelte der Strand
Von Schinken und von Würsten.
Allein bey Hofe ging's erst zu!
Man stand in Gold bis übern Schuh,
Und sass auf Milch und Honig. (стор. 220).

І згадуючи, як усі попереївали ся дуже, вичисляє поет страви:

Seespinnen Schnecken . . .
Und ganze Fuder Frösche. (стор. 222).

Коли вчитаємо ся пильно в цілість сего образу, побачимо, що бго тон нагадує дуже тон Блюмауера, який міг его мати перед очима під час писання сего уступу.

Бо вже пр. зовсім інакше виглядає се місце у Скаррона. Еній дбає ту передовсім про своїх людей. Він

Fit marcher devers ses navires
Cent pourceaux choisis, dont les pires
Avaien quatre grands doigts de lard . . .
Il fit aller aussi vingt boeufs,
Chargés chacun d'un sac plein d'oeufs
Pour faire omelettes baveuse ;
De plus, cent brebis non galeuses,
Chacune ayant son gras agneau
Et six pièce de vin nouveau . . .
Devant Aeneas et sa troupe
On servit quelques plats de soupe
Attendant un meilleur repas. (I, 63).

І даліше згадує ся ще нераз, але вже більше загально про сю гостину Дідони.

Французка травестія держить ся ту досить докладно Вергелія; перероблюючи его слова :

Nec minus interea sociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnes. (I, 633—35).

Опісля — як і у Скар. — згадує ся про пир тільки загально.

Не так у Лялля. І ту сказано, як і у Верг., що :

A la sua gente subito è spedita
Prouision da starsene à solazzo:
Cento gran porci, con venti torelli,
Pecore cento, e cento grassi agnelli. (I, 32, 126).

Але даліше читаемо вичислене страв:

Torte, paste, e pasticci a varie vsanze,
E vi fe far per fin la gelatina;

Con molta argentaria sù'l credenzone,
Ed vna scaccia mosca di Pauone. (I, 33, 127).

О скілько ми могли прослідити, маємо в італійській трактатій першу пробу вичислення страв під час гостини Енея у Дідони. Може бути, що як раз ту треба шукати першої основи сего образу, який перейшовши дорогу Міхаеліс — Блюмауер — Осипов відбив ся і в українській „Енейді“. Блюмауер міг знати Ляля, а також образованій Міхаеліс. В кождім разі ми підносимо се місце з притиском як дуже далекий і посередний — і що правда, не дуже ще певний — відгомін італійської трактатії. Ту й бачимо наглядно, що не без інтересу є порівнаннє і хочби як далеких перерібок мотивів Вергілієвої поеми, бо опи вандруючи від письменника до письменника відбивали ся і в поемі Котляревского.

Вкінци згадатиб ще про обі поважні „Енейди“. Они становлять окрему групу, бо про гостину читаємо в них до-перва пізнайше — відповідно до Верг'. I, 705. І так старофранцузький *Eneas* має:

et puis sont asis al mangier.
Enuiz sereit a desraismier
et a conter trestoz les mes,
ki sovent vindrent et espés,
et a nomer vins et herbes
mais chascuns en i ot assez i т. д. (стор. 32—33, 827—833).

Фельдеке виражав ся також загально:

So das ezzen was gereit.
Vnd sie vber den tisch quam.
Do diente man alsez wol zam.
Ir vnd ire gesten.
Den lichtern vnd den besten.
Man gab in gnuc vber al.
In der kemenaten vnd in dem sal. (7, 774—80).

Збираючи всю сказане, бачимо, що перший мотив опису сеї гостини міг дати Котляревскому не так оригінал, як радше інші трактатії, у яких знова могли ми прослідити цілу справу аж до Ляля.

Переглядаючи ряд страв у Котл., бачимо, що закуска перед властивою їдою народня. Посуда, на якій подають страви — також народня¹⁾ і Котл. старає ся положити на

¹⁾ Пор. Чуб. VII, 386.

се очевидний притиск. Свиняча голова з хріном — страва вже скорше панська чим народня, хоч і народ уживає її часами¹⁾ — тим більше, що єї їдять разом із локшиною — звичай також не простонародній²⁾. А вже рішучо панська страва — індик із підливкою — сільський люд ледви чи єсть коли індики. Закуска³⁾ натомісь зовсім народня. Що до напоїв⁴⁾, — то они наскрізь народні. Виходить, що се обід українського поміщика XVIII. в.

4) Та вже наскрізь панська застава I, 31—34. Після танців плють гості варенуху філіжанками. Рано пе Дідона з похміля сирівець, а Еней єсть солоний огірок. Кожду з тих страв з окрема уживає що правда народ, але пе так, як ту.

У Осип. єї сцени змінені, бо Котл. скороочував ту значно оригінал, але й у великоруській „Енеїді“ згадує ся про пите Дідони. Після обіду приказала Дідона,

„Изъ всѣхъ заморскимъ (!) чтобы рюмокъ
Принесть большой заздравный кубокъ,
Что быль отмѣнѣйшимъ у ней ;
И наливши его отмѣннымъ
Виномъ Шампанскимъ сельдерейнымъ“. (I, 48).

Се відповідає у Блюмауера :

Befahl die Königin, man soll
Ihr einen Thummel bringen,
Und diesen Thummel füllte sie
Bis oben an und hob mit Müh'
Ihn schweppernd in die Höhe . . .
Trank sie den mächtigen Pokal
Rein aus bei einem Tropfen. (I, 322).

У Міхаєлса звучить се місце :

Vor Angst ergriff sie den Pokal,
Trank, nach der Väter Weise. (стор. 222).

А весь тов опирає ся на Верг'.:

Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Implevitque mero pateram . . . (I, 728—9).
. . . et in mensam laticum libavit honorem
Primaque libato summo tenus attigit ore. (I, 736—7).

¹⁾ Тамже, стор. 443.

²⁾ Локшина вживється у народа (Чуб. VII, стор. 340), та ледви в такім полученню.

³⁾ Там же, стор. 442, 440, 440, 440, 441, 439.

⁴⁾ Тамже, стор. 447 і 446.

Так отже сцени Котляревського мали би деяку стичність із его попередниками, та загал їх і в цілості композиції і в деталях наскрізь оригінальний. Ту відступив Котляревський дуже від Вергілія.

5) Загальна згадка (I, 38), що у Ділони було щодень похмілля і горілка пілась як вода. Аналогій шкода ту й шукати, бо в тім місці скорочував і перерабляв значно Котл. оповіданє попередників.

6) Цікаво приймає Енея сицилійський король Авест. Він зараз попросивши в хату, частує Енея горілкою; каже подати на закуску сала, чималу ковбасу та повне решето хліба. А всім Троянцям дали тетері. Тут зараз починається бенкет :

... „в кахлях піднесли пашкети;
Гарячую, мягку бухинку,
Зразову до рижків печінку,
Гречаних з часником пампух“.

А Еней хлістав пінної до нестями. (II, 78).

Щось подібного читаємо і в Осипова:

„Пиры, попойки началися
Безъ устали и не путемъ;
Горшки лишь только зазвѣнѣли ;
Зажарились и закипѣли
Жаркія, каши, пироги,
Подовыя и слоевыя,
Лапши, дрононы и тѣльныя
Рубцы, сычулъ, блины, мозги.
А съ ледниковъ безъ перестатку
Сверкали только ендovy ;
Всѣ затягнули безъ устатку
И не жалѣли головы“¹⁾.

Замітна річ, що Блюм, згадує в сїм місцї тільки коротко, що там *ging der Bratenwender* (IV, 372). Скаррон вазначує також тільки загально *Il les reçut à coeur ouvert.* (II. tom. V, 106). Всё тое відповідає оригіналови, де сказано також коротко :

¹⁾ Виргиліева Енейда на изнанку. Часть вторая. Сбн. 1791., пята пісня, стор. 81—82.

Gratatur reduces et gaza laetus agresti
Excipit ac fessos opibus solatur amicis¹⁾.

Очевидна річ, що Котл. стоїть ту під воливом Осип., від якого однак бере він тільки загальний мотив і більше нічого.

Ні слова говорити, що вступна закуска, яку подає Аcest Енеевп й Троянцям, зовсім народна українська. Страви також людові, съяточні²⁾.

7) Еней справляє поминки II, 12—18. Передовсім купують, розуміє ся, горівку й м'ясо. Вілтак приготовляють хліб, бублики й книші. При тім характеристичне, що посуду добувають між сусідами, як звичайно по селах. Побіч того роблять коливо з куті та сніять з меду сніти. На другий день встають раненько, розводять на дворі огонь і приготовляють страву, варячи їх в казанах, як се й повинно бути у нас по селах, де радше варене, а не жарене м'ясо, грає важну роль. З того вийшов богатий пир. Там стояло п'ять казанів юшки, чотири галушок, з шість борщу, тьма вареників баранів, печених курій, гусей, качок. Були там цебри сивушки, повні діжки браги. А всю страву вливали в вагани і роздавали всім ложки. (II, 13—14).

Притім троянська старшина пе без міри, а Еней так собі догоджує, що аж хорув від перепою, що й Котл. описує докладно II, 16—17. Та се ще не здержало его від пиття. Ледви прочумав си троха, лигнув півквартівку „З імбером пінної горілки і кухля сирівцю“ (II, 17). А впізши зпід лави, де лежав п'яній, крикнув, щоб тепер пили. І Котл. додав характеристичний уступ:

„Зібрали ся, всі паненята
Ізнов кружляти почали“. (II, 18.) —

даючи тим до зрозуміння, що вістреч его сатири — в сім місця доволі острої — звернене проти тодішнього українського панства³⁾, яке в его часах мало тільки й роботи, що пирувати до безятими.

1) V, 40—41. В старофранцузькому романі стоїть тільки загально:

Danz Acestes les recoilli
molt richement les i servi. (81, 2155—6).

Фельдеке не знає епіоду з Аcestом зовсім.

2) Пр. про кисіль гл. Чуб. VII, 441—2, пампухи з часником стор. 445.

3) Хоч як ми се бачили висше, звичай при поминках народні, сільські.

Полишаючи детайлічний розбір поминок у Котл. на пізнійше, поглянемо передовсім, як поступають в сім місці чопередники Котл.

Замітна річ, що в Оспова приготованя до поминок подібні в дечім до Котл. Троїці

„Пустились крѣпко суетяся
Трудиться о поминкѣ томъ;
О разныахъ кушаньяхъ сахарныхъ,
О збитняхъ съ водкой самоварныхъ,
Пивахъ, наливкахъ и медахъ ;
Чтобы успѣть всего настѣ япать,
А ладьевъ и блиновъ наляпать,
И не забыть о пряженцахъ“. (ІІ. ч. V. п., стор. 85.).

І далі подібно. Від рана шточ на „кабачках“, а при гробі Аихиза „Въ рукахъ блины съ кутьей несли“ (стор. 86). А над гробом Еней,

„взявъ большой съ кудрями
Ровнохонько верхомъ съ краями
Виномъ отъемнымъ нацѣлилъ“. (Стор. 87).

І випив єго „до суха“. Єго примір наслідували всі Троїці. Еней, даючи всім примір, так щиро підхмелив собі, як і у Котл. Змальоване пяного Енея в обох поетів дуже схоже, тільки в Осп. ще докладнійше — безперечно Котл. взорував ся ту на великорускій перерібці. Тільки у Осп. пе Еней не лише горівку, а й інші напої, пр. зелене вино з перцем (стор. 90). А й іди було ту подібно як і в Котл. доволі:

„На возвищенныхъ переходахъ
Быки жаркія подъ камкой,
Откомленые на заводахъ
Густою бардою одной,
Лежали складены копнами,
Обставлены кругомъ возами
Лопатокъ и окороковъ,
Сгяговъ отборныхъ солонины,
И тутъ непочатыхъ свинины,
Витушекъ, саекъ, пироговъ“ (стор. 91).

Тільки у Котл. нема тої пересади.

Не забув Еней і про питѣ:

„Еней велъль вдвойнѣ рядами
Уставить площадь всю чанами
Во кругъ обжорной кучи той ;
И въ нихъ наполниль до верхушки.
Онь пива, меду и сивушки,
И водки пѣнистой двойной“ (стор. 91).

І почав ся справді безобразний інпр.

Подібно і у Блюмауера наповняє Еней на гробі Ахізза „Den Tummeler“, а за ним випорожнюють і інші фляшки (V, 374). Але таких докладних сцен їдження і передовсім питя як у Котл. і Осип. нема у Блюм. Українця і Веллкороса спонукували до того лъокальні обставини. Подібно в й у польському перекладі, тільки ту сказано докладніше:

Łapano gęsi i kury,
Cielęta, owce i woły (V, стор. 86),

чого у Блюм. нема.

У Скаррона є також тільки досить загальна згадка про жертву¹⁾ й питє, при чим Еней перебирає міру в питю:

Aeneas, avec sa sagesse,
Pinta si bien, qu'il fit mainte esse,
Et même deux on troi faux pas,
Alors qu'à la fin du repas
Il hasarda quelques gambades
Pour rejouir ses camarades ;
Puis en un lit il se sauva,
Où sou vin à l'aise il cuva²⁾.

Здає ся, не помиллимо ся, коли скажемо, що як раз те місце спонукало Осип. й Котл. подати точніший опис п'яного Енея³⁾. Чи тільки оден з них черпав із Скар., чи може оба разом — сего не беремо ся рішати; зазначуємо тільки, що схожість гадок очевидна.

В італійській travestitі Еней на могилі батька:

Due gran tazze di vin vi sparse pria,
Ch' al bel color sembraua oro lucente :
E due di bianco latte, e due di sangue . . . (V, 171, 20).

А онієля:

Cinque pecore vccise, la cui carne
A l'occhio riuscì grassa di posta;
Cinque porci gusteuoli à mangiarne,
Massiamente la lor schiena arrosta ;
Cinque giouenchi, e non vi furon starne,
Perche quel cibo institichsce, e costa . . . (V, 172, 25).

¹⁾ Il fait égorger cing brebis,
Cinq cochons gras et rebondis,
Et cinq génisses potelées . . . (V, 112).

²⁾ Virg. trav. T. second. Paris 1901. Livre cinquième, стор. 112—113

³⁾ У Котляревского II, 15—17.

А про пітє читавмо:

Nuoue tazze colmar presso a la tomba,
Di ben gagliardo, e poderoso vino i т. д. (V, 172, 26) —
уступ, якій не має анальогії у Верг'.

Та цікаво, як виглядає се місце в латинськім оригіналі.
На гробі Анхіза:

. . . duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro¹⁾.

А в жертву Анхізови

. . . caedit binas de more bidentes
Totque sues, totidem nigrantes terga iuvencos
Vinaque fundebat pateris . . . (V, 96—8).

Те саме роблять і его товариші.

Старофранцузький роман згадує про поминки Анхіза
ледви кількома загальними словами:

Eneas fist une grant feste
et gens a la tombe son pere. (81, 2158—9).

Те саме їй Фельдеке.

Розуміє ся, про пяного Енея не може ту бути навіть
згадки. Се здає ся потверджувати нашу гадку про Скар.

8) Козак Ентел ве з казанок сивухи, щоби набрати сили
до борби з Даресом (II, 26).

У Осип. тая сцена, розуміє ся, значно докладнішша. Ту
Ентел підів собі гаразд винця і хропе зовсім без чутя від
перепою²⁾). А коли его добудили ся вкінци на силу, він го-
тов іти до бою з Даресом, але каже:

„Гораздо было бы спорье,
Когда бы теперь мнѣ кто скорѣ
Винца опохмѣлиться далъ“³⁾.

Та ве він не вино, а як і у Котл. „Сивухи п'їнної цѣлу
щпотку“. (V, 102) Схожість гадок між Осип. а Котл. оче-
видна — тільки Котл. більше консеквентний і енергічніший
у вислові. Хоч оригінальний у детайлях, опирає ся ту Котл.
очевидно також на Осип., бо тільки ще у него із усіх „Ене-
їд“ находимо згадку про пітє Ентелла перед борбою.

¹⁾ Aeneis — von Brosin-Heitkamp. Gotha. 1892. Lib. V, 77—8.

²⁾ V, 98. У Котл. не так: Ентел спить вправді під тином (II, 24), але
не сказано, що він пяний.

³⁾ V, 101. У Котл., „Горілки дайте лиш напюсь“. (II, 25). Значить,
Котл. більше націоналізує ту свою поему.

9) Боги зібрали ся в раї „К Зевесу в гості на обід“. Они там пили і

„лакотинки різні іли,
Буханчики пшеничні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі різні витребеньки“. (II, 29).

У Осипова збирають ся також боги до Зевеса на пир — з приводу Юпітерових іменин і хрестин у него. Про їх забаву сказано тільки загально, що Зевес „Всѣхъ попочтываль ихъ въ заказъ“ і „Попойка шла въ всѣмъ жару“ (V, 105). Про інші „Енейди“ нема що й говорити, бо цілій великий епізод про те, як боги інтересувалися борбою Дареса з Енеллом є правдою відомою відумкою самого Осипа, бо в ніякій із згаданих „Енейд“ не находимо про него навіть згадки.

Страви вичислені у Котл. наскрізь народні¹⁾. Всьо тоє, се ласощі, які їдять тільки при святочних нагодах — як в сїм місци у Котл.

10) З нагоди того самого пиру згадує ся, що

„Бахус пінненку лигав;
Із Ганімедова пуздерка
Утер трохи не з пів відерка.
Напивсь — і тілько, що кректав“. (II, 36).

Анальгії можемо шукати тільки в Осип. і дійсно находимо ту зовсім подібне місце:

„А Бахусъ тѣмъ же самымъ слѣдомъ
Поогошедши лъ Ганимедомъ
Подсѣль у погребца его“. (V, 112).

11) Еней підливши „цупко піниої“, велить привести медведів на ігрище. (II, 40). Згадка про піну — се вже додаток самого Котл.

12) Чоловіки Троянок гуляли

„Медок, сивушку попивали
Без просипу неділь із пять“. (II, 43).

Отсє нагадує дещо — але тільки в загальних обрисах, уступ Осипова:

„Идти на праздникъ пить съ мужьями
Ймъ было всѣмъ запрещено . . .
Когда мужья ихъ веселились“ . . . (V, 17).

¹⁾ Гл. пр. Чуб. VII, стор. 445 (про коржі).

13) Бероя приступає до троянських дівчат:

„І щоб к ним лучше підмостить ся
І пред Юноной заслужитъ ся,
То піднесла ім пиріжок“. (II, 45).

Сей мотив взятий просто від Осип.:

„Съ грибками поднесла пирогъ
Троянкамъ въ горѣ тамъ сидѣвшимъ“. (V, 119).

На схожість **сих** місць звернув увагу вже й д. Стешенк¹⁾.

14) Нептун гостить Венеру чарочкою сивухи. (II, 73). У Осип. нема про се згадки, хоч ще заки прибула до Нептуна Венера, згадує ся про горівку й вино. (V, 136). Інші „Енейди“ не виказують на сїм місци ніякої анальгії.

15) Поромщик Еней Тарас, опивши ся горілочки, топить ся в морі. (II, 74—5). Сей епізод находимо також і в Осип. (V, 137—8), але він каже тільки загально, що „кормчій . . . съ лишкомъ черезъ край хватилъ“. У Блюм. читаемо:

Der Steu'rmann Palinurus sass
Bei einem Gläschen Rum und mass
Es fleissig mit dem Senkblei.

І пив, аж доки не пірнув у море згасити свої спраги (V, 393).

В польській перерібці вийшло:

Sternik Palinur zasiadłszy na stérze
Moczy podbródek w stuletniej mederze (V, 106).

Скаррон, Ляллі і Верг'лій мають сей епізод (конець V. книги), але у них засипляє Палінур не від напою. Тїй й подібні згадки про піянство викликані очевидно місцевими обставинами — наша література того часу знає богато примірів того. Згадати ту хочби й вірші, які мали визначний вплив на Котл. Так пр. в одній вірші виганяє Бог Адама з раю за се, що він пропив сорочку²⁾). Таких примірів знайшлоб ся більше . . .

¹⁾ И. Стешенко. Поэзия И. П. Котляревского. Киевъ 1898. Перша стаття: И. П. Котляревский и Осиповъ, стор. 27.

²⁾ Матер. для істор. вірш. Драгоманова. (Жиге і Слово). 1894, I, стор. 41 і 43. Для точності згадаємо, що у Скар. говорить ся:

. . . messire Aeneas senti,
Où que son pilote était ivre. (V, 179).

16) Із туги за Тарасом пе Еней сивушку. (ІІІ, 1). Додаток самого Котл. — єго попередники не мають сего.

17) Прибувши до Кумської землі, Троянці шукають — чого кому бажає ся: „Якому меду та горілки“. (ІІІ, 6). У Оспп. ширше:

„Другіє жаждој утомяся
Искали гдѣ бы имъ подпитъ,
И на отрѣзъ подвеселяся
Въ винѣ бѣды всѣ утопить“¹⁾.

Сей уступ є частиною епізоду, що являє ся свободною перерібкою Верг. і єго находимо у всіх згаданих „Енейдах“, та про те, що Троянці зараз після прибутия до Кум путь говорить тільки Котл. і Осппов.

18) Троянці путь із жінками по чарапі (ІІІ, 8) — як взагалі передовсім горівку путь у наших селян не тільки мушчини, але й жінки²⁾. Анальогій годі в сім місяці вишукувати.

19) Співілла велить Евееви взяти на дорогу до пекла „на плечи з хлібом клунок“ (ІІ, 38). Звичай безперечно народний, чисто мужицький.

20) Праведні душі в підземнім сьвіті:

„Люльки курили полягавши,
Або горілочку пили,
Не тютюнову і не пінну,
А третъопробну, перегінну,
Настоянную на бояні,
Під челюстями запікану
І з ганусом і до калгану,
В ній був і перець і шапран.
І ласощі все тілько їли :
Сластьони, коржики, стовпці,
Варенички пшеничні, білі,
Пухкі з кавяр м буханці ;
Часник, рог з, паслін, кислиці,
Козельці, терн, глід, полуниці,
Крутий яйця з сирівцем,
І дуже вкусну яєшню,
Якусь німецку, не тутешню,
А запивали все пивцем“. (ІІІ, 92, 117—118).

¹⁾ Виргиліева Енейда на і знанку. Спб. 1794 ч. VI., стор. 6.

²⁾ Чуб VII, стор. 447.

Мимоволі приглаждають ся наші шутливі вірші про съвятих. Ось як они п'ють на радоцах:

„Микола наш чесний
Взяв ся до почесни, А—А—Алилуя!
Випив до Івана
Нахиливши збана,
Кникнув вельми на Парашку,
Щоб подала з вином фляшку, Господи помилуй!
Евстахій з Процихов
П'ють вино горщиком, А—А—Алилуя!
Пантилимон, Кирик з Паньком
Попивають з конви збанком.
Кличе отець Ігнате:
„Здоров, пене брате!“ А—А—Алилуя!
Яким кличе: „Василіє!
Пий до мене, буду і я!“ Г. п. ! і т. д.

(Драгоманов. Матер. Ж. і Сл. I, 1894, стор. 46 і сл.)

Близько до того підходить незвичайно жива сцена розгульного питя „въ пôднебеснѣмъ дворѣ“ в галицькій народній вірші — пісні у Головацького, II, 497 і сл.

Що до їдп съвятих, то інтересно, що в рождестьєньській вірші заставляють для праведників стіл по мужицки:

„Там посіли всі за стіл,
Подали йім хліб і сіль,
Кождому по чарці пива“.

(Драгоман. Матеріали, Ж. і Сл. I, 1894, стор. 439). Так отже Котл. міг мати доволі взірців такого пиру і в книжній і в людовій поезії.

Порівнаймо відповідне місце в Осипова:

„Здѣсь хлѣба чорства орженаго
Умерши тѣни не ъдять,
И на стаканъ вина простаго
Ни мимоходомъ не глядятъ.
Но для забави и утѣхи
Медовы прянишны орѣхи
Съ коврижками всегда грызуть;
Горячу зжонку подпивають,
Колачиками заѣдають,
И самоварной збитень пьютъ¹⁾.“

Кождому впадає зараз в очі, що і в великорускій і в українській „Енеїдії“ їдять съвяті самі ласощі.

1) Часть третя, VI, стор. 110.

А Блюм. описавши Елізіум як дісний Schlarafenland, оповідає, що славні сувітові філософи курили там

. . . beim himmlischen
Bierkrug ihr Pfeifchen Knaster (VI, 3. Abt., стор. 423).

І у Скар. сказано кількома словами, що *daus la bienheureuse contrée* . . .

tout le pain est du bonbon,
C'est—à—dire est un pain de sucre ;
Où rien ne se fait pour le lucre,
Mais où les habitans gratis
Contentent tous leurs appétits¹⁾)

і дальше :

C'est un vrai pays de Cocagne :
Dans du vin muscat on s'y baigne". (VI. стор. 53).

Натомісіь у Піалля тільки коротко :

Vider molt' altri poi, ch' vngeno il muso
Con vn grasso, e gentil brodo lardiero :
E v'era alcun, che, mentre il cibo imbrocca,
Lieto cantaua, e col boccione in bocca. (VI, 260, 164—165).

У Верг'. сказано також коротко, що Еней бачив „dextra laevaque per herbam Vescentes laetumque choro paeanas canentes“ (VI, 656—7).

Так отже Осип. і Блюм. ще найбільше зближені до Котл. Завважимо, що місце Блюм. beim Bierkrug ihr Pfeifchen Knaster відвідає точно Котл. „Люльки курили полягавши“ очевидно скожість припадкова.

Вертаючи до Котл., замітимо, що настойки її запіканки в ріжнім виді уживає наш простий люд на Вкраїні нераз. Про калган та перець при настойках згадує ся і у Чубинського²⁾). Ласощі — хоч по більшій частині народні, так є вже й між ними і панські (кавяр). Сластьони — себ то пампушки — коржики, стовпці³⁾, пшеничні вареники⁴⁾ — людові страви. Буханці з кавяром — панська страва. Огородовина і ягоди — людова страва. Так само її крути (на твердо) яйця з сирівцем. Німецька яєчня її пиво — панська страва. Загалом беручи, пир праведних не народний, а більше панський,

¹⁾ Том III, Paris 1898, VI, стор. 51.

²⁾ VII, стор. 447.

³⁾ Чуб. VII, 445.

⁴⁾ Ibid. 442.

21) Минувши зачарований острів, путь Троянці горівку з пляшок (IV, 16). Анальогій не будемо ту дошукувати ся.

22) Еней прибувши в Ліцию, справляє пир (IV, 27—31). Він ставить перед громаду народні напої: „Горівку, пиво, мед і брагу“. А Троянці ковтають по ківшуку спушкі й докошують ся до потрав. Ідять самі пісні страви:

... „січену капусту,
Шатковану і огірки . . .
Хрін з квасом, редьку, бураки ;
Рябка, тетерю, саламаху . . .
І всі строшили сухарі . . .
Горілку всю повипивали“ . . . (IV, 29).

При тім Еней з Троянцями догоджують собі добре й упиваються ся гаразд. Щікаве ще вичислене посуди, в якій держали напої:

„Барильця, пляшечки, носатку,
Сулл, тикви, боклажки . . .“ (IV, 31).

Се народні посудини. Сей уступ — то оригінальний додаток Котл. — друга широко виведена сцена Іди, яка не має аналогії в інших травестіях. У Осип. маємо тільки зовсім загальні загадки про пити й іду. Троянці були дуже голодні, отже їх взяли ся жваво до обіду. Та не було в них богато припасів:

„Весь харчъ ихъ и запасъ столовой
Быль чорствой хлѣбъ и сухари“¹⁾.

А що не було в них посуди, то дотепній Еней:

„Изъ сучьевъ сработать палатки
Своимъ робятамъ приказалъ ;
Изъ хлѣбныхъ корокъ сдѣлалъ ложки,
А изъ краюшекъ чорствыхъ плошки,
Изъ мякиша стаканы смяль“ (стор. 33).

Се перерібка Блюм., який оновідає, що коли Троянці сиділи bei der Suppe, пригадали собі, що забули в Трої всю посудину. Але они помогли собі гнеть! Они

. . . Schnitten Löffel, Teller sich
Und Becher aus Kommisbrot.

А у Скаррона:

. . . dans un vert pré,
De tasses et brocs l'herbe verte
Et de fromage fut couverte . . . (VII, 82).

¹⁾ VI. ч. VII. пісня, стор. 32. Пор. згадку про сухарі у Котл.

При їді було, розуміє ся, й питя доволі. А посудина така сама, як і у попередників. Кождий

s'était fait avec du pain
Table, nappe, assiette et vaisselle . . . (VII, 82).

Італійська „Енеїда“ оповідає, що Троянці:

Come Dio volle, le focaccie bianche,
In vece de le mense, accommodaro ;
E soura d'esse i ghiotti compagnoni,
Trinciauano la carne, e i salcicci.
Posero in terra quantità di pera,
E di mela, e di sorbe homai mature ;
E manicato tutto quel che v'era,
Le focaccie mangiar, quantunque dure. (VII, 283, 28—29).

Очевидно Блюм., а за ним і Осип, опирають ся на Скар. (Ляллі, ідучи більше за Верг'. — як бачимо — дещо відмінний), бо у Верг'. чутавмо не так:

Instituuntque dapes et adorea liba per herbam
Subiciunt epulis (sic Juppiter ipse monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent. (VII, 109—111.)

і даліше:

Crateras laeti statuunt et vina coronant. (VII, 147).

Так отже Котляревський независимий в сім місци від нікого — він дає нам самостійний образ їди українського мужика в час посту.

23) Коли Троянці вивчили ся латини, Еней хвалить їх, а тоді

„Сивушки в кубочки наливши
І моторич всі запили“ (IV, 35).

Отсє також додаток самого Котл. У Осип. є згадка про похвалу, та про сивуху нема.

24) Та вже зовсім відмінний від попередніх пир приготовляє в честь Енея цар Латин — як і слід бути, се пир царський:

Вродилось ренське з курдимоном
І пиво чорнєє з лимоном,
Сивушки же трохи не з спуст ;
Де не взялись воли, телята,
Барани, вівці, поросята :
Латин прибравсь, мов на запуст*. (IV, 39).

Цікаво, що й сей уступ не має аналогії в інших „Енейдах“, хоч як раз вчислені панські напої казали би надіяти ся єї скорше ту, як деінде¹⁾.

25) Так само паскрізь панський обід ставить Латин Троянцям IV, 53—54 — властиво продовжене в горі згаданого :

„Пили горівку до ізволу
І їли бублики, кавяр ;
Був борщ до шпундрів з буряками,
А в юшці потрух з галушками,
Потім до соку каплуни,
З отрібки баба, шарпанина,
Печена з часником свинина,
Крохмаль, який їдять пани.
В обід пили заморські вина .
Пили Сикизку, деренівку.
І кримську вкусну долівку,
Що то айвовою зовуть“.

А при тім грала музика її роздавалися сльови. Попередники Котл. не мають в сім місци віяких описів їди — се очевидно вставка нашого поета, який ту дає гарний і докладний образ виставного обіду в українського пана. Страви в него вже не народні, а більше на загорничий лад.

26) Евандр курить для празника її трудить ся над варенухою (V, 11).

Се відповідає словом Котельницького :

„Эвандромъ въ тѣ часы начата
Была пирюшка въ честь богамъ²⁾).

У Скар. звучить се місце :

Ses sujets et lui lors faisaient
Au fils d'Alcmène un sacrifice
Qui n'était que de pain d'épice³⁾.

27) Евандр приїмає Троянців. Він припрошує їх:

„Не почурайтесь хліба-соли,
Борщу скончуйте, галушок“. (V, 18).

¹⁾ В Осип. і Блюм. просить Латин Троянців зовсім загально в гостину, при чим згадує ся й пите.

²⁾ Виргиліева Енейда, вывороченная на изнанку. Александромъ Котельницкимъ. Часть пятая. Спб. 1802, пісня VIII, стор. 33.

³⁾ Т. III, liv. VIII, стор. 145.

І їшт там:

„Присілне з ушками, з грінками,
І юшка з хляками, з кишками,
Телячий лизень тут лежав ;
Ягни і до софорку кури,
Печені різної три хури . . . “ (V, 19).

Сграви також не мужицькі, а панські, хоч дещо з того вживає й простий парід. При всім тім, розуміє ся, кружить добре чарка. Скінчило ся на тім, що всі попали ся до нестягі. У Котельницького зовсім подібно:

„У насъ пойный пиръ пойдетъ.
Познай какои, мы борщъ хлебаемъ,
И какъ исправно куликаемъ,
Засѣвши плотно за столомъ ;
Ѣдимъ куличи, кнотушки,
И съ самой лучше бражкой кружки
Огнемъ летучимъ мчимъ кругомъ“ (стор. 42).

Замітна згадка про борщ у Котл. й Котельницького.

І почав ся пир:

„Тутъ снова стукъ пошолъ столами,
И началася тьма затѣй,
Съ салфетками и скатертями,
Тарелокъ, ложекъ, чашъ, ножей
Несли корзины преображенія,
Окрошки, супы, щи, жаркія,
И цѣлой возъ быль пироговъ,
Священный хлѣбъ ножемъ кроили,
Воловъ десятками душили,
Обѣдъ въ минуту быль готовъ“ (стор. 42).

Згадка про цілий віз пирогів, про десятки волів — нагадує висказ Котл. про три хури печепі.

А питє у Котельницького також не мале:

„Катились бочки стоведерны,
Отъ пробокъ звонъ гудѣлъ въ ушахъ,
Сивуха, ерофей задорный,
Пива пушились въ яндовахъ,
И пѣна билась вверхъ клубами“ (стор. 43).

Зачитъ, ще детальнійше чим у Котл.

Блюм. згадує тільки зовсім побіжно, що Еней сів zum Mittagsschmause (VIII, 457).

Скар. говорить також коротко, що дали всім доволі ріжної їди, а Енееви подвоїли єго частину. (Конець VIII. кн.)

Ляллі вичисляє вже дешо більше:

E in tanto i Sacerdoti e la brigata
Da manucar portaron, e da bere;
Carne di toro arrosto, e suffocata,
Dischiacciate, e cialdon canestre intere:
E buon vin rossi, e bianchi, in abbondanza,
Onde i Teucri beueano a crepa panza. (VIII, 334, 42).

В норманській поемі читаемо тільки загально:

puis mangierent molt richement.
Ne sai conte dire des mes
ki sovent vindrent et espés,
ne de bons vins ne des herbez,
mais il en orent tuit assez (175, 4775–9).

А всео тоє опирає ся на словах Верг.:

Haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi
Pocula gramineoque viros locat ipse sedili . . .
Tum lecti iuvenes certatim aeraeque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum onerantque canistris
Dona laboratae Cereris Bacchumque ministrant.
Vescitur Aeneas simul et Troiana iuventus
Perpetui tergo bovis et lustralibus extis. (VIII, 175–183).

Як бачимо, Котляревский і Котельницкий одні вводять у сім місці широкий опис пиру. Котляревскому піддав мотив безперечно Котельницкий, з яким вже нашого лоета навіть схожість деяких висказів.

28) Турн „Хлистав з нудьги охтирський мед“ (V, 47). Котл. додає, що так водилося колись в армії: як хто мав яку журу, то „пуншу хлисъ“ — і всео було добре. Попередники Котл. не згадують про се нічого.

29) В епізоді нападу Еврияли й Ніза на ворожий табор спить Ретус, бо ковтонув собі гаразд пальонки (V, 91). І в Котельницкого Рет „Какъ стелька въ пьяниствѣ размягчился“ (IX, стор. 120). Моро де Бразé зазначає досадно, — хоч не дуже естетично — що Ретус і кілька інших:

. . . rendirent, avant mourir,
Le vin qui sut les étourdir. (стор. 328).

Верг. також згадувє про се, що Евріяль убив:

Ignaros, Rhoetum vigilantem et cuncta videntem,
Sed magnum metuens se post cratera tegebat. (IX, 345–6).

30) Турн після небажаної купелі підкріплює ся „ганусюю“ (VI, 21) напіш, звичайний у нашого народу. У Котель-

ницького згадує ся, що Тури „Спѣшиль скорѣй къ своимъ лизнуть“¹⁾.

31) В слідуючій строфі сказано загально, що Еней:

„З Паллантом в човнѣ частовав ся,
Поїв всю старшину, як міг“.

У Котельницького:

„Палланту балы підпускаль;
Стуча самъ язикомъ объ зубы
Велълъ и всѣмъ пригрянутъ въ трубы
И залихватски заоратъ“ (стор. 21).

32) Після установлення разому між Троянцями й Латинцями

„. . . началось гулянья
І чарочка пішла кругом“. (VI, 88).

У Котельницького подібно:

„Эней ихъ прозебку послушалъ,
Тотчасъ полштофа, гдѣ ни взяль,
По рюмкѣ налиль — самъ откушалъ,
Потомъ посланникамъ пить далъ;
А чтобы то было примиренье
Покрѣпче — сдѣлалъ повторенье“ . . . (XI, 81).

33) Еней вплічений з ранні підкріпляє ся кубком „пальонки“. Се додаток самого Котл.

Переглянувши таким робом усі сцени їди й птия у Котляревського, бачимо, що хоч як они оригінальні, бо чисто українські, все таки опирають ся по більшій частині на взірцях, які піддавали українському поетові чи то загальній тільки мотив, чи навіть деякі деталі. Зсвітм независимих від попередників сцен їди й птия у Котл. дуже мало. Се чайже характеристично, що і в етнографічних, схоплених із свого оточення картинах — Котл. не зовсім своєдній від впливу взірців — цікава річ, що й вичислене поодиноких страв находить часами живу анальгію у попередників. Іда і напій не всюди мужицкі — противно, они навіть у переважній частині панські. Але Котл. не знає таких чужинецьких страв, як пр. Осипов або Блюмауер — страви Котл. різко відбивають свою національною окремішністю від тих страв, які бачимо в его попередників, а які не мають

1) Виргиліева Енейда. Часть шестая, Сиб. 1807, книга X, стор. 19.

такого виразного національного характеру. З того, що їда Котл. і українсько-наїнська і мужицька і козацька і чумацька — можемо вносити, що Котл. хоче нам змалювати у своїй поемі не одну верству сучасних єму Українців, а цілість тодішньої нашої суспільності. Особливше замиловане у вичислованю страв і напоїв, велике число таких місць — так сказати, використовуване кожної нагоди до подібних описів — съвідчить ясно, як велику вагу привязував Котл. до таких місць. Оні дійсно виступають на першій пляні в його поемі і опиняються надають їй щиро-української краски.

На сїм місці мусимо перервати наші розсліди. Повного їх значення для вияснення поеми не можемо, розуміється, тепер ще подати. Се ще за мала частина, щоби можна робити широкі заключення про цілість. Та вже тепер можемо бачити документально, що нашому поетові зовсім не ходить про оригінальність у розвою подій. Він держить ся досить невільничо (змінюючи тільки дуже мало) схеми Вергелій-Осипова. Великоруска „Енеїда“ відіграла дуже важну роль в генезі нашої. Осипов, а не Вергелій був першорядним взірцем Котляревського. Доказом того місця, які находимо тільки в Осипова, а деінде (і у Верг.) їх нема. Вплив Вергелія, а може і Скаррова — очевидний також. Звязь із людовою поезією та взагалі етнографічними розслідами, живі ремінісценції віршів виступають ярко на верх. Наконець розвій мотивів поеми прослідили ми до Вергелія, Лялля і до норманського роману XII. в. (хоч Котл. їх і не зізнав).

Впрочім зібране нами лишить ся поки що таки не обробленим матеріялом, а коли оно захочеть когось другого до спільнішого розсліду нашої незабутньої поеми, ми будемо уважати свій труд пожигочним.

Ч а с т ь у р я д о в а.

I. Учительский збір

з кінцем шкільного року 1907/1908.

а) Учителі і розклад предметів обовязкових.

Директор:

Недільський Софрон в VI. р., учив латинського язика в VI а класі — 6 год. тижнево.

Учителі:

1. Біленський Ярослав, заст. учителя, в 2. півrocі на відпустці.

2. о. Войтіховський Антін, професор в VIII. р.. совітник еписк. консисторії, учив релігії в класах IV а, IV б, V а, V б, VI а, VI б, VII а, VII б, і VIII. — 18 годин тижнево і виголошував по дві екскурсії.

3. Галібей Стефан, заст. учителя, господар IV а класи, учив математики в класах I а, I б, I в, IV а, IV б, фізики в класах IV а, IV б, — 21 год. тижн.

4. Гнатишак Лев, професор, завідатель рускої бібліотеки для учеників випускот гімназії, учив яз. руского в класах I а, II б, V а і VI а, пімецького в класах III а, III б і каліграфії в класі приготовляючій — 22 год. тижн.

5. Годованець Петро, заст. учителя, господар II б класи, учив математики в кл. приготовляючій, II а, II б, натуральної історії в класах I а, I б, I в, II а, II б, — 19 год. тижнево.

6. Головка Григорій, заст. учителя, господар III б класи, учив язика латинського в III б, польського в III б, географії і історії в II а, II б, IV а, — 20 год. тижн.

7. Гординський Ярослав, професор, завідатель рускої бібліотеки для учеників низької гімназії, учив грецького язика в класі IV б, руского язика в кл. II а, III б, V б, VII б, VIII, — 19 годин тижн.

8. Греголинський Дмитро, заст. учителя, господар I а класи, учив латинського язика в класах I а, I в, пімецького язика в класі II б, — 21 год. тижн.

9. Дольницький Лев, професор в VIII р., господар II а класи, учив німецького язика в класі II а, географії і історії в класах IV б, VI а, VI б, VIII — 20 годин тижн.

10. Козакевич Евген, професор, від 22. марта 1908. з причини недуги на відпустці.

11. Кузьма Леонтий, професор в VII р., господар VI а класи, завідатель збірки шкільних підручників для бідних учеників, учив латинського язика в класі II а, грецького язика в кл. VI а, VI б, польського язика в класі III а, — 20 годин тижнево.

12. о. Лабеньский Филип, заст. учителя, господар I в класи, учив релігії в кл. приготовлюючій і I в, німецького язика в кл. приготовл. і I в, географії в кл. I б, I в, надто в ц. к. польській гімназії руского язика в кл. IV ab, V ab, — 26 год. тижнево.

13. Лаврів Михайло, заст. учителя, завідатель німецької бібліотеки для учеників, учив німецького язика в класах IV а, IV б, V б, VII а, VII б, — 20 годин тижн.

14. Левицький Богдан, учитель, господар VI б класи, завідатель німецької бібліотеки для учеників, учив руского язика в кл. VI б, німецького язика в класах V а, VI а, VI б, VIII, — 19 годин тижнево.

15. Лепкий Володимир, заст. учителя, господар III а класи, учив грецького язика в кл. III а, IV а, руского язика в класах I в, III а, IV а, IV б, — 21 год. тижн.

16. Мостович Прокіп, професор, господар VIII класи, учив латинського язика в кл. IV а, VIII, грецького язика в класах V б і VIII, — 21 год. тижн.

17. Осуховський Генрих, учитель, завідатель польської бібліотеки для учеників, учив польського язика в класах IV а, IV б, V а, V б, VI ab, VII ab, VIII, — 14 год. тижн.

18. Попович Дометій, заст. учителя, господар кляси приготувлиної, учив руского язика в клясі приготувлюючій, польського в кл. приготувлюючій і I бв, німецького в клясі I б, — 18 годин тижні.

19. Раковський Іван, др. філософії, професор, завідатель природничого габінету, учив натуруальній історії в клясах III а, III б, V а, V б, VI а, VI б, пропедевтики фільософії в клясах VII а, VII б, VIII, — 18 годин тижні.

20. Рибчук Прокіп, професор, господар V а кляси, учив латинського язика в кл. V а, VI б, грецького яз. в клясі V а і руского яз. в клясі VII а, — 20 годин тижні.

21. Світлик Остап, заст. учителя, господар V б кляси, учив латинського язика в кл. V б, грецького яз. в кл. III б, — 11 год. тижні.

22. Смолинський Іван, заст. учителя, учив польського яз. в клясах I а, II а, II б, математики в клясах III а, III б, V а, VI б, — 19 год. тижні.

23. Танчаковський Ярослав, заст. учителя, господар I б кляси, учив латинського язика в кл. I б, руского яз. в кл. I б, німецького яз. в клясі I а, — 17 годин тижні.

24. Ткачкевич Василь, заст. учителя, від 1. марта 1908. на відпустці.

25. Туна Осип, заст. учителя, господар IV б кляси, учив латинського язика в клясах II б, III а, IV б, — 20 годин тижнево.

26. Чайковський Василь, заступник учителя, в 2. півріці на відпустці.

27. Чайковський Осип, учитель, учив географії і історії в кл. I а, III а, III б, V а, V б, VII а, VII б, — 21 годин тижнево.

28. Шипайлло Роман, учитель, господар VII а кляси, завідатель фізики. габінету, учив математики в клясах V б, VI а, VII а, VII б, VIII, фізики в клясах VII а, VII б, VIII, — 25 годин тижнево.

Язика латинського і яз. грецького в клясах VII а, і VII б, в 18 годинах тижнево учив професор тут. ц. к. польської гімназії **Данилович Евген** за недужого проф. Козакевича.

Помічний учитель:

О. Станецький Іван, заст. учителя ц. к. гімназії з польським викладовим яз., учив релігії в класах I а, I б, II а, II б, III а, III б, — 12 годин тижнево і виголошував по дві ексорти.

б) Учителі надобовязкових предметів:

1. Гнатишак Лев, я. в., учив каліграфії в 2 відділах — 2 год. тижн.

2. Головка Григорій, я. в., учив історії рідного краю в кл. IV а — 1 год. тижнево.

3. Голіговський Антін, професор ц. к. школи для промислу дер., учив рисунків вільнопрочесних в 2 відділах — 4 год. тижн.

4. Гонсьоровський Генрих, учитель школи виділової, учив гімнастики в 7 відділах — 7 годин тижнево.

5. Дольницький Лев, я. в., учив історії рідного краю в кл. IV б, VI а, VI б, — 3 год. тижнево.

6. Смолинський Іван, я. в., учив сьпіву — 4 години тижнево.

7. Чайковський Осип, я. в., учив історії рідного краю в кл. III а, III б, VII а, VII б — 4 год. тижнево.

ІІ. Зміни в учительськім зборі в шк. році

1907/1908.

Ц. к. Рада шкільна краєва іменувала учителями тут. гімназії: Романа Шипашла, реєстр. з дня 30. липня 1907. ч. 17151, і Богдана Левицького, реєстр. з дня 25. січня 1908 ч. 62389; професора тут. гімназії Михайла Рибачека іменувала професором в ц. к. академічній гімназії у Львові (реєстр. з дня 30. липня 1907. ч. 17151) а професора ц. к. I. польської гімназії в Станиславові Прокопа Рибчука перенесла до тутошньої гімназії (реєстр. з дня 4. серпня 1907. ч. 33749).

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 17. марта 1908. ч. 12168 повідомила о перенесеню в постійний стан спочинку ц. к. професора тут. гімназії Юліяна Насальського.

Ц. к. Рада шк. кр. іменувала заступниками учителів в тут. гімназії: Осипа Насельського (реєстр. з дня 6. вересня 1907. ч. 30864), о. Філіпа Лабенського (реєстр. з дня 5. вересня 1907. ч. 27625), Дмитра Греголівського (реєстр. з дня 16. січня 1908. ч. 32044), Стефана Галібеля (реєстр. з дня 7. лютого 1908. ч. 32217) і Дометія Поповича (реєстр. з дня 20. лютого 1908. ч. 5742); перенесла а) до тут. гімназії заступників учит. ц. к. академічної гімназії у Львові Петра Годованця і Івана Смолинського (реєстр. з дня 13. вересня 1907. ч. 41744), б) з тут. гімназії: засту. учит. Івана Сметанського до ц. к. акад. гіми. у Львові (реєстр. з дня 18. серпня 1907. ч. 30940) і Осипа Насельського до ц. к. гімназії в Бережанах (реєстр. з дня 19. січня 1908. ч. 3050).

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 29. цвітня 1908. ч. 20246 призначила до тутешньої гімназії проф. тут. польської гімназії Евгена Даниловича на час до кінця II. півроку 1907/8 (від 1. мая 1908) на місце недужого проф. Е. Козакевича.

III. Плян науки.

Наука відбувала си: а) в класі приготовлюючій взагалі після пляну, приписаного для IV. класи народних школ висшого або міського типу, однак з узгляднем прописів в розпорядженню ц. к. Ради шк. кр. з дня 20. листопада 1904. ч. 25098.. б) у всіх пінших класах після пляну, що містить ся в інструкціях ц. к. Мін. В. і Пр. з 1900 року і розпорядженнях ц. к. Ради шк. кр.

Виказ лектури.

Латинський язык.

III. класа: P. Cornelius Nepos: Miltiades, Aristides, Themistocles, Cimon, Epaminondas, Pelopidas, Alcibiades.

IV. кл. а) C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico I., II. 16—28, IV. 1—19 (з пропущенем будови моста), VI. 9—29, VII. 34—90., б) P. Ovidii Nasonis Metamorphos. I. 1—4, VIII. 611—724, VIII. 183—259.

V. кл. а) Titi Livii I. XXI. (вибір); б) Ovidii Nasonis Metamorphos. De Philemone et Baucide, De Icaro et Perdice, De Deucalion et Pyrrha, De raptu Proserpinae, De Niobes et liberorum interitu, De Mida rege; Fastor. Arion, De Fabiorum interitu; Trist. Ovidius de vita sua, Ultima nox; Epist. ex Ponto Rufino.

VI. кл. а) С. Sallustii Crispi Catilina; б) M. Tullii Ciceronis in Catilinam I., в) P. Vergili Maronis Laudes Italiae, Aeneidis I.

VII. кл. а) M. Tullii Ciceronis De imperio Cn. Pompei, Pro Q. Ligario, Tuscul. disp. I. 1—12.; II. 1—12.; б) P. Vergili Maronis Aeneidis II. VI. IX.

VIII. кл. а) Q. Horatii Flacci Carm. I. 1, 3, 4, 8, 9, 10, 14, 18, 22, 24, 31, 34, 37, II. 1, 3, 10, 14, 17, III. 1, 2, 8, 21, 30, IV. 2, 3, 4, 5, 7; Epod. 2, 4; Satir. I. 9. II. 6; Epist. I. 10, II. 1.; б) P. Cornelii Taciti Germania 1—27, Annal. I. 31—49, II. 5—26, 41—43, 53—55, II. 69—83, III. 1—7.

Грецкий язык.

V. кл. а) Ксенофонта Ἀνάβασις (Хрестом. Фідерера-Макарушко); 1, 5, 6, 7, 15, 17. Корю паг. 2. 4. 6.; б) Гомера Іліада I. III.

VI кл. а) Гомера Іліада: VI, X, XVI, XXIII.; б) Геродота VIII. (вибір); в) Ксенофonta Спомини (Хрестом. Фідерера-Макар.) 2, 4.

VII. кл. а) Демостена Οἰκεῖον I. κατὰ Φιλ. I. περὶ τ. ἐν Χερρῷ. б) Гомера Одиссея V, VII, IX. XIV.

VIII. кл. а) Платона Απολογία Σωκράτους Κρίτου, Λάζης, б) Софокля Αἴσα. в) з Одиссеї уступи.

Русский язык.

V. кл. Побіч уступів, поміщених в читанці Лучаковского, читано: М. Вовчка Оновідання (вибір), А. Могильницького Скит Манявський, Гр. Цеглинського Кара совісти, Ник. Устяновича Месть верховинця, О. Кобилянської Земля.

VI. кл. Побіч уступів з старорускої хрестоматії і Огляду україн. літерат. до XIX. в. читано: К. Устяновича Ярополк, Сг. Томашівского Маруся Богуславка, М. Грушев-

ский Спірні питання старорускої етнографії, Дашкевича Король Данило, О. Маковея Ярошенко.

VII. кл. З „Виїмків“ Барвінського читано виїмки з народної літератури від Котляревского до Куліша включно. Приватно: Квітки Оповідання і драми, О. Кониського Тар.Груш. Шевченко, Карпенка Карий Хазяїн, Студинський Лірники.

VIII. кл. Виїмки нар. літерат. XIX. в. від Куліша. О. Колесни Шевченко і Міцкевич, Маковея Залісе, Нечуя Над Чорним морем, М. Пачовского Похоронний обряд на Руси, Тен-Барвінський Фільософія штуки.

Польський язык.

Побіч уступів в читанках, ще

в V. кл. Mickiewicz Grażyna, Pan Tadeusz, Brodziński Wiesław, Syrokomli Margier, J. I. Kraszewski Stara baśń, Sienkiewicz Nowele, Konopnicka Poezye (вибір), Żeromski Utwory повієсіowe.

VI. кл. Kochanowski Treny, Odprawa posłów, Zabłocki Fircyk w zalotach. J. U. Niemcewicz Powrót posła, Sienkiewicz Trylogia, Pasek Pamiętniki, Kitowicz Pamiętniki, Rzewuski Listopad, I. Krasicki Przypadki Doświadczyskiego I., Kubala Szkice histor., Orzeszkowa Powieści (кілька).

VII. кл. Mickiewicz Konrad Wallenrod, Dziady III., Malczewski Marya, A. Fredro Śluby panieńskie, Słowacki Lilla Weneda, Kordyan, Feliński Barbara Radziwiłłówna, Żeromski, Prus, Temajer Powieści.

VIII. кл. Krasinski Nieboska komedya, Irydion, Kórzeniowski Żydzi, St. Tarnowski, Chmielowski i Tretiak Studya do historyi literatury polskiej, Kasprowicz, Żuławski, Rydel.

Німецкий язык.

Крім уступів, поміщених в читанках, читано:

V. кл. Kinder- und Hausmärchen v. Grimm, Dr. Faustus, Franz Hoffmann Erziehung durch Schicksale.

VI. кл. Goethe Reineke Fuchs, Körner Zriny.

VII. кл. Hermann u. Dorothea, Dichtung u. Wahrheit — Goethe, Räuber, Wilhelm Tell — Schiller.
VIII. кл. Schiller Wallensteins Tod, Goethe Egmont, Grillparzer Sappho.

Предмети надобовязкові.

1. **Істория рідного краю:** в III. IV. VII. класі в обох півроках по 1 годині, в VIII. класі лиш в 1. півроці, а в VI. класі лиш в 2. півроці по 1 годині на тиждень. Училися всі ученики після пляну назначеного ц. к. Радою шкільною краввою.

2. **Рисунки** в двох відділах по 2 години на тиждень.

Ученики рисували в I. відділі після нової методи наукі вільноручних рисунків з таблиці і на таблиці: коло, лінії зігнуті у вісімку, подвійно зігнуті, зігнуті у трикутник, квадрат, лінії слимаковаті поєдинчі і зложені, листки поєдинчі, і з поединчих листків зложені розети чотирі- і осьмипідільні, пальметя, акротерії і орнаменти.

В II. відділі рисували поєдинчі листки контурово стилізовані, пальмети, орнамент стяжковий виконаний олівцем, тушом і красками. Рисунки перспективічні лінії і брили з моделей гіпсових в тінь вуглем і крейдами, поєдинчі листки стилізовані і природні, орнамент плоский, зложений, розети, голови звірят і тварі людські: ученики рисували і малювали предмети з природи олівцем і красками.

3. **Сылів:** Наука відбувалася у двох відділах по 2 години на тиждень.

Відділ I.: Після підручника А. М. Сахера взято теорію сьпіву, а іменно: про тоці, ноти, ключі, вартість ноти, павзи, такт, інтервали, будову гами дурової і мольової; про відділ, динаміку, мельодію, гармонію, ритм і темпо. Ученики вправлялися практично в сьпіванню з нот на 1, 2 і 3 голоси.

Відділ II.: Ученики сьпівали над 30 пісень церковних на хор мішаний і мужеский, уложених Бортнянским, Чайковским, Вербицким, Лавровским і Кишакевичом, крім того концерт Бортнянского: „Господи, кто обитаєт в жилищі Твоем“.

Зі сьвітських пісень виучено композиції Лисенка з опера „Утоплена“ хор вертаючих з поля, Січинського Народні пісні, Воробкевича Думи мої Заросли шляхи, Колесся Козаки.

На годинах вправ повторюваю і розширювано відомості учеників з теорії съпіву.

4. Гімнастика в 7 відділах по 1 годині на тиждень.

Вправи відбувались в кождім відділі відповідні до віку і фізичних сил:

1. вправи в рядах: творене рядів і розступів поєдинчих і зложених, звороти на місці, походи в колюмнах, заходи і т. п.

2. вправи вільні поєдинчі і зложені, на місці і в поході.

3. вправи на приладах гімнастичних: скоки далекі і в гору, з місця і з розбігом, через козла і коня, вольтижоване на козлі і коні та поручах, вправи на драбинах установлених в ріжних положеннях, на дручку, колісцях і т. п.

Взагалі в першій чверті кожної години були вправи в рядах і вільні, а в слідуючих трох квадрансах по черзі вправи на приладах так дібрани, щоби розвивати і скріпляти горішні і долішні частини тіла.

5. Каліграфія в двох відділах по 1 годині на тиждень.

Ученики обох відділів вправлялися в писаню букв руских, латинських (зглядно польських) і німецьких після взору поданого учителем на таблиці, пишучи в 1. відділі на зошитах з картками о двох лініях, в 2. відділі на зошитах з картками о одній лінії і п. лініюваніми. Крім сего учитель звертав увагу на уклад тіла при писаню, рівність похилення, високості і широкості малих і великих букв, а також в 1. відділі на систематичне складане черточ.

До першого відділу належали ученики першої, до другого другої класи.

IV. Теми:

I. до письменних задач в висших клясах.

а) В рускім язиці.

Кляса Va.

1. Вплив рільництва на розвій культури. На основі науки історії. 2. Доля Петра в „Турецких бранцях“ Вороб'євича. 3. Зрада Оронта. На основі грецкої лект. 4. В чим проявляє ся відвага Ігоря? На основі лект. 5. Будівництво і архітектура у старинних Єгиптян. На осн. нім. лектури. 6. Ледівці: їх повстання і значення. На осн. науки історії природи. 7. Як я їхав на съвята? Спомин. 8. Хід гадок в повісті поетичної „Княгини-кобзар“. 9. Птах на свободі а в неволі. На осн. байки Глібова „Пташка“. 10. Геленська а геленістична просвітіта. На осн. науки істор. 11. Вина і кара Дедаля. На осн. лат. лект. 12. Початок драми. На осн. шк. науки. 13. Сліди передісторичної культури в Німеччині. На осн. науки нім. 14. Значенія комах для життя ростин. На осн. науки істор. природи.

Кляса Vb.

1. Вакації скінчилися. Враження і уваги ученика. 2. Участь богів у подіях І. книги Ілліди. На основі шк. лект. 3. Значення Фенікіян для всесвітньої культури. 4. Радість природи по причині повороту Ігоря. 5. Церков мого рідного села (міста). 6. Характер старих Кіївлян. На осн. чит. в школі. 7. Який вплив мало виховане на характер Інститутки. На осн. лект. Вовчка. 8. Битва під Саламіною. На осн. науки істор. 9. Пекло — в „Скиті Манявськім“ Могильницького. 10. Характеристичні присмокти кізки — на основі німецького оповідання „Tischchen deck' dich!“. 11. Міський парк. Опис. 12. Міт про Нюбу. На осн. лат. лект. 13. Вплив ростин на зміну поверхні землі. На осн. науки природп. 14. Як пімстився Продан на Федорі? На осн. лект. повісті Ник. Устияновича „Месть верховинця“.

Кляса VIa.

1. Значінє монастирів для розвою літератури рускої в її початках.
2. Осліплене Василька. Після „Повісти временних літ“.
3. Суспільні відносини в Римі за Гракхів. На осн. науки істор.
4. В чім видить автор „Слова о полку Ігоря“ нещастє Руси? На осн. лект.
5. Смерть Дольона. На осн. Х. кн. Іліяди.
6. Світло, вода і рух. На осн. науки істор. прир.
7. Давид а Кожемяка. На осн. лект.
8. Братства церковні на Русі в XVI. в. Значінє їх для духового життя.
9. Добра книжка — се добрий приятель. Після поданого перегляду.
10. Розвій феодалізму в середніх віках. На осн. науки істор.
11. Що спонукало Ціцерона до виголошення I. бесіди проти Катиліни? На осн. лат. лект.
12. Світ передхристиянський в величодніх гагілках. На осн. шк. науки.
13. Битва під Саляміною. На основі грецкої лект.
14. Приноровлене зъвірят до обставин. На осн. науки істор. прир.

Кляса VIIb.

1. Чи глибоко вкорінилось християнство на Русі в доном'ольській добі?
2. Вплив моря на розвиток культури.
3. Через що мусимо признати авторови „Слова о полку Ігоря“ артистичний змисл?
4. Пояснити і розвинути слова Гетого:
„Edel sei der Mensch,
Hilfreich und gut“.
5. Важніші постанови „Рускої правди“.
6. Чи богато дізнаємося із старорускої літератури про побут та звичаї простого народу?
7. Характеристика „Повісти временних літ“.
8. О скілько Атени, Рим і Брусалям були найважнішими містами в старині?
9. Як повстали апокрифи?
10. Судьба Галицко-волинської землі в XIV—XVI. віках.
11. Повстане, розвиток та значінє культури. На осн. нім. лект.
12. Значінє і торговельні зносини німецької Ганзи.
13. Характеристика проповідій: Галятовского, Радивиловского і Барановича.
14. Границя світа ростинного а зъвіринного. На осн. науки прир.

Кляса VIIa.

1. Чим здобувають собі народи сьвітове значінє? 2. Головні осередки просвітного і літературного життя на Україні на початку XIX. століття. 3. Розправиться над народною пословицею: „Добра житьба, кели сварки нема“. 4. Характеристика головних моментів та суспільних обставин на Україні, що випередили обнову українсько-руської літератури. 5. Вплив міста на образоване і духовий розвиток чоловіка. 6. Розправиться над значінєм слів: „Наука окрасою богатого, майном убогого“. 7. Характеристика найважніших моментів, що спричинили відроджене літератури в Галичині. 8. Розправиться над значінєм слів Овіда:

„Ardua res viciisse alios; victoria maior
Est animi fluctus composuisse suos“.

9. Хід гадок у поемі Метлинського „Смерть бандуриста“. 10. Вплив сьвітлого абсолютизму на обставини східної Європи.

Кляса VIIb.

1. = VIIa. 2. Вплив західної Європи на відроджене українсько-руського письменництва. На осн. шк. науки. 3. Представителі хазяйства в драмі К. Карого „Хазлін“. На осн. дом. лект. 4. Прикмети доброго вожда. На осн. лат. лект. De imp. Сп. Pompei. 5. Всюди добре — дома найліпше. Виказати на примірах із буденого життя. 6. Організація лірників. На осн. студії Студинського. 7. Льогічні загадки. На осн. науки льогіки. 8. Метлинський як типовий романтик. 9. Наслідки Наполеонських воєн. На осн. науки істор. 10. Ідеї Кирило-Методіївського братства а „Посланіє“ Шевченка. На осн. шк. науки.

Кляса VIII.

1. Розвинуті слова Шевченка:
„Хотілоб ся жити на сьвіті,
Та ба! тр' ба вчитись.

Ще з малечку треба вчитись,
Як на сьвіті жити,
А то бити муть — та їй дуже".

2. Характеристика діяльності петербурзького кружка. 3. Характеристика героя повісті Маковея „Залісся“. На осн. дом. лекц. 4. Субективна і об'єктивна правда. На осн. науки психохімії. 5. Як помагав Горац Августови в єго суспільній діяльності? На осн. лат. лекц. 6. Відносини на Литві за часів Ольгерда і Кейстута. На осн. шк. лекц. 7. Розвій прози на Україні до часів Конинського. 8. На що треба передусім глядіти при виборі звання?

б) В польськім язиці.

Кляса Va.

1. Źniwa. Obrazek z natury. 2. Zasadnicze cechy epopei. Na podstawie poznanych wyjątków. 3. O czem w życiu narodowem może nas pouczyć nowela M. Konopnickiej p. t. „Niemczaski“? 4. Podmiotowy pierwiastek w przeczytanych dotąd ksiegach P. Tadeusza. 5. Na podstawie sielanki K. Brodzińskiego p. t. „Wiesław“ rozwinąć zasadniczą myśl tego utworu:

„Niebieska opieka
tajnie nagradza uczynki człowieka“.

6. Na utworze M. Romanowskiego p. t. „Burza“ i na podstawie obrazka „Burza“ w P. Tadeuszu wykazać różnicę liryki i epiki. 7. Sonet, — budowa jego i rozwój w literaturze polskiej. 8. Na czem polega wartość prawdziwej przyjaźni? 9. „Chłop polski“ w noweli M. Konopnickiej. Na podst. poznanych nowel. 10. Tragedya — dramat, — podstawa ich i różnice.

Кляса Vb.

1. Poezya w rzędzie sztuk pięknych, — jej źródło i cel. 2. W jaki sposób objawia się przywiązanie Gerwazego do rodziny Horeszków? Na podst. II. ks. P. Tadeusza. 3. Na czem polega uzdrawienie Antei w noweli H. Sienkiewicza p. t. „Pójdźmy za nim“. 4. Życiorys K. Wallenroda. Na podst. odpowiedn. utworu

A. Mickiewicza. 5. Znaczenie legend i podań dziejowych. Na podst. gawędy A. Mickiewicza p. t. „Popas w Upicie”. 6. Jakie myśli porusza A. Asnyk w utworze p. t. „Echo kołybski”? 7. Psalm — hymn — oda, — wspólne cechy i różnice. 8. „Słońce w P. Tadeuszu” A. Mickiewicza. 9. O czem może nas pouczyć urywek J. I. Kraszewskiego p. t. „Pierwsze kroki”? 10. Komedia — sztuka — farsa — bluetka, — podstawy ich i różnice.

Кляса VIaб.

1. Zabawy i rozrywki towarzystwa soplicowskiego. Na podst. P. Tadeusza. 2. Szkoły i oświata w Polsce za Jagiellonów. 3. J. Kochanowski w okresie dworskim — życie i twórczość. 4. Jakie myśli poruszają statyści polscy XVI. w. i Skarga? Na podstawie poznanych wyjątków. 5. Geneza i układ sejmowych kazań P. Skargi. 6. Lud polski w Sielankach Szymonowicza. Na podst. poznanych wyjątków. 7. Rozbiór „Lamentu” S. Starowolskiego pod względem toku myśli. 8. Która postać w trylogii H. Sienkiewicza najlepiej mi się podoba i dlaczego? 9. „Rokosz Lubomirskiego”. Na podst. Pamiętników J. Chr. Paska. 10. Zabłocki na tle poprzedników, — jego zasługi i znaczenie.

Кляса VIIaб.

1. VIIaб. Zastanowić się nad zdaniem i rozwiązać je : „Co srożej rani — miecz, język czy pióro”? — VIIa; 2. Komisja edukacyjna, Towarzystwo przyjaciół nauk — dwie walne podstawy duchowego odrodzenia Polski. 3. Napiszę rozprawkę o moralnej wartości pracy. 4. Uczta we „Wallenrodzie” A. Mickiewicza. Obrazek. 5. Przyroda w „Maryi” Małczewskiego. 6. Ukraina — u Gaszyńskiego a Sienkiewicza. 7. Zaleski — liryk ukraiński. 8. Rozwinąć myśl, że „Życie ludzkie — to nie biesiada przy wystawnym stole”. VIIab. 9. Charakterystyka najsympatyczniejszej mi postaci w „Ślubach panieńskich” Al. hr. Fredry. 10. O ile historya stwierdza prawdziwość zdania: „Nemo propheta in patria sua”. VIIб. 2. Wykazać cechy tragedii pseudoklasycznej na podstawie „Barbary Radziwiłłownej” A. Felińskiego. 3. Napiszę rozprawkę o wartości i korzyściach nauki. 4. O ile życie i osobiste stosunki A. Mickie-

wicza odbiły się w jego twórczości poetyckiej? 5. O ile Byron wpłynął na twórczość A. Mickiewicza? 6. Życie fabryki — na podstawie Reymonta „Ziemi obiecanej“. 7. Ujemne strony romantyzmu polskiego. 8. Korzyści podróżowania. 9. 10 = 9. 10. VIIa.

Кляса VIII.

1. Rozwinąć i objaśnić zdanie J. Słowackiego:

„Nie czas żałować róz,

Gdy płoną lasy“. (Lilla Wen.)

2. Kordyan a Konrad w III. części „Dziadów“. Podobieństwa a różnice. 3. Emigracja. Znaczenie jej dla rozwoju literatury polskiej. 4. Rzym H. Sienkiewicza w „Quo vadis“ a Z. Krasińskiego w „Irydionie“. 5. Juliusz Słowacki — Zygmunt Krasiński — jako Towiańczycy. 6. Znaczenie Chochoła we „Weselu“ Wyspiańskiego. 7. Poezja polska pomiędzy r. 1850. a 1863. 8. Pozytywizm w literaturze polskiej.

в) В німецькім языці.

Кляса Va.

1. Wie beschämt Gellert den reichen Geizhals? Nach der Lektüre. 2. Wie benarrt der listige Schneider den Kaiser und dessen Umgebung? Nach dem Lesestücke „Des Kaisers neue Kleider“. 3. Welche Motive bestimmen Zriny fürs Vaterland in den Tod zu gehen? Nach d. Schullektüre. 4. Die Erziehung bei den Griechen. N. d. Schullektüre. 5. Wie beweint Jarosławna den verunglückten Ihor? Nach d. ruthenischen Lesebüche für die 5. Klasse. 6. Die Religion der Römer. N. d. Lekt. 7. Dr. Faustus' Abenteuer mit den Bauern. Nach der Hauslektüre. 8. Der Erynnengesang und dessen Eindruck auf die Mörder des Ibykus. Nach der Ballade von Schiller „Die Kraniche des Ibykus“. 9. Eine Winternacht auf der Lokomotive. Auf Grund der Schullektüre. 10. Entwicklungsgeschichte des Bühnengebäudes und Zuschauerraumes im griechischen Theater. 11. Wuk Brankowitsch — ein Held des serbischen Epos „Kosowe Pole“. 12. Die Ausgrabungen

von Pompei. Nach d. Schullektüre. 13. Bestattungsgebräuche bei den Altgermanen. 14. Insekten fressende Pflanzen. Nach der Schullektüre.

Кляса Vб.

1. Der angenehmste Tag meiner Ferien. Ein Brief. Nach prakt. Gesprächen. 2. Es ist das Sprichwort „Not Bricht Eisen“ durch ein Beispiel zu erklären. Nach d. Lektüre. 3. Durch welche Taten des Prometheus wird Juppiter bewogen seinen Gegner zu bestrafen? N. d. Lekt. 4. Türkische Kriegsgefangene. Histor. Erzählung von Isidor Worobkewycz. (Übersetzung aus d. ruthen. Lesebüche für d. 5. Klasse, Seite 303 ff. Z. 1--26). 5. Auf welchen Wegen, bei welchen Mitteln und Einflüssen erwarb sich Georg Stephenson seinen Ruhm? Nach d. Lekt. 6. Ähnlichkeiten und Unterschiede in der Erziehung der spartanischen und athenischen Jugend. Nach d. Schullekt. 7. Wodurch wird der Stolz des Junkers Georg gebrochen? Nach Fr. Hoffmann „Erziehung durch Schicksale“. 8. Die Spuren des vorgeschichtlichen Menschen in Deutschland. Nach d. Lekt. 9. Die Entstehung und der Sturz der Lawinen in den Alpen. N. d. Lekt. 10. Die wichtigsten Verkehrsmittel der Neuzeit Nach gegebener Disposition. 11. Der Grundgedanke und seine Veranschaulichung im Gedichte Geibels „Aus dem Walde“. Nach der Lektüre. 12. Die Unterschiede zwischen dem heutigen und dem altrömischen Leichenbegängnisse. Nach d. Lekt. 13 Wie verwendet Schiller seine Quelle in der Ballade „Der Graf von Habsburg“? 14. Die Beschreibung der Akropolis in Athen. Nach der Lektüre.

Кляса VIa.

1. Welcher Kniffe bedient sich Reineke sich vor dem Könige zu entschuldigen? Nach der Schullektüre. 2. Besitzen die Tiere auch eine Sprache? Nach d. Lektüre. 3. Was bildet das Tragische in Schillers Jugend? Nach dem Lesestücke. 4. Hüon am Hofe des sarazenischen Admirals. Nach d. Lektüre. 5. Uhlands Bedeutung in der deutschen Literatur. N. d. Schullektüre. 6. Worin äusserte sich der Einfluss der römischen Kultur auf die deut-

sche? N. d. Schullektüre. 7. Wie und aus welchen Gründen weicht Schiller in der Ballade „Der Kampf mit dem Drachen“ von der überlieferten Fabel ab? 8. Klopstocks Schulzeit in Pforta. N. d. Lekt. 9. Die Klage des Daniel Zatoczyk. Auf Grund der ruthenischen Schullektüre. 10. Parcival als Gralkönig. Nach der Schullektüre. 11. Loreleisagen in der deutschen Literatur. (Anlässlich der Heine-schen „Lorelei“). 12. Plan und Aufbau der Städte im Mittelalter. Nach der Schullektüre. 13. Charakteristik der Frauenpersonen in Körners Trauerspiel „Zriny“. Nach der Hauslektüre. 14. Die arabische Kultur.

Кляса VIб.

1. Die Tätigkeit der Slavenapostel Cyril und Method für die Begründung des Christentums bei den Westslaven. 2. Wie erklärt Engelbert Dierups die Entstehung der Epopee? Nach der Schullektüre. 3. Welche Rolle kommt Sigurd in der altgermanischen Sage zu? Nach der Lektüre. 4. Oberon als Schutzgeist Hüons. Nach der Schullektüre. 5. Geschichtliche Grundlage im Rolandsliede und deren romantische Ausschmückung. Nach der Schullektüre. 6. Hagens Jugendgeschichte. Nach dem Lesestücke „Gudrun“. 7. Ähnlichkeiten der Motive und Schilderungen in Schillers Balladen „Der Taucher“ und „Der Kampf mit dem Drachen“. 8. Die Urheimat und die Verwandschaft der europäischen Völker. Auf Grund der Schullektüre. 9. Des Pilgers Daniel Wallfahrt nach Jerusalem. Nach der ruthenischen Schullektüre. 10. Die Minnesänger und der Minnesang. Nach d. Schullektüre. 11. Wie besiegte Lohengrin den Telramund? Nach der Lektüre. 12. „Zriny“ — ein Trauerspiel der Befreiungskriege. 13. Wie und warum wandern die Vögel? Nach der Schullektüre. 14. Bedeutung des Petro Mohyla für die Ruthenen. Nach der ruthenischen Lektüre.

Кляса VIIа.

1. Die Entwicklung der Heldenlegenden. Nach der Lektüre. 2. Siegfrieds Charakter im Nibelungenliede, N. d. Lekt. 3. Inwiefern werden die Forderungen der dramatischen Technik in den beiden ersten Akten der „Räuber“ Schillers erfüllt? Nach Schillers

„Räuber“. 4. Der Ehrgeiz ist eine Triebfeder zum Guten und Bösen. Nach gegebener Disposition. 5. Der Geschichtliche Hintergrund in Goethe's „Hermann und Dorothea“. Nach der Lektüre. 6. Die romantischen Elemente in Wielands „Oberon“. Nach der Lekt. 7. Die Bedeutung der Schlacht bei Połtawa für die Politik Osteuropas. Auf Grund der Gesch. 8. Schillers Rechtfertigung der Schweizer-Verschwörung auf Rütli. Nach Schillers „Wilhelm Tell“. 9. Das Leben ein Kampf. Nach gegebener Disposition. 10. Der Einfluss der bedeutenden Persönlichkeiten auf die Bildung Goethe's.

Кляса VIIб.

1. Die Entwicklung der Heldensagen. Nach der Lektüre. 2. Die geschichtlichen Elemente im Nibelungenliede. Nach der Lektüre. 3. Wie führt Goethe die Umstimmung des Wirtes zum goldenen Löwen herbei? Nach Goethe's „Hermann und Dorothea“. 4. Wenn das Leben eine Reise ist, welche Gefährten müssen wir uns wählen? Nach gegeb. Disposition. 5. Die Charakteristik Franzens von Moor. Nach Schillers „Räuber“. 6. Die Komposition der Ode Klopstocks „Der Zürcher See“. Nach der Schullektüre. 7. Die Verdienste des Markijan Szaszkewycz um die Hebung der ruthenischen Literatur in Galizien. Nach der ruthenischen Lektüre. 8. Die Charakteristik des schweizerischen Adels am Anfang des XIV. Jhdts. Nach Schillers „Wilhelm Tell“. 9. Ein unnütz Leben ist ein früher Tod. Nach gegebener Disposition. 10. Die Bedeutung der Stürmer und Dränger für die Entwicklung der deutschen Literatur. Nach der Lektüre.

Кляса VIII.

1. Wie bestrebte sich Schiller in seinem Wallenstein in Goethe's Bahnen einzulenken? 2. Lebensalter des Menschen — ein Bild der grossen Kulturstufen in der Entwicklung des Menschen-geschlechtes. 3. Das Nachtwandlerische in Egmonts Charakter. Nach der Schullektüre. 4. Wie entstand die „romantische Schule“ in Deutschland und was versteht man unter „romantisch“? 5. Max

Piccolomini und sein Verhältnis zum Wallenstein. 6. Geschichte des Volksliedes in der deutschen Literatur. 7. Die Lyrik der Befreiungskriege. 8. Was berichtet uns Tacitus über Sitten und Bräuche der alten Germanen? Nach der lateinischen Lektüre.

2. Теми до письменного іспиту зрілості.

1. Язык латинский: а) в I. відділі: T. Livi *Ab urbe condita* I. XXVI. 18.; б) в II. відділі: M. Tulli Ciceronis *Laelius* c. 8.

2. Язык греческий: а) в I. відділі: Платона *Лόγις* IV. D. „ἐκεῖνος μὲν οὐν . . . — ἔχου ὁ πατὴρ εὐφέτησσιν“. — б) в II. відділі: Гомерової Одиссеї XXIV. 15—42. „εὔρου δὲ φυγὴν . . . Ζεὺς λαΐλαπι παύεται“.

3. Язык русский: а) в I. відділі — до вібору: 1) „Aequam memento rebus in arduis servare mentem, non secus in bonis“. — 2) „Рік 1848. і єго значінє в історії Австрії“. — 3) „Українська повість від часів Куліша“. б) в II. відділі — до вібору: 1) „Відносини українсько-руської літератури першої половини XIX. віку до чужих літератур“. — 2) „Реформи Марії Тереси і Йосифа II.“ — 3) „Розвинуті слова Т. Шевченка: „Раз добром налите серце в вік не прохолоне“.

V. Прибори до науки.

1. Бібліотека учителів числить 1008 творів в 1602 томах і 1581 примірників звітів дирекцій середн. і піньшох шкіл.

В р. 1907/8 куплено: а) 29 творів в 38 томах; б) часописи: Літературно-науковий Вістник (1908), Учитель, Archiv für slavische Philologie, Eos, Kosmos, Kwartalnik historyczny, Przewodnik naukowy i literacki (додаток до Gaz. lwowsk.), Przewodnik bibliograficzny, Lud, Przegląd filozoficzny, Ruch, Zeitschrift für die österr. Gymnasien, Zeitschrift für Schulgesundheitspflege, Vierteljahrsschrift für körperliche Erziehung, Zeitschrift für mathematischen und naturwissenschaftl. Unterricht, Geographische Zeitschrift, Zeitschrift für den Zeichenunterricht, Zeitschrift für den physikal. u. chem. Unterricht, Naturwissenschaftliche Wochenschrift, Verordnungsblatt für d. Dienstbereich des Ministeriums für Kultus und Unterricht.

В дарі одержано: від краківської Академії наук. 11 творів (в 12 томах), від директора 11 творів, „Muzeum“ 1908. „Säemann“ 1908. Записки наук. Товар. імені Шевченка т. 77—80, від проф. М. Рибачєка 1 твір, від о. Ф. Юзефовича 5 творів (в 6 томах).

2. Бібліотека учеників числить: 547 творів а 838 томів в рускій мові, 442 твори а 547 томів в польській мові і 370 творів а 575 томів в німецькій мові.

В р. 1907/8 куплено: 93 твори (109 томів) в рускій мові, 30 творів (47 томів) в польській мові і 42 твори (43 томи) в німецькій мові. В дарі одержала бібліотека „Missye kato-Jickie“ з 1907. р.

Участь учеників і рух книжок в шк. році 1907/8.

Клас	Число читаючих	Число взятих кн. руских	Число читаючих	Число взятих кн. німецьких	Число читаючих	Число взятих кн. польських
ІІ аб.	63	190
ІІІ аб.	59	413	69	336	38	113
ІV аб.	51	201	59	376	30	345
V аб.	75	675	67	319	36	384
VI аб.	54	351	61	217	20	173
VII аб.	38	267	47	115	28	132
VIII.	27	126	29	60	18	139
	367	2223	332	1423	170	1286

В бібліотеці для бідних учеників находить ся около 700 шкільних підручників; в р. 1907/8 куплено 65 підручників, надто кількаадесятох учеників дарувало більше число книжок. Користало 397 учеників, вижичивши 792 підручників.

3. До науки географії і історії є: 86 мап, 1 рельєфна, 183 образів геогр. і істор., 14 атласів (геогр. істор. і п.) і 3 глобуси. В р. 1907/8 куплено: Bamberg Östliche und westliche Halbkugel (2), Kiepert Italia antiqua, Graecia antiqua, Hirt Hauptformen der Erdoberfläche, Letoschek Tableau der physik-geograph. Verhältnisse і дві серії образків (археолог. і географ.) до стереоскопу (враз з приладами).

4. До науки історії природи є: а) зоол. оказів впіханих 92, в спіритусі 48, препаратів в спіритусі і інекційних 15, препар. мікроскоп. 17, оказів сухих 21, моделів 7, кістяків 7, образів 219 і збірки метеликів та комах; б) ботан. моделів 65, образів 234; в) оказів мінералів 176, моделів кристалів 56, образів 65, збірка геолог. оказів. В р. 1907/8. куплено: зоол. окази в спіритусі: Homo larynx, cor sus scrofa, torpedo, notoneta glauca biolog., образи: Engleeder Wandtafeln für den naturwissenschaftlichen Unterricht 33 таблиці,

Gerold Wandtafeln für d. naturg. Anschauungsunterricht: Bäume
25 таблиць і серію природничу (54 обр.) до стереоскопу.

5. Габінет фізикальний числить 205 приладів і 4 таблиці. В р. 1907/8 куплено: прасу гидравлічну, вилки строєві, лямпу спирит. жарову, кувету, рурки волосоваті, плятинові електроди, плити до показання іrrадияції, іrrадияц. явище на місяці, прилад до показання дуговини, циркуляція отрітої води, штабу мягк. желіза до показання магнет. землі, прилад Riess-a, таблицю Франкліна, фляшку Ляного, висилач Righi, прилад Кірр-а, манометер, прилад поляризаційний, електрометер Боненбергера, ділане кільців, розрядич, трансформатор Теслі, прилад до показання impedance, вольтаметер і дрібніші.

6. До науки рисунків має заклад: 363 взірців, 7 приладів до науки перспективи, 12 моделів з дерева, 67 моделів з гіпсу, моделі (посудин) з майоліки, скляні, з дерева і збірку ріжних перетягів на картоні.

7. До науки східів куплено сего року „Службу Божу“ Чайковського.

8. До науки каліграфії є: 8 зошитів взірців письма і 25 таблиць; 1907/8 куплено: Czernecki-Tatuch Tablice abecadeł normalnych (7 таблиць).

VI. Іспит зрілості при кінці шк. року 1907/8.

До іспиту пройшло 44 абітурієнтів: 39 публичних учеників і 5 екстерністів.

Свідоцтво зрілості з відзначенням признано 6 (публ.)

" " признано 38(33 пуб. 5 екс.)

разом 44.

Виказ абитуриєнтів, що здали іспит зрілості в дніх 5.—12. червня 1908 р.

Ч. чєрн.	Ім'я і прізвище	Місце уродження	Діяльність з ж.	Віра	Ходив до гімназії в роках	Виселі спіту	Намірє записати ся на видав. університет.
1	Антоневич Юліан	Галичина	1889	гр. кат.	1901—1908	зр. одг.	вітськ. академ. правничий
2	Барницький Володимир	Рожнов, Балашів	1888	"	1901—1908	зр. б. г.	
3	Берлаз Михайло	Видинів,	1886	"	1900—1908	зр. одг.	
4	Букшований Йосиф Петро	Жабе Лия,	1890	"	1901—1908	зр. б. г.	
5	Весолоцький Василь	Молодогорськ,	1888	"	1900—1908	зр. б. г.	
6	Гарбачевський Ільоній Володимир	Фільварки, Волинівичі,	1889	"	1901—1908	"	техніка богословськ.
7	Гавлунич Григорій	Хотимир,	1885	"	1901—1908	зр. одг.	правничий ветеринар.
8	Геруда Василь	Корсів,	1886	"	1900—1908	"	медичний
9	Дутчак Яків	Калюдрібка,	1887	"	1900—1908	"	рольнич. академ. фільософ.
10	Каміньский Роман	Слобода руїнг.,	1888	"	1900—1908	зр. одг.	
11	Кашовський Жигмонт	Пресівщ.	1888	"	1900—1908	"	
12	Клоесович Денис	Яворів,	1889	"	1901—1908	"	правничий
13	Колчунак Ігнат	Київ	1888	"	1900—1908	зр. б. г.	
14	Кузик Стефан	Київ	1889	"	1901—1908	зр. одг.	
15	Кушник Евген	Кулачківці	1889	"	1901—1908	"	
16	Лабій Анатоль	Рукомини,	1889	"	1901—1908	зр. з відз.	Фільософ.
17	Лятошинський Ігнат	Дягківці,	1889	"	1889—1908	зр. б. г.	експорт. академ. богословськ.
18	Марусик Николай	Сороки,	1885	"	1900—1908	"	рольнич. академ.
19	Михитка Мирослав	Угринів сер.	1887	"	1900—1908	зр. одг.	правничий
20	Мисевич Йоїф	Королівка,	1887	"	1900—1908	"	
21	Николайчук Николай	Надвірина,	1889	"	1901—1908	"	
22	Олексин Андрій	Мартичів стар.	1886	"	1901—1908	зр. б. г.	
23	Олексин Евген	Грабівка,	1889	"	1901—1908	зр. одг.	ліс. академ.
24	Палатинський Володимир	Тулова,	1888	"	1901—1908	зр. з відз.	правничий

25	Печонский Зиновий	Велік Дубивця	Буковина	1901—1908	зр. одг.	правничий богословск.
26	Петрович Альберт	Санаторія	"	1896—1908	"	"
27	Птушляк Зидор	Сарпі Мамаліці,	"	1901—1908	зр. з відз.	правничий богословск.
28	Птушляк Корчилло	Купи, Галичина	"	1898—1908	зр. одг.	філософ.
29	Платаківський Володимир	Коломия, Одрехова,	"	1901—1908	"	торг. академ. богословск.
30	Продан Іван	Делятин	"	1899—1908	"	"
31	Райд Віктор	Серет,	Буковина	1900—1908	"	"
32	Решетилович Зиновій	Жежава,	Галичина	1899—1908	"	"
33	Романовський Іван	Гнильче,	"	1900—1908	"	"
34	Ростислав Стефан	Яблонниця,	"	1901—1908	зр. з відз.	техніка правничий
35	Сьміх Михайло	Колодіївка	"	1901—1908	зр. одг.	"
36	Хомин Николай	Сенячинці,	"	1901—1908	зр. з відз.	техніка філософ.
37	Цепарович Іван	Липківщина	"	1901—1908	зр. одг.	"
38	Яківчик Онуфрій	Любомирський	"	1901—1908	зр. одг.	правничий богословск.
39	Яськевич Альберт	Дрогомирецький	"	1901—1908	зр. б. г.	"
40	Дрогомирецький Николай, екст.	Вербівця,	"	1900—1907	"	"
41	Лукач Висиль, екст.	Пистинь,	"	1900—1908	"	"
42	Навроцький Михайло, екст.	Галиківці,	"	1898—1907	"	"
43	Погребук Василь, екст.	Колодіївка,	"	1899—1908	зр. одг.	"
44	Хитренький Григорій, екст.	Ласківці,	"	1900—1908	зр. одг.	"

VII. Важніші розпорядження ц. к. шкільних властей.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 2. серпня 1907. ч. 15330 подала до відомості розпор. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 28. марта 1907. ч. 1166, котрим дозволено звернути зложену шкільну оплату в сім случаю, к ли ученик покинув школу з причини недуги або умер перед кінцем шк. року.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 29. жовтня 1907. ч. 50673 заохочує до піддерживання датками (евент. зі складок учеників) товариства „Dom zdrowia“ в Закопані, яке приймає на лічене хорих на груди учеників.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 13. січня 1908 ч. 1092 позволила оправдувати неприсутність в школі під час великих морозів тим ученикам, що мешкають в звичайшім віддаленю від школи.

Президія ц. к. Ради шк. кр. реєстр. з дня 16. марта 1908. ч. 82 подала до відомості пові розпорядження ц. к. Мініст. В. і Пр. (з дня 29. лютого 1908. Дн. розп. V. 18—21. ст. 184—211), якими унормовано новий спосіб відбування іспитів зрілости в середніх школах.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 21. марта 1908. ч. 13144 повідомила про розпор. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 10. марта 1908. ч. 11342, котрим дозволено вигнанко закінчти сей шкільний рік вже дня 4. липня 1908. р.

Реєстр. ц. к. Ради шк. кр. з дня 12. мая 1908. ч. 20247 в справі переведені нових приписів міністер. о іспитах зрілості.

Ц. к. Рада шк. кр. реєстр. з дня 21. мая 1908. ч. 23174 нормує справу іспитів зрілості для екстерністів і також іспиту зрілості в реченні осіннім.

- Ц. к. Рада шк. кр. апробувала шкільні підручники:
- a) *Słownik łacińsko-polski do użytku szkół średnich* (реєстр. з 18. вересня 1907. ч. 40963);
 - b) *J. Ippoldt und A. Stylo Deutsches Lesebuch für die VII. Klasse* (реєстр. з 11. жовтня 1907. ч. 46288);
 - b) *A. Jahner Deutsche Grammatik. 3. вид.* (реєстр. з дня 11. жовтня 1907. ч. 46288).

- г) Н. Огоновский Учебник арифметики для низших кляс шкіл сер. ч. II. (рекср. з дня 15. падолиста 1907. ч. 40204);
д) Читанка руска для II. кляси шкіл сер. 2. вид. (рекср. з дня 30. падолиста 1907. ч. 53951);
е) Стоцкий-Гартнер Руска граматика. 2. вид. (рекср. з дня 6. січня 1908. ч. 58974).
ж) А. Тороњський Християнсько-католицька додматика і апольюгетика. Нове видане, (рекср. з дня 25. січня 1908. ч. 54133).
з) Беноні-Матієв Короткий начерк географії до шкільного ужитку. Нове видане 1907. (рекср. з дня 23. січня 1908. ч. 44132).
і) Ж. Самолевич-Р. Цеглинський Граматика латинська для I. і II. кляси шкіл гімназ. Нове видане 1907. (рекср. з 4. червня 1908. ч. 45753).
к) Лінкера і Клімші Гая Саллюста Криспа Війна з Югуртою. На основі вид. Т. Солтисіка привладив д-р. Е. Макарушка. (рекср. з дня 4. червня 1908. ч. 45753).
-

VIII. Поміч для бідних учеників.

Підмогу убогих учеників рускої гімназії мають за меті три інституції в Коломиї, іменно „Свято-Михайлівський Інститут“ (давніше Бурса братства церк. св. Арх. Михаїла), Товариство „Шкільна Поміч“ і „Бурса Філії руского Товариства педагогічного“.

I. В. С.-Мих. інституті мало (прп кінця шк. р. 1907/8) поміщене і харч 14 учеників, з тих 2 безоплатно, проче за місячною доплатою по 6—20 К. Надзір мав Совіт, до якого належить один учитель гімназії.

II. Товариство „Шкільна поміч“, засноване 1892. року прихильниками шкільної молодіжі, удержувало окрему бурсу — інститут (у власних домах), де в шк. р. 1907/8 було поміщено 43 учеників (надто 7 приходило на обід і вечеру),

із них 35 за місячною доплатою по 16—34 К. а 8 цілком безплатно (і 7, що діставали харч).

Крім сего видало товариство в шк. році на підмогу бідних учеників суму 674·52 К; (іменно на харч, одіж, ліки, мешкане). Поміч лікарську подавали убогим ученикам члени товариства Вп. др. З. Левицкий, др. Козакевич і др. Кос безкористно, а Вп. Берглер і Штенцель опускали з ціни за ліки 30%.

Товариство оснувало також окремий фонд, призначений на підмогу бідних учеників при справленню шкільних мундурув, і завдяки сей підмозі значне число учеників одержало приписані мундури переважно на сплату коштів малими ратами, а многі також даром (сї на суму 209·95 К. — а взагалі від засновання сего фонду роздано бідним ученикам даром мундурув на суму 2670·20 К).

Збірка шкільних підручників, з яких користають бідні ученики, числить около 1500 примірників; користало з неї понад 300 учеників.

Головою сего товариства є директор гімназії, до виділу належить ще 5 інших гімназіальних учителів і 1 лікар.

ІІІ. Бурса „Філії“ руского Товариства педагогічного в Коломиї, заснована з початком шкільного року 1902/3. В бурсі мало мешкане і харч 81 учеників, із тих 7 безплатно а прочі за місячною доплатою 5—22 К. Справами бурси за відував виділ товариства, до котрого належить 5 учителів гімназії. Домашній нагляд мав зразу емер. нар. учитель а опісля учитель гімназії.

ІV. Жертви, що випливали на підмогу бідних учеників:
а) при записах учеників зібрано 59 К 60 сот.
(Жертвували оо. Курцик з Глустого 8 К,
Левицкий з Камінної 6 К, Олесницкий
з Чортівця 4 К, Вп. Гладій з Коломиї 4 К,
оо. Глібовицький з Жукова, Селянський
з Тулукова, Могильницький з Сорок, Бі-
линкевич з Волчковець, Хомин з Шульга-
нівки, Решетилович з Зеленої по 2 К, Вп.
Дзерович, Витвицький, Гушалевич з Коло-
миї, Мельничук зі Львова, Дідич по 1 К,
Богуцкий, Мелимуга і Чорнопиский —

1 К 20 с., Прусак 80 с., проче ученики дрібними датками).

б) за вписові карти	34 К 60 сот.
в) Вп. інжин. Войтіховський з Коломиї (найд. гр.) 20 К, Апанєвич з Коломиї 10 К, Яців з Молодилова 4 К, оо. Хомин з Шульганівки 6 К, 20 сот., Майковський з Голоскова 5 К, проф. Лабенький з Коломиї 2 К, Решетилович з Кутів 4 К, ученики гімназії часті доходу з вечерниць Т. Шевч. 60 К	
всего разом	111 К 20 сот.
г) до скарбопок по експортах зібрано	28 К 33 сот.
д) лишилося з року 1906/7	<u>300 К 02 сот.</u>
Разом . . .	533 К 75 сот.

З того видано:

а) на книжки і інші прибори (рисунки) . . .	53 К 35 сот.
б) на одіж	49 „ 40 „
в) за ліки і лікареви	74 „ 12 „
г) підмочки ученикам (на мешканє, харч) . .	112 „ 74 „
д) дешевій кухні для учеників	30 „ — „
е) за вписові карти	<u>24 „ — „</u>
Разом . . .	334 К 61 сот.

Лишався отже на рік 1908/9 199 К 14 сот.

V. Фонд мундуровий:

Стан фонду з початком шк. року	341 К 43 сот.
ученики гімназії	17 „ 80 „
% до 31. грудня 1907	<u>8 „ 59 „</u>
Разом . . .	367 К 82 сот.

на мундури для учеників видано 56 К 78 сот.
так, що лишилося в касі 311 К 04 сот.

VI. Стипендії і запомоги, уділені ученикам з цублічних фондів, виказані на статист. таблиці ч. 11.

За сій жертві і підмоги для бідних учеників висказує Дирекція іменем тих учеників сердечну подяку всім Вп. Добродіям молодежі.

IX. Літопись гімназії.

Запис учеників до гімназії відбув ся в днях 1. і 2. вересня 1907; в сих днях були також вступні іспити до I. класи і до класи приготування.

Дня 9. вересня 1907., в річницю смерти Є. ціс. і кор. Величества бл. п. цісаревої Єлизавети, а також 19. листопада 1907., в день іменин бл. п. цісаревої відбули ся поминальні богослуження за упокій душі.

Дня 19. вересня 1907. відбув ся письменний а 23. устий іспит зрілости (поправ.) від проводом директора гімназії.

4. жовтня 1907. обходила гімназія день Ангела Є. ціс. і кор. Величества цісаря Франц Йосифа I. торжественним богослужінням в церкві.

Перший піврік скінчено дня 30. січня, а другий розпочато дня 3. лютого 1908.

Дня 24. марта 1908. святкувала молодіж гімназії XLVII. роковини смерти Тараса Шевченка музикальними вечерніми з такою програмою:

Вступне слово ученика VIII. кл. Мих. Сыміха; Шевченко-Воробкевич „Заросли шляхи“ — муж. хор; Шевченко „Розрита могила“ — деклям. уч. III. кл. Л. Слободи; Лисенко з опери: „Утоплена“ — міш. хор з оркестрою; Лисенко 2 Rhapsodie de l' Ukraine — думка — шумка — форт. сольо уч. VII. кл. М. Осадци; К. Вела „Fest-Ouverture“ — оркестра гімназ.; Шевченко „До мертвих і живих . . .“ — деклям. уч. VII. кл. О. Гасюка; Січинський „Вязанка народних пісень“ — міш. хор; Лисенко „Не забудь юних днів“ — дует в супров. фортеп.; Кніррель „Poultourri“ — вязанка з укр. мельодій — оркестра гімн.; Ф. Колесса „Козаки“ — муж. хор. Вечер закінчив проф. П. Рибчук промовою до молодежі.

На сій вечерніці молодіж запросила учительський збір і учеників польської гімназії.

Дня 4. цвітня 1908. учительський збір попрощав свого сеніора, професора Юліяна Насальского, з нагоди його переходу в постійний стан спочинку. Директор, вказавши на сороклітну його працю в учительськім званю в різких гімназіях

нашого краю а в тім часі на більше як чотирицятилітніу працю в нашій гімназії, подякував уступаючому професорови за Єго труди і пожелав Єму, щоби ще довго в кріпкім здоровлю і повнім вдоволеню користував ся заслуженим відпочинком. Від збору попрощав сеніора щирими словами катехит о. А. Войтіховский.

Письменний іспит зрілості відбув ся в днях 14. до 16. мая а устпий в днях 5. до 12. червня 1908. під проводом делегата ц. к. Ради шк. кр. проф. універс. дра К. Студиньского.

Дня 3. червня съвяткувала гімназія день свого Ангела, св. Константина Великого, торжественним богослужіннem в церкві. Відповідну проповідь виголосив катехит о. І. Станецкий.

Дня 27. червня молодіж враз із учительським збором взяла участь в поминальнім богослужінню за упокій душі Є. ціс. і кор. Велічества бл. п. цісаря Фердинанда.

В році приступила молодіж три рази до св. сповіди і причастия; в днях 11—14. цвітня 1908. відбула великолітні реколекції.

Шкільний рік закінчено 4. липня 1908. благодарственним богослужіннem і відспіванем народного гіму, опісля вручено ученикам шкільні съвідоцтва.

В шк. році 1907/8. упокоїли ся 2 ученики гімназії: Іван Симонович з VIa кляси і Антін Комісарук з Iб кляси. Оба пильні і примірні ученики лишили по собі щирій жаль. В. їм п. !

Не менше сумною появою було в сім шкільнім році, що 20 учеників різних класів мусіло перервати науку і серед року покинути школу задля тяжкої педуги, а знов кількох з тої самої причини не могло скінчити півроку (не класифіковані).

Від марта 1908. р. почала ся поза шкільними годинами праця учеників старших (V—VIII. кл.) коло розширення і поглиблена знання в т. зв. научних кружках учеників. Збір учит. заявив ся радо за введенем в жите таких

кружків а се тим більше, що стрінув ся із бажанем такої праці, висказуваним самими учениками. І так за відомостию ц. к. Ради шк. кр. обняли поодинокі учителі провід в сїй роботї учеників і приступили до засновання наукних кружків.

На разі завязали ся і увійшли в житє отсї кружки: 1. руский кружок, 2. історично-географічний кружок, 3. природничий кружок. Діяльність сих кружків обявила ся в сїй спосіб:

Руский кружок розпочав свою діяльність в цвітни с р. Передовсїм вибрано Видл, якого головою став ученик VIIб. кл. Петро Гродзіцкий. Научнїй провід обняв проф. Я. Гординський. Кружок відбув три зібрания в днях: 6. цвітня, 10. і 25. мая в однїй із найобшпрніїших кляс. На першім зібраню читав ученик VIб. кл. Федорців про часи Богдана Хмельницького в народних піснях, на двох останнїх виголосив Никифоряк (VIIб.) реферат про Івана Франка. Відтак слідувала дискусія, ведена загалом дуже поважно. На засідання являло ся від 50—80 учеників V—VII. кл.

Кружок історично-географічний (під проводом проф. Ос. Чайковского) мав перші збори в цвітни 1908. Головою вибрано Васпля Пилипюка уч. VIIб. кляси. Число членів 29. Відчити були такі: Палатинського з VIII. кл. про руску історіографію (12. цвітня), Осадци з VIIб. кляси про передісторичні часи (в двох частях: 28. мая і 18. червня).

Природничий кружок. На загальних зборах, що відбулись дні 14. марта 1908, вписалось до кружка 57 членів. Кружок поділив ся на 6 віддїлів: до віддїлу фольклорного приступило 23, до антропольогічного 4, до гігієнічного 18, до зоольогічного 1, до ботанічного 6, до геольогічного 5. Тепер числить кружок 66 членів (приступили нові члени: до в. фольклорного 1, до антропольогічного 3, до гігієнічного 3, до зоольогічного 1, до ботанічного 1). Відчити були ось такі:

1) 4. цвітня: Н. Гаморак: Рад і питанє про розпад атомів. Присутнїх 19. Дискусія над відчитом відбулась 5. цвітня.

2) 3. мая: С. Ступницький: Процес травлення та його значінє для людського організму. Присутнїх 20 (з того 6 нечленів).

3) 9. мая : Мих. Соневицький : Легкі і віддиханє I. Присутніх 23.

4) 17. мая : І. Бартків : Борба з природою. Прис. 30.

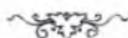
5) 23. мая : М. Соневицький : Легкі і віддиханє часть II. Прис. 16.

6) 30. мая : В. Терпелюк : Фольклорні записи з села Шепаровець. Дискусія над відчитом д. З. червня.

7) 13. червня : Н. Гаморак : Плінні кристали. Прис. 11.

8) Гаморак : Про інстинкти у звірят ; 9) Соневицький Легкі і віддиханє III. части (курене).

Крім сего відвувалися ще сходини поодиноких відділів, і так: відділ фольклорний відбув два рази сходини. Дня 12. цвітня відчитав С. Никифоряк (з VII. кл.) при участі 26 членів квестіонар в справі роблення фольклорних записок; відд. ботанічний і зоологічний вправлявся в уживаню мікроскопу і відбулось 7 сходин при участі найбільше 10 а найменьше 2 членів при чім оглянуто: крохмаль з бульби, пшениці, кукурудзи, фасолі, гороху (пучнявін в Kalilauge, барвлене на спінь в йодині), переріз гороху, гімназіяльні препарати бактерій, водні мікроорганізми (amoeba, paramaecium, stylonichia, peridinium, pediastrum, oscillaria, креміністки, водоростя), пилькі хробаки (хематоди), риску (Lemna), переріз гону, переріз поперечний листка, насірення (epidermis) листка з порами (Spaltöffnung), волоси жегучі у кропиви; відд. геологічний відбув 3 сходини: під проводом проф. Вас. Чайківського рисовано мапи геологічні. Учасників було пересічно 5. — До ужитку кружка відступив спершу проф. Раковский свою популярну бібліотеку, опісля справлено до бібліотеки 18 популярно-наукових природн. книжок (Hilgers Illustr. Volksbücher Nr. 10, 11, 12, 15, 16, 19, 20, 25, 27, 33, 35, 37, 39, 41, 46, 48, 50, 52). На покриті сих видатків зібрано добровільними датками 9 К 10 сот. з чого видано на книжки 6 К 80 с.

X. Справа схріплення фізичних сил молодежі.

Наука гімнастики відбувала ся правильно через цілпій рік в 7 відділах по 1 годині на тиждень. Одна, і то не простора, саля гімнастична надто егільна (для учеників обох гімназій) ані не допускала заведені вправ у відповідних годинах (смежене в часі спонукане обставиною, що в польській гімназії наук гімнастики є обовязковою), ані не давала можности розвинути ся свободним рухам, позаяк приходило ся в одній годині лучити в 1 відділ учеників 2—3 клас (так, що на 1 відділ припадало часто понад 50 учеників). І се здає ся було також причиною, що фреквенція сего року ще більше обнизила ся (виносила 43·93% всого числа учеників, супроти давнішіх літ меньша — де було 65% до 72% . . .)

Між шкільними годинами під час 10—20 мінютових павз виходили ученики на подвіре коло школи, де проходжували ся або свободно бігали або під управою проф. Шипайла забавляли ся пилкою.

Систематично ведених забав не було сего року задля недостачі відповідного до сеї ціли місця, однак старано ся, щоби, о скілько погода позволяла, ученики виходили за місто. Таких прогулок було кільканайцять під проводом учителів.

Під проводом професорів: Шипайла і О. Чайковского відбували ученики середніх клас (IV—VII) дальші прогулки в гори (в червні с. р.).

На евент. кошта дальших прогулок жертувала Каса ощадн. міста Коломиї суму 120 К, за що дирекція на сім місяці висказує Хв Управі сердечну подяку.

В літні користала молодіж радо і в великім числі з купеллю в Пруті, в зимі уживала руху на ховзанці.

XI. Шкільні підручники на шк. рік 1907/8.

Релігія: в кл. приготовляючій: а) Більший християнський католицький катехизм для шкіл народних; б) Коротка історія біблійна старого і нового завіта для шкіл нар. А. Тороњского; в кл. I. і II.: Більший катехизм християнсько-католицької релігії; в кл. III.: в 1. півріці: Літургіка гр. кат. церкви. А. Тороњского; в 2. півріці: Історія біблійна старого завіта А. Тороњского; в кл. IV.: Літургіка гр. кат. церкви А. Тороњского; в кл. V.: Християнсько-католицька догматика фундаментальна і аполягетика А. Тороњского; в кл. VI.: Християнсько-католицька догматика частна А. Тороњского; в кл. VII.: Д. Дорожинський, Етика; в кл. VIII.: Історія християнсько-католицької церкви Ваплера-Стефановича.

Язык латинський: в кл. I.: Граматика Дра Самолевича і Солтисіка в переводі Р. Цеглинського ч. I., Вправи Штайнера-Шайндлера-Цеглинського I.; в кл. II.: Граматика як в кл. I., Вправи Штайнера-Шайндлера-Цеглинського II., в кл. III.: а) Граматика латинська Ж. Самолевича — I. Огоновского ч. II, Вправи Прухніцького-Огоновского для III. кл.; б) Cornelii Nepotis vitae вид. Людвіка Саля; в кл. IV. Граматика як в кл. III. і Вправи Прухніцького-Огоновского для IV. класу; крім того автори: а) C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico вид. Макарушки і б) P. Ovidii Nasonis Carmina, вид. Макарушки; в кл. V—VIII.: Граматика як в кл. III., автори: в кл. V.: а) Chrestomathie aus Livius вид. Golling; б) Овід як в кл. IV.; в кл. VI.: а) Sallustius Jugurtha, вид. Макарушки; б) Cicero in Catilinam I. вид. Солтисіка; в) Vergilius, вид. Eichler-Rzeplinski, г) Caesaris Commentarii de bello civili вид. Навля; в кл. VII.: а) Cicero In Verrem IV., Pro Archia, De officiis, вид. Kornitzera і б) Vergilius як в кл. VI.; в кл. VIII.: а) Horatius, вид. Dolnicki Librewski, б) Tacitus вид. Weidner Staromiejski.

Язык греческий: в кл. III. — VIII.: 1) Граматика грецька Фідерера в переводі руск. і 2) Книжка для вправи в язниці грецькім для кл. III. і IV. вид Вінковський-Таборський-Цеглинський. Автори для класу V.: Хрестоматия Ксенофonta

вид. Макарушки, Гомерова Іліада I. видане Шайнблера-Солтисіка; в кл. VI.: Гомер і Ксенофонт як в V. і (в 2. півр.) в кл. VII.: Геродот кн. VI.; в кл. VII. Demosthenes, вид. Воткого-Шміта і Homeri Odyssea вид. Christ-Jeziernicki; в кл. VIII.: Plato Apologia, Crito ed. Christ Lewicki, Laches, ed. Wohlrab, Sophocles Antigona. вид. Schubert-Majchrowicz і Odyssea як в кл. VII.

Язык русский: А) Граматика русского языка В. Коцковского і І. Огоновского для кл. приготовл., І. і II., С. Стоцкого і Ф. Гартнера для III.—IV.; Б) кляса приготовляюча: Школа народна ч. IV.; Руска читанка для І. кл.; Руска читанка для II. кляси шкіл середніх; Руска читанка для III. кляси шкіл середніх: Руска читанка для IV. кляси шкіл середніх; для кляси V.: Взори поезії і прози К. Лучаковского; для VI. кляси Хрестоматія староруска О. Огоновского і Огляд українсько-рускої літератури до 19. в О. Барвіньского; Руска читанка для висших клас. ш. с. Устна словесність, А. Барвіньского. для VII.: Виїмки з народної літератури українсько-рускої А. Барвіньского; для кл. VIII.: Виїмки з народної літератури українсько-рускої XIX. віку О. Барвіньского ч. II.

Языкпольский: А) Граматика польска І. Конарского для кл. приготовл. І.—ІІ. А. Малецкого для кл. III.—IV.; Кл. приготовл. Trzecia książka do czytania; Виписи польскі т. І. вид. Прухніцкого для кл. І.; Виписи польскі Прухніцкого т. ІІ для кл. ІІ.; Чубка-Завілінського т. ІІІ. для кл. ІІІ. і т. IV. для IV. кл.; Взори поезії і прози на кл. V. Прухніцкого; Виписи польскі Тарновского і Вуйціка ч. І. для кляси VI.; Ті самі що в кл. VI. і ч. ІІ. для кл. VII. і VIII.

Язык немецкий: Кл. приготов. Початки науки німецкого языка для IV. кл. шкіл народних; дальше а) Л. Германа і К. Петеленца в переводі О. Калитовского; „Вправи німецкі для шкіл середніх; для кляс: І. II. III. IV. б) в кл. III.—IV. „Petelenz Deutsche Grammatik“ 2. вид. в кл. V.: Ippoldt und Stylo Deutsches Lesebuch. 5. Klasse; в VI. кл.: Ippoldt u. Stylo. D. L. 6. Klasse; в VII. кл.: Ippoldt und Stylo. Deutsches Lesebuch. 7. Klasse; в VIII. кл.: Ippoldt und Stylo Deutsches Lesebuch VIII. Klasse.

Історія і географія: в кл. I.: Короткий начерк географії, Беноні-Матієв; в кл. II.: 1) Оповідання з всесвітної історії ч. I. Дра А. Семковича-В. Ільницького. 2) Учебник географії Дра Калитовського; в кл. III.: „Оповідання з всесвітної історії Дра А. Семковича-В. Ільницького ч. II. „Віки середні“, Учебник географії як в П. кл.; в IV. кл.: Дра А. Семковича-Поляньского, Оповідання з всесвітної історії ч. III., Час новий, і Беноні-Маврский-Поляньский, Начерк географії австро угорської монархії; в кл. V.: Закшевський-Барвіньский Історія всесвітна ч. I.; кл. VI.: Закшевський-Барвіньский Історія всесвітна ч. I. і II. Левицкий-Матієв Історія краю родинного; кл. VII.: Закшевський-Барвіньский Історія всесвіт, ч. III. і Левицкий-Матієв Історія краю родинного; кл. VIII: Фінкель Гломбіньский-Білецкий Історія і статистика австро-угорської монархії; Левицкий-Матієв як в VII. кл.

Математика: кл. приготовл. Рахунки часть IV.: кл. I—II.: 1) Учебник арифметики ч. I. II. Огоновского і 2) Мочникава Савицкого „Наука геометрії з погляду“, ч. I.; в кл. III.—IV.: 1) Огоновский „Арифметика“ ч. I. і 2) Мочникава Савицкого „Наука геометрії з погляду“ ч. II.; в кл. V—VIII.: Algebra Dziwiński. 2) Мочник-Maryniak Geometria.

Історія природи: в кл. I. і II.: Зоологія I. Верхратского на перший піврік, а на другий: Ботаніка Ростафінського-Верхратского; в кл. III. 1) на перший піврік: П. Огоновский „Фізика для низших клас гімназияльних“, на II. піврік: Мінеральлогія Ломницького-Верхратского; в кл. IV.: II. Огоновский „Фізика для вищих клас гімназияльних“; в кл. V.: (1. півр.) Dr. Wiśniowski (Мінеральлогія і геологія для вищих кл. шкіл середніх), Львів 1900.; в 2. півр.: Ботаніка Ростафінського-Верхратского для вищих клас; в кл. VII. і VIII. Фізика Tomaszewskого.

Логіка: в VII. кл.: Мандибур Учебник логіки.

Психологія: в кл. VIII.: Lindner-Kulczyński Wykład psychologii.

XII. Статистика учебники.

(Число подане в горі по правій бокі означає учення приватного).

КЛЯСА												Разом					
прог.	Ia.	Iб.	Ів.	Іва.	ІІб.	ІІа.	ІІІб.	ІІІа.	ІVб.	ІVа.	Vб.	Vа.	VIб.	VIа.	VIIб.	VIII.	
1. Число.																	
3 кінцем шк. р. 1906/7 було	46	39 ¹	41	31	50	48	43	44 ³	44	46 ²	48	39	30	33 ²	33	661 ⁸	
3 початком шк. 1907/8 прип.	61	66 ¹	54 ⁴	46	53 ¹	55 ²	55	46 ¹	48	40 ²	49 ¹	44 ¹	43	33 ²	46	804 ¹⁶	
Серед року принято . . .	1	1	1	1	1	1	0 ¹	0 ¹	1	1 ¹	0 ¹	1	1	1	1	13 ⁵	
Загалом принято . . .	62	70 ¹	55 ⁵	47	54 ¹	56 ²	55 ¹	46 ²	48	41 ²	50 ²	44 ²	43	33 ²	37	817 ²¹	
Між принятими було:																	
3 чуж. закладів: а) з низзі кл.	61	43 ¹	42 ⁵	33	3	1 ¹	3	1	3	1	1	1	1	2	2	198 ⁷	
б) репетитів		20	12	12	50 ¹	50 ²	49	40 ¹	43	37 ²	40 ²	42 ²	40	30 ²	35	574 ¹³	
своїх учеників: а) з низзі, кл.		7	1	2	3	3	5	2 ¹	4	1	7	1	2	2	1	43 ¹	
б) репетитів		13 ¹	9 ²	15	9	6 ¹	12	9 ²	11	4	5 ²	10 ¹	6	2 ¹	5	125 ¹¹	
Серед року виступило . . .	57	46 ³	32	45 ¹	50 ¹	43 ¹	37	37	37	37 ²	45	34 ¹	37	31 ¹	32	692 ¹⁰	
Іншо з кінцем шк. р. 1907/8																	
2. Місце урождения.																	
Місто Коломия	5	5	2	1	2	2	3	2	2	1	2	1	2	1	1	34	
повіт коломийський	14	11	9	11	5	10	4	5	8	12	9	8	6	9	8	7	
другі повіти галицькі	38	38	35 ³	20	37 ¹	38 ¹	28 ¹	30	30	26 ²	29	22	26 ¹	22 ¹	19	17	34
другі краї монархії	3	3	3	.	1	.	2	1	.	1	3	1	2	2	.	4	
Разом	57	57	46 ³	32	45 ¹	50 ¹	43 ¹	37	37	37 ²	45	34	37 ¹	31 ¹	26	46	692 ¹⁰

повіт скалатський	3	3	4	87
" снятинський	12	4	1	12
" станіславівський	1	1	1	22 ^a
" товмаций	2 ^b	2	1	14
" чортківський	1	1	1	1
" яворівський	1	1	1	11
Буковина	57	57	26	692 ^b
Разом . . .	57	57	26	692 ^b
7. Стан родичів.				
Священики	7	7	2	81 ^a
Урядники державні	2	8	1	34
" приватні	2	2	1	6
Ногари	1	1	1	0 ^a
Алтикарі	1	1	1	2
Властильні посади	1	4	1	2
Народні учителі	1	1 ^b	2	2
Мішани і ремісники	2	1	3	2
Селяни	38	38	25	29
Купці	34	34	27	425
Слуги публичні	6	1	3	2
" приватні	1	1	2	9
Зарібники	1	1	1	9
Разом . . .	57	57	26	692 ^b

Стан родичів.

10. Стипендисти.

10. Стипендисти.																			
З фунд. Бурачнівських	1	1	1
" " Хоминських	1	1	1	1
" " Глоцького	1	1	1	1
" " Скібінського	1	1	1	1
" " Юніл, м. Коломий	1	1	1	1
" " Мініст. скарбу	2	2	2	2
Сума К.	.	.	200	200	200	200	200	200	200
Запомоги одержали:																			
Від Ради пов. богоєрд.	1	2	1	2	1	1	1	3	2	1	1
" " коломийської	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
" " косівської	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
З фунд. І Товарищівського	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
" " С. Новосада	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Сума запомог К.	.	.	20	.	20	.	.	40	30	50	50	50	50	50	50	240	30	70	80
Сума К.	.	.	200	.	200	.	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
11. Класифікація.																			
а) допомог. класиф. за 1906/7	4	5	3	3	1	5	4	4	2	4	2	4	2	4	3	2	2	2	48
I. ступень з підзначенем	4	30	32	22	46	38	37	39	40	34	30	34	30	34	34	43	43	43	48
I.	1	1	2	4	2	5	5	3	1	2	7	1	3	1	3	1	1	1	39
II.	2	1	3	4	1	1	0	0	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	15
III.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4
Не явилося до ісп.	4
Разом	46	39	41	31	50	48	43	44	46	44	46	48	43	44	46	39	39	39	661 ¹⁰

III. Классификация.

а) допом., клясиф. за 1906/7	4	5	3	3	1	5	4	4	2	4	2	3	2	2	48
I. степень з підзначенем	.	39	30 ¹	32 ¹	22	46	38	37 ²	39	40 ²	34	30 ²	34	30	557 ⁹
I.	"	"	1	2	4	2	5	3	1	2	7	1	1	1	39
II.	"	"	3	1	3	4	1	1	0 ¹	2	2	1	1	1	151
III.	"	"	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4
Не явилося до ісп.	661 ¹⁰
ПРИМО	.	46	39 ¹	41 ¹	31	50	48	43	44	46 ²	48	33 ²	39	30 ¹	46

К л я с А												Р а з о м			
п р и г .	Ia.	Iб.	IIa.	IIб.	IIIa.	IIIб.	IVa.	IVб.	Va.	Vб.	VIa.	VIб.	VIIa.	VIIб.	VIII.
6) з кінцем шк. р. 1907/8. I. ступені з відзначенем	5	2	4	4	2	2	1	4	2	6	2	5	2	3	47
I. "	45	44	34 ³	20	30	38 ¹	35	29	27	20	19	21	22	36	496 ⁴
II. "	1	3	2 ¹	4	5	4	2	1	4	4	3	4	3	.	48 ²
III "	4	2	1	2 ¹	1	3	1	2 ¹	0 ¹	2	5	7	2	.	22 ²
Поправки	2	5	4	3	5	2 ¹	4	1	7	4	9	2	1	6	70 ¹
Не класифіковано	1	2	1	. .	1	1	2	.	.	.	1	9 ³
Разом	57	57	46 ²	32	45 ¹	50 ¹	43 ¹	37	37	37 ²	34 ¹	37	31	32	692 ⁹

XIII. Клясифікація учеників.

(Товстий друк означає перший ступінь з відзначенням).

Кляса приготовляюча: Бойчук Михайло, Гавдуник Никола, Дуплавий Йосиф, Косташук Василь, Палій Дмитро, Ананевич Володимир, Андрохович Іван, Бейсюк Петро, Берлад Захарія, Бойків Олекса, Букшований Евстахій, Гаврилюк Никифор, Гаевий Онуфрій, Гладій Атаназій, Глібовицкий Теодор, Глуханюк Василь, Голинський Василь, Гупало Йосиф, Гарвасюк Іван, Грекорійчук Йосиф, Гуляк Володимир, Дольницький Іван, Завадський Володимир, Зазуляк Роман, Запаринюк Олекса, Кисілевський Олекса, Ковчуяк Евген, Костів Михайло, Кузьмак Нестор, Курилюк Евген, Курпяк Роман, Мельничук Стефан (старший), Мельничук Стефан (молодший), Меренчук Йосиф, Михайллюк Александер, Михайллюк Василь, Порідко Іван, Радиш Теодор, Савчук Михайло, Селянський Евстахій, Слюсарчук Андрій, Стасюк Николай, Стефанюк Володимир, Ткачук Василь, Федюк Богдан, Федюк Николай, Ціспк Евген, Шепетюк Іван, Шепетюк Йосафат, Яремчук Теодор; 2 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по фераях, 1 одержав другий а 4 третій ступінь.

Кляса Іа: Породко Зиновій, Чорнопиский Василь, Андрій Михайло, Барабаш Никола, Бачинський Михайло, Богуцкий Кирило, Бойкевич Омелян, Бойчук Петро, Бонковський Никола, Брич Ілля, Гомик Михайло, Гайдичук Іван, Данилович Ізидор, Данилюк Стефан, Демків Петро, Дольницький Богдан, Дрогомирецький Стефан, Дутчак Володимир, Завадський Андрій, Запалило Евген, Івантишин Михайло, Іванчук Володимир, Кузьма Богдан, Левицький Антін, Майковський Володимир, Малько Іван, Малько Михайло, Марусик Стефан, Марчинюк Андрій, Мельник Володимир, Мельник Мечислав, Могильник Михайло, Олесницький Николай, Павловський Михайло, Палагняк Йосиф, Рурик Іван, Савюк Дмитро, Сапрун Северин, Скроцький Ярослав, Тимяк Юліян, Туліїка Петро, Туряньский Володимир, Угринюк Дмитро, Фурикевич Іван, Шепарович Юрій; 6 ученикам позволено

поправити недостаточну ноту з 1 предмету по ферпях, 3 одержало другий а 2 третій степень, 1 не класифікований.

Кляса Іб: Крайковский Клим, Кузьмак Іван, Максимчук Іван, Сьміх Стефан, Бандура Никола, Бандура Олекса, Білецький Роман, Віщун Йосиф, Гайовий Михайло, Герасимів Павло, Гунчук Михайло, Гусак Стефан, Дідич Юрій, Дяченко Никола, Івасюк Стефан, Калитчук Василь, Ковалишин Петро, Комар Антін, Кузик Павло, Куриляк Петро, Лесюк Махайло, Лещук Василь, Лукач Дмитро, Майкут Стефан, Марчук Іван, Никифорук Стефан, Панчук Йосиф, Пепринюк Юрій, Попадюк Василь, Савяк Павло, Солодчук Кузьма, Томенко Стефан, Томлюк Іван, Троян Антін, Фицалович Роман, Чикалек Василь, Шкрумеляк Юрій, Шумський Йосиф, Левицка Ольга (приват.), Фаловичівна Наталія (приват.); 4 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 2 одержало другий степень, 2 не класифіковані.

Кляса Ів: Дранчук Григорій, Дякон Прокіп, Кушик Петро, Романюк Клим, Божак Михайло, Гуцулляк Михайло, Гарвасюк Никола, Далавурак Стефан, Джурянюк Михайло, Кошманюк Никола, Кубяк Михайло, Лютник Михайло, Медведек Дмитро, Микитюк Василь, Пацак Михайло, Попадюк Никола, Прусак Дмитро, Романюк Теодор, Савчикевич Михайло, Сеньків Семен, Станкевич Теодор, Третяк Василь, Фесюк Никола, Чиборак Іван; 3 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 4 одержало другий а 1 третій степень.

Кляса ІІа: Біланюк Петро, Боднарчук Стефан, Бодруг Ілля, Костів Василь, Біловус Володимир, Бойкевич Альбійцій, Боюк Іван, Вишуванюк Никола, Вовкунець Никола, Гринів Василь, Зошук Евген, Киселевский Орест, Ковбасюк Дмитро, Козловский Іван, Костів Михайло, Кривоносюк Петро, Липчук Дмитро, Оробко Іван, Остафійчук Антін, Осташук Михайло, Палатинський Петро, Пасайлюк Омелян, Пельвецький Ярослав, Перцович Іван, Погреда Федір, Прокопів Юрій, Рацковецький Василь, Рибак Евген, Скибіньский Іван, Сулятицький Михайло, Чайковский Никола, Шиманський Келестян, Шинкарук Стефан, Шкільнюк Юрій; 4 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 5 одержало другий а 2 третій степень.

Кляса ІІб: Глібчук Тимко, Троян Северин, Андрушеччин Дмитро, Арсенич Петро, Блізнюк Петро, Бокало Володимир, Бурнадз Лев, Гайманович Ярослав, Галяревич Юліян, Гуменюк Василь, Гуменюк Михайло, Гуцуляк Василь, Геник Данило, Гулій Андрій, Жибчин Роман, Івасюк Василь, Киселевський Володимир, Кривий Теофіль, Кукурба Франц, Кушлик Корніло, Лигинович Антін, Майковський Гермоген, Максимів Михайло, Мельничук Михайло, Мойсяк Михайло, Моклювич Володимир, Мурмилюк Прокіп, Оріщук Петро, Оробець Іван, Пойель Стефан, Прокопович Автін, Проць Стапислав, Рудик Дмитро, Семеган Нікола, Сірецький Лев, Стефанів Тит, Тис Яків, Чепига Федір, Шевага Петро, Юрченко Василь, Волянський Роман (приват.); 5 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по фернях, 4 одержало другий а 1 третій степень.

Кляса ІІІа: Білейчук Никола, Бойчук Василь, Вишніваник Юрій, Воєвудка Іван, Герасимович Мирослав, Гомик Йосиф, Грималюк Данило, Дмитрук Никола, Іваничук Михайло, Кааратницький Станіслав, Клепей Володимир, Ковбасюк Стефан, Кубаевич Стефан, Лабій Михайло, Левицький Лев, Майковський Омелян, Моклович Ізidor, Мурмилюк Василь, Павлюк Івич, Павлюк Ілля, Пахолків Никола, Підлеснюк Володимир, Порайко Стефан, Проців Автін, Семотюк Андрій, Семотюк Василь, Семотюк Йосиф, Станецький Никола, Старчук Іван, Федасюк Дмитро, Чукур Юрій, Шлемкевич Михайло, Яківчик Іван, Ясінський Олекса, Яшан Василь; 2 ученикам (і 1 приват.) позволено повторити іспит з 1 предмету по фернях, 2 одержало другий а 3 третій степень, 1 не класифікований.

Кляса ІІІб: Вирстюк Никола, Пристай Богдан, Богач Іван, Визерканюк Йосиф, Гладій Андронік, Гулеюк Йоєнф, Гушуватюк Денис, Данилович Никола, Дудинський Зиновій, Ковалюк Юрій, Кравців Іван, Креховецький Іван, Кузик Евстахій, Кузьма Михайло, Лазорів Василь, Лукач Семен, Микуляк Теодор, Обрізків Михайло, Олійник Йосиф, Ортиньский Адольф, Пасіка Петро, Пристай Тарас, Розумний Іван, Рудницький Ростислав, Сьміх Павло, Сончак Дмитро, Сорочан Никола, Христап Василь, Юркевич Йосиф, Юркевич Никола, Яковіщук Онуфрій; 4 ученикам позволено повтор-

ріти іспит з 1 предмету по ферпях, 1 одержав другий а 1 третій степень.

Кляса IVа: Киселевский Володимир, Бабюк Іван, Бабюк Стефан, Будурович Іван, Вакалюк Василь, Годованець Кирило, Григорійчук Гаврило, Дідух Козьма, Дудчук Василь, Ерстенюк Дмитро, Ерстенюк Никола, Запутович Франц, Кіселяк Володимир, Кушнір Михайло, Любонський Іван, Мандрусяк Василь, Марущак Василь, Моїса Федір, Неблювець Володимир, Пазюк Тадій, Посацкий Ярослав, Приймак Іван, Проців Йосиф, Собчук Йосиф, Топольницький Василь, Фроляк Дмитро, Чорниш Константин, Яшан Іван; 4 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 4 одержало другий степень, 1 не класифікований.

Кляса IVб: Борисюк Никола, Миличук Петро, Нагуляк Онуфрій, Стефанюк Іваи, Ботулинський Рудольф, Ванджура Петро, Григорчук Василь, Дурделла Михайло, Дутчак Андрій, Зєлик Володимир, Каміньский Михайло, Комаринський Василь, Крайковський Атаназій, Крайковський Юліян, Ку баєвич Дмитро, Кузик Яким, Кушмаряк Степан, Левко Василь, Лукач Юрій, Маковецький Франц, Могильницький Яків, Новицький Юліян, Озарків Андрій, Остапюк Яків, Пазюк Володимир, Палійчук Петро, Паращук Дмитро, Породко Лев, Рурік Василь, Стефанів Роман, Стрільбицький Никола, Телищак Йосиф, Терлецький Леонтій, Чернявський Володимир, Чорнописький Теодор, Шипайлло Александер, Сгрецький Юрій (приват.); 1 ученикови позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях.

Кляса Vа: Гладій Ярослав, Стражник Іван, Бойчук Дмитро, Войчук Никола, Гавриш Володимир, Горбовий Никола, Гоянюк Семен, Дудчук Іван, Іванів Михайло, Івантишин Софон, Кавецький Василь, Лавришко Ярослав, Лашак Володимир, Левпіцький Йосиф, Мартинів Василь, Марчишин Петро, Мельник Никола, Морський Іван, Москалик Іван, Мостович Михайло, Оленюк Дмитро, Олесницький Олександер, Райд Іван, Ремезовский Клявдій, Рудницький Маркил, Сорочан Гаврило, Терпелюк Василь, Томенко Теодор, Томчук Петро, Шухевич Теофіль, Яворовський Евген; 7 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 4 одержало другий а 2 третій степень, 1 не класифікований.

Кляса Vб: Крушельницкий Володимир, Білинкевич Богдан, Василіків Омелян, Волощук Іван, Гафтуняк Ярослав, Горецький Іван, Зафійовский Йосиф, Комар Стефан, Корбутяк Никола, Курилюк Ярослав, Максимюк Прокіп, Мардарович Володимир, Недільський Маркіян, Ощепко Василь, Палій Василь, Папусяк Василь, Попенюк Андрій, Семкович Михайло, Срібній Юрій, Чепига Іван, Чередарчук Василь; 4 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 6 одержало другий а 1 третій степень, 2 не кляспіков.

Кляса VІа: Бартків Іван, Гаморак Нестор, Докторюк Іван, Слиж Адольф, Соловка Маріян, Величко Ігнатій, Ганущак Константин, Городецький Михайло, Кавацюк Никола, Карпинець Стефан, Карпюк Юліян, Крилович Зенон, Колєсник Дмитро, Комарницький Теодозій, Кріцгалюк Василь, Ласійчук Василь, Маковецький Омелян, Матейк Ілля, Мельник Володимир, Мельник Никола, Николайчук Юрій, Павлусевич Никола, Рожанковский Лев, Тофан Андрій, Фицалович Іван; 9 ученикам позволено повторити по ферпях іспит з 1 предмету, 3 одержало степень другий.

Кляса VІб: Соневицкий Михайло, Харук Ігнатій, Аронець Василь, Вахняк Дмитро, Вітвицький Богдан, Гарбачевський Ізидор, Грималюк Михайло, Грегорійчук Никола, Дідик Андрій, Луканюк Дмитро, Оробець Стефан, Порайко Василь, Ткачук Тома, Турчак Іван, Федорців Федір, Хомин Володимир, Яськів Іван; 7 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 2 одержало другий а 5 третій степень.

Кляса VIIа: Волянський Павло, Гнатковський Евген, Крушельницкий Ярослав, Левицький Віктор, Ліцовський Іван, Бедзюк Дмитро, Букшованій Іван, Гаєвій Никола, Гжеґорчек Володимир, Данилюк Ярослав, Кузьма Василь, Лященко Онуфрій, Майковський Анатоль, Мандрусяк Василь, Марчук Йосиф, Могильницький Александер, Новодворський Іван, Островський Ярослав, Пасіка Михайло, Слезюк Евген, Тафійчук Федір, Фалович Володимир, Федюк Николай, Фіцалович Юліян, Хойнацький Роман, Чужак Василь; 2 ученикам позволено повторити іспит з 1 предмету по ферпях, 4 одержало другий степень.

Кляса VIIб: Бундзяк Теодозій, Вишпанюк Іван, Волк Остап, Грабовецький Іван, Григорців Павло, Гродзіцький Петро, Демчук Стефан, Дзерович Мирослав, Жолевич Александер, Кібюк Ілля, Клапоущак Йосафат, Матійків Федір, Никифоряк Савка, Осадца Михайло, Пилипюк Василь, Сачко Михайло, Семотюк Семен, Ступницький Володимир, Ступницький Стефан, Федак Іван, Федуник Ілля, Чолган Іван; 1 ученикови позволено повторити іспит з 1 предмету по феріях, 3 одержало другий степень.

Кляса VIII: Потаковский Володимир, Сміх Михайло, Шепарович Іван, Антоневич Юліан, Барнич Володимир, Берлад Михайло, Букшований Йосиф, Вессловський Василь, Гарбачевський Льонгін, Гавдуник Григорій, Герула Василь, Дутчак Яків, Каміньский Роман, Кашовський Жигмонт, Клосевич Денис, Колцуяк Ігнатій, Кузик Стефан, Кушлик Евген, Лабій Анатоль, Маковійчук Василь, Марусик Нікола, Микитка Мирослав, Мисевич Йосиф, Ніколайчук Нікола, Олексин Андрій, Олексей Евген, Палатинський Володимир, Пеленський Зеновій, Петровський Александер, Шігуляк Ізidor, Шігуляк Корнило, Продан Іван, Райд Віктор, Решетилович Зеновій, Романовський Іван, Росткович Стефан, Хомин Нікола, Яківчик Онуфрій, Яськевич Александер; 6 ученикам позволено повторити іспит з одного предмету по феріях, (1 не класифік).

XIII. Відозва до родичів і опікунів.

Шкільний рік розпочне ся дня 3. вересня торжественним богослуженем, на котре мають безусловно явити ся всі записи ученики.

Запис учеників до I. класи і до класи приготовляючої іменно сих, що ще не здавали вступного іспиту перед феріями, буде відбувати ся 30. і 31. серпня, всіх прочих (отже тих учеників, що вже здали іспит до I. і до приготовляючої класи, і учеників до вищих клас II. до VIII.) 1. і 2. вересня.

Ученики мають зголосити ся лично враз із вітцем або матерю або домовим надзвірателем (господарем або госпо-

днією) і предложити съвідоцтво шкільне з послідного піврока і виповнити 2 вписові карти, на котрах повинні також точно виписати, яких предметів надобовязкових наміряють учити ся. Неправильне навіщане науки надобовязкових предметів віллює від'ємно на оцінку пильності ученика взагалі.

Ученики, що вперше вступають до закладу, мають явити ся в товаристві вітця, матери або опікуна і предложити: а) метрику хрещення, б) съвідоцтво шкільне того закладу, де передтим побирали науку, з потвердженем Дирекції, що можна їх приняти до другого закладу.

Кождий ученик, котрий зголошує ся до I. класи гімназ. або до кл. приготовляючої а ходив передше до IV. зглядно III. класи народної школи, має предложить съвідоцтво шкільне тої школи а також **съвідоцтво зашіленої віспи** найдавнійше в році перед зголосшенем до гімназії або **съвідоцтво ревакцинації**.

Кождий ученик гімназіяльний платить при записі 2 корони на наукові прибори, а з початком другого піврока 1 кор. на закупно приборів до забав: ученики, що вперше вступають до закладу, платять крім того вступну таксу 4 К 20 сотиків, котру складають також ученики, що переходять з класи приготовляючої до I. гімназіяльної.

Ученики класи приготовляючої платять лиши вступну таксу 2 корони.

Шкільна оплата виносить за кождий піврік 40 короп., а в класі приготовляючій 10 короп. Сю оплату має ученик, що не є від неїувільнений, зложити найдаліше до шести тижнів кожного піврока, а ученики I. класи обовязані сю оплату зложити до кінця падолиста.

По мисли розпорядженя Вис. ц. к. Мініст. Пр. з 6. мая 1890. Ч. 8836 можуть ученики I. класи гімназ., винявши репетентів, вносити подані о увільнені від шкільної оплати вже в I. півроці. Тим з них, котрі з обычай, пильности і предметів одержать після складі ноту найменше „добру“ до кінця жовтня і викажуть ся належито виписаним і бодай двома властями потв'рдженім съвідоцтвом убожества, може ц. к. Рада шкільна краєва признати увільнене від оплати під услівем, що їх шкільні съвідоцтва за I. піврік будуть відповідати приписаним вимогам. Наколи би се не паступило,

мусить дотичний ученик зараз з початком другого півроку зложити шкільну оплату за I. піврік. Таке подане оувільнені має внести кождий ученик в першій половині місяця вересня.

Понеже не вільно ученикам мешкати деінде як лише там, де їм Дирекція позволить, проте порадно є, щоби родичі згл. опікуни перше звідались в сїї справі в Дирекції а вирочім поміщені учеників з початком шкільного року условно собі застерегли.

Вступні іспити до I. класи гімназіяльної і до класи приготовляючої відбудуться дні 4. і 5. липня, 1. і 2. вересня. В кождім із цих термінів рішається безусловно о принятті ученика, а повторені вступного іспиту чи в тім самім чи в другім заведеню в краю є заборонене під карою виключення зі всіх гімназій. Зголошувати ся до нового іспиту не може репробований ученик скоріше як по році в якім небудь заведеню.

Ученики, що зголошують ся до I. класи гімназ., мусять кінчити в сїм році сонішнім найменше 10. рік, а до класи приготовляючої найменше 9. рік життя.

При вступнім іспиті до класи приготовляючої мають виказати ся ученики таким засобом знання, який можуть собі придбати в III. класі народної школи, а при іспиті до I. класи гімназіяльної таким, який в IV. класі нар. школи, а крім сего мають відповісти ще слідуючим вимогам прописаним розпорядженем Вис. д. к. Мініст. В. і Пр. з дня 2. січня 1897. Ч. 31152: 1) в мові викладовій: мають подати також письменну аналізу одного речення, іменно означити в нїм частини мови і їх форми та частини речення; 2) в рахунках мають бути в письменних виробах узгляднені також практичні питання із щоденного життя.

Іспити поправчі будуть відбувати ся дні 29. і 31. серпня, іспити вступні до клас II.—VIII. межі 5. а 12. вересня.

Звертається увагу родичів і опікунів, щоби з огляду на добро своїх дітей або вихованців звідувались як найчастіші в канцелярії гімназіяльній о їх успіхах в науці і поведінню. В сїї цілі визначені години від 3—4 по полудні кождої другої пятниці (по кождім 1. і 15. дні місяця).

Замітка: Всі ученики обовязані вже від самого початку шкільного року носити прописані мундури в школі

і поза школою; звільнити від сего обовязку на рік 1908/1909 може Дирекція лише тих учеників I. класи, котрі докажуть, що задля убожества не в силі справити собі мундур. „Шкільні правила“ (§. 2) виразно висказують, що ученикам не вільно в чім небудь відступати від приписаного крою або краски поодиноких частий мундуру, ані взагалі вводити які небудь зміни.

Не вільно носити шкільних мундурів всім тим, що не суть учениками (отже і тим, що задля якої небудь причини покинули школу). Винних буде ц. к. Власть політична потягати до відвічальності.

